

נובמבר 2016

גיליון מס' 13

מרכז המחקר, המכללה לביטחון לאומי

ע שתונות

**ההתערבות הרוסית בסוריה -
משמעויות אסטרטגיות ולקחים מערכתיים**

דימה אדמסקי

**מרכז המחקר
המכללה לביטחון לאומי**

עשתונות

גיליון מס' 13

**ההתערבות הרוסית בסוריה:
משמעויות אסטרטגיות ולקחים מערכתיים**

דימה אדמסקי

נובמבר 2016, חשוון התשע"ז

עורכת: סגן-אלוף נאווה גרוסמן אלוני

אודות המחבר: דר' **דימה אדמסקי**, מרצה בכיר בבית הספר לממשל, אסטרטגיה ודיפלומטיה במרכז הבינתחומי בהרצלייה ועמית מחקר במרכז המחקר של המכללה לביטחון לאומי, שימש כעמית מחקר בתכנית ללימודי ביטחון באוניברסיטת הארוורד ובמכון לחקר מלחמה ושלום של אוניברסיטת קולומביה בניו יורק. תחומי התמחותו הם ביטחון בינלאומי, לימודי אסטרטגיה, תרבות אסטרטגית והיסטוריה צבאית מודרנית. מחקריו בנושאים אלו התפרסמו בארץ ובעולם בכתבי עת אקדמיים מובילים. ספריו: 'מבצע קווקז' (מערכות, 2006) ו'תרבות אסטרטגית וחדשנות צבאית' (מערכות, 2012) זכו בפרס צ'צ'יק לחקר ביטחון ישראל. במסגרת תפקידו בצה"ל ובמשרד הביטחון, עסק במחקר מודיעיני ובתכנון אסטרטגי של מדיניות ביטחונית. בתפקידו האחרון שימש כעוזרו של מזכיר הוועדה לגיבוש תפיסת הביטחון ('ועדת דן מרידור').

על העטיפה: ויקטור ווסנצוב, 'בוגטירים' (1889-1881), גלריית טריטיאקוב, מוסקבה. בפולקלור הרוסי, בוגטיר הוא דמות של לוחם-גיבור, בעל עוצמה פיזית, שיעור קומה, אומץ, החלטיות ותבונה יוצאי דופן. בציור, מופיעים שלושה בוגטירים מרכזיים, המוכרים היטב מאגדות ילדים, מספרים, מיצירות אומנות, מסרטים מצוירים, מהקולנוע, מהתיאטרון ומיצירות מוסיקליות. הם נחשבים למגיניהם של רוסיה ושל העם הרוסי משלל סכנות חיצוניות. הדמויות, המוצגות על רקע קודר וכוננות ספיגה לכל איום, הן מטפורה לעוצמתה האיתנה של רוסיה, נוכח סכנה מתמדת. הן נושאות מגן זהה, אולם כל אחד מהבוגטירים אוהז בנשק אחר וניחן בסגולות מערכתיות שונות, אך משלימות. שילוביות זו מאפשרת מענה לאיומים השונים, במצבים מגוונים, והיא מגלמת את העוצמה הרוסית האולטימטיבית. הציור מבליט דימוי עצמי רוסי של תכונות אופי ומאפייני מסורת צבאית: איליה מורומץ - הבוגטיר שבמרכז, הצופה למרחוק לזהות סכנות מראש, כשהוא חמוש באלה ובחנית, הוא המוכר והחשוב שבהם. הוא ניחן בעוצמה פיזית, מסמל ומשדר תבונה, שיקול דעת, יסודיות, סובלנות, רוגע, הישענות על ניסיון ומסורת אבות. לימינו, צעיר יותר, ניצב חמוש בחרב ארוכה, דוברינייה ניקיטיץ', השני ברמת הפופולריות מבין השלושה. לצד עוצמה פיזית, הוא מייצג חוכמה, השכלה, פיקחות, יכולות דיפלומטיות ושליטה בשפות ובתרבויות אחרות. באגדות, הוא משמש כיועצו וכשליחו של השליט לסוגיות רגישות ולמבצעים מיוחדים. אליושה פופוביץ', צעיר הבוגטירים, חמוש בקשת ובחצים ואוחז בגוסלי, כלי מיתר רוסי עתיק, המבטא את אופיו הפואטי. אליושה אינו ניחן בעוצמה פיזית, שכן, הוא צולע, אך מקור עוצמתו ביצירתיות, בתחבולות, בערמומיות, בתחכום, וביכולות הונאה. דו-הפרצופיות שלו, כמו גם שקריו, מכוונים לעתים אף כלפי שני הבוגטירים האחרים. מכלול התכונות של הבוגטירים כתשלובת אחת, שהציור מבקש להעביר כמטפורה לאופי הלאומי והצבאי של רוסיה, מתכתבים באופן מובהק עם התנהגותה האסטרטגית של מוסקבה ועם התפקוד המערכתי שהפיגנה במבצע בסוריה¹.

¹ S.N. Abzelev, *Istoritsizm Bylin I Spetsifika Fol'kliora* (Leningrad: Nauka, 1982); I. Iu. Smirnov and V.G. Smolitskii (eds.), *Dobrynia Nikitich and Alesha Popovich* (Moscow: Nauka, 1974). "Thee Bogatyrs," Curatorial description on Tretyakov Gallery website. <http://www.tretyakovgallery.ru/ru/collection/show/image/id/245>

הקדמה

ההתערבות הרוסית בסוריה מהווה הזדמנות ללמוד אודות 'אחרות' אסטרטגית בפעולה. רבות נכתב על הסיבות להתערבות זו ועל השלכותיה האסטרטגיות באזור ובעולם. רוב הכותבים עסקו בסיבות הפעולה ותכליתה, שאלות שיידונו אף במחקר שלפנינו. ברם, מחקר זה, של דר' דימה אדמסקי, מוסיף עיסוק בנדבכים האופרטיביים של אומנות המערכה הרוסית ומעמיד תאוריה סדורה אודות ההיגיון האסטרטגי הרוסי ואופן מימושו המערכתי. הוא בוחן את חותמה הפוטנציאלי של הלוחמה המשותפת עם צבא רוסיה על חדשנותו והשתנותו של ארגון חיזבאללה.

כמו כן, מסייע המחקר לקורא להבין את השתנותה של הלוחמה המודרנית - שיש המכנים אותה (בטעות לטעמי) 'מלחמה אסימטרית כנגד אויב תת-מדינתי'. הדוקטרינה הרוסית מגדירה זאת כ'מלחמות הדור החדש'. המחקר סוקר התפתחויות מרכזיות אלה, המעסיקות את כל הצבאות המודרניים, ומרחיב בתחומים כגון: חשיבה אסטרטגית בעולם, של ארגונים ושל קבוצות חמושות; לוחמת סייבר; לוחמה בשילוב כוחות מיוחדים; לוחמת מידע ותודעה וכדומה. המחקר סוקר את העקרונות התאורטיים של האומנות האופרטיבית הרוסית המודרנית, שהתפתחו, כידוע, ברוסיה ונדדו למערב, במהלך המאה העשרים. דיון חשוב זה עשוי לסייע לבחינה ביקורתית של ההתפתחויות התאורטיות ברמה המערכתית ובהתאמתה למלחמה המודרנית כנגד אויב תת-מדינתי. חשיבותם של הדברים מתעצמת, נוכח התפיסה הרווחת בקרב הקהילה האסטרטגית בישראל, הגורסת כי הרמה המערכתית אינה רלבנטית בלוחמה האסימטרית. קרי, שקשה ליישמה במערכה מסוג זה.

בברכת קריאה מהנה ומועילה,

תמיר הימן, אלוף

מפקד המכללות

תוכן העניינים

7	מבוא
11	פרק א' - הגנאלוגיה של ההתערבות
12	המנטליות האסטרטגית הרוסית והמניעים להתערבות
18	ההיגיון אסטרטגי, הרעיון המערכתי ותאוריית הניצחון
24	ההערכה העצמית הרוסית
32	ההודעה על הוצאת הכוחות
35	פרק ב' - האומנות המערכתית הרוסית - תאוריה ופרקטיקה
37	'המצביא האינטגרלי'
41	שיח בין-מדרגי
43	המנטליות האסטרטגית הרוסית ועימות צבאי כמאבק בין מערכות מתחרות
45	האומנות המערכתית
48	לימוד המערכת היריבה
50	מבצע (operatsia)
51	מהלומה (udar) ותמרון מערכתי (operativnyi manevr)
53	דיאלקטיקה של עמידות וגמישות מערכתית

56	פרק ג' - ההשלכות הפוטנציאליות על האומנות המערכתית של חיזבאללה
58	חיזבאללה ויצירתיות מערכתית פוטנציאלית
61	מבצעי מאבק רדיואלקטרוני - מהות הגישה הרוסית וההשלכות על חיזבאללה
61	מהות הגישה הרוסית
70	ההשלכות על חיזבאללה
75	מבצעי כוחות מיוחדים - מהות הגישה הרוסית וההשלכות הפוטנציאליות על חיזבאללה
75	מהות הגישה הרוסית
81	ההשלכות על חיזבאללה
86	אחרית דבר
88	מקורות
95	רשימת מונחים בלקסיקון הצבאי הרוסי

מבוא

ההתערבות הצבאית הרוסית בסוריה, אשר טומנת בחובה השלכות צבאיות ומדיניות מרחיקות לכת ורב-ממדיות, היא התרחשות חסרת תקדים בהתנהגותה האסטרטגית של מוסקבה. מדובר בהתערבות הראשונה של רוסיה הפוסט-סובייטית מחוץ לגבולותיה. להבדיל ממעצמות עולמיות אחרות, אשר מקרינות עוצמה למרחקים אסטרטגיים, ההתערבות הצבאית הקודמת של מוסקבה, בממדים ובהיקפים כאלה, התרחשה לפני כארבעים שנה, באפגניסטן. במזרח התיכון, במהלך המלחמה הקרה, ולמרות מעורבותה העמוקה באזור (ייעוץ ואספקת אמל"ח), נמנעה ברית המועצות, ככלל, מהתערבות ישירה בלחימה לטובת בעלות ברית ערביות. היא עשתה זאת רק בשתי הזדמנויות נדירות ובאמצעות יחידות אורגניות. 'מבצע קווקז' היה שם הקוד הסובייטי להתערבותה במלחמת ההתשה, בשנת 1970, לטובת מצרים; 'מבצע קווקז 2' היה שם הקוד להתערבותה בסוריה בשנת 1983¹. כיום, טוענים מקורות רוסיים, כי שם הקוד להתערבות הנוכחית הוא 'מבצע קווקז 3'.

המהלך הרוסי בסוריה, כמו אלה שקדמו לו בחצי האי קרים ובמזרח אוקראינה, לרבות ההיגיון האסטרטגי המסדר והגישה הדוקטרינרית להפעלת הכוח, הפתיעו רבים בקהילות המודיעין ובממסדים הביטחוניים במערב. רבים מהם הניעו נחשול של מחקרים, המתמקדים באבחון של הקוד התפקודי של הקרמלין, במדיניות החוץ והביטחון של מוסקבה במזרח התיכון ובעולם ובמחשבה הצבאית הרוסית. במובן מסוים, מדובר בניסיון נואש של הקהילות האסטרטגיות במערב לפצות על עשורים של התעלמות מקצועית ואובדן מומחיות בנושא. תחת זאת,

---

¹ אדמסקי דימה (2006), מבצע קווקז - ההתערבות הסובייטית וההפתעה הישראלית במלחמת ההתשה, תל אביב: מערכות.

מניחים ממסדים ביטחוניים במערב, כי בעתיד הנראה לעין, תוסיף רוסיה לשחק תפקיד משמעותי באזור ובעולם. על כן, במערב, ובתוך כך גם בישראל, הולך ומתמסד מאמץ לחקור את התנהגותה האסטרטגית והאופרטיבית של רוסיה ולבנות מסד ידע מקצועי בתחום.

מעבר לעניין הברור בהבנת המניעים האסטרטגיים ואופן מימושם האופרטיבי באחת הזירות המרכזיות לביטחונה של ישראל, נודעת להתערבות הרוסית בסוריה משמעויות ברבדים השונים עבור צה"ל. המהלך הרוסי טומן בחובו אפקטים מסדר שני, עליהם נדרשים מפקדי צה"ל ומומחי מערכת הביטחון לתת את הדעת. ניתן להצביע על שתי זוויות עיקריות: ראשית, זוהי הזדמנות ללמוד, באמצעות חקירה של הגישה המבצעית של רוסיה, ערש 'אמנות המערכה', כיצד עובר ארגון צבאי רפורמה, לומד, מפתח ידע ומחולל תהליכי חדשנות. זאת, תוך לחימה אקטיבית במספר זירות. זאת ועוד, ההתערבות הרוסית בסוריה מזמינה חשיבה שיטתית אודות החותם שההתנסות המערכתית המשותפת עם צבא רוסיה עתידה להשאיר על כוחות הציר - איראן, סוריה וחיזבאללה.

מחקר זה אינו מתיימר לספק תשובות נחרצות לשאלות הלבה אודות נושאים אלה. מטרתו היא להציג השערות מתחרות ולספק תובנות וחומר למחשבה, שיאפשרו שיח, חשיבה ועשייה בקרב המפקדים המעורבים בעיצובם, תכנונם וניהולם של האסטרטגיה והמבצעים בצה"ל. המחקר מציע סינתזה תמציתית של עיקרי התובנות, העולות מעשרות מקורות ראשוניים ומשניים, רוסיים ומערביים, אודות התפיסה האסטרטגית, מדיניות החוץ והביטחון של הקרמלין וההשלכות הפוטנציאליות של ההתערבות הרוסית על אמנות המערכה של הציר, בדגש על חיזבאללה.

בשתי ההתערבויות הקודמות: 'מבצע קווקז' ו'מבצע קווקז 2', התגבשה תמונה ברורה יחסית, אם כי לא מלאה, אודות תהליכי קבלת

ההחלטות בקרמלין והבנת המהלכים האסטרטגיים והאופרטיביים של מוסקבה, רק כעבור עשרות שנים. הבנתנו אודות 'מבצע קווקז' 3 והשלכותיו הפוטנציאליות מוגבלת עוד יותר. ניתוח מערכתי של ההתערבות, כפי שמוצע כאן, שואף לתרום למיסוד הידע המתפתח בנושא. המחקר מציג את ראיית העולם, הדימוי העצמי ומהלכיה של מוסקבה, תוך שימוש במונחים מקצועיים ובסגנון ניתוח המקובלים בשיח הרוסי. הדיון אינו מנוהל מעמדה שיפוטית, ושואף לשקף את המציאות, כפי שהיא נתפסת במוסקבה, אף אם העמדת הדברים סותרת תפיסות מקובלות במערב. לדוגמה, בעימותים האחרונים, תפס הקרמלין את עצמו כשחקן סטטוס קוו מתגונן ומגיב, בעוד שמרבית הדעות במערב תפסו את מוסקבה כשחקן קורא תיגר, תוקפני, זדוני ויוזם. גישה מחקרית הפוכה לזו המוצעת כאן, כזו שאינה משקפת את 'אחרותו של האחר', מעלה את הסבירות לטעויות אנליטיות ולהפתעות מודיעיניות.

בתוך כך, יש מקום להבהרה טרמינולוגית. במערב, נפוץ המונח 'לוחמה היברידי' לתיאור אמנות המלחמה הרוסית העכשווית - שילוב של יכולות צבאיות ולא צבאיות (מדיניות, כלכליות, דיפלומטיות, תודעתיות וכדומה) ושל שחקנים מדינתיים ולא-מדינתיים לשם השגת מטרה אסטרטגית. לפי פרשנות מערבית זו, כיבושו של חצי האי קרים, הלחימה באוקראינה, החיכוך במדינות הבלטיות והחתרנות הקיברנטית, המיוחסת לרוסיה באירופה ובארצות הברית בימים אלה, הם ביטויים אופרטיביים של תפיסת הלחימה ההיברידית של רוסיה. אולם בפועל, השיח הדוקטרינרי-מקצועי הרוסי אינו משתמש במושג זה בהתייחסותו לצבא רוסיה. לחימה היברידי - מושג שהשימוש בו החל בשנים האחרונות - מתייחס לחתרנות המערבית עמה מתמודדת מוסקבה, לשיטתה, בזירות השונות. למעשה, סבורה מוסקבה, כי המערב הוא זה שמשלב עוצמה רכה ועוצמה קשה במסגרת המלחמה ההיברידית וכי הוא שמנהל לחימה שכזו נגד רוסיה בעשורים האחרונים. חתרנות נגד הקרמלין ברוסיה, באמצעות ארגונים לא

ממשלתיים וארגוני זכויות אדם, עידוד של מרי אזרחי ומימון אופוזיציה, שינוי משטרים פרו-מוסקבאיים בעשורים האחרונים במדינות ברית המועצות לשעבר ('מהפכות הצבע') ולאחרונה באוקראינה, שינוי המשטר בלוב והניסיון לשנות את המשטר בסוריה - כל אלה, לשיטתם של אסטרטגים והוגי דעות צבאיים רוסים, הם ביטויים ללחימה היברידיה מערבית. הקרמלין אינו תופס את כל האירועים הללו כנפרדים, אלא כחוליות מערכתיות במלחמה מתמשכת. מלחמה זו היא היברידיה, משום שהמערב משלב יכולות דיפלומטיות (בידוד בינלאומי), כלכליות (סנקציות), תודעתיות (תעמולה אנטי-רוסית) צבאיות וממשלתיות, כמו גם את החברה האזרחית, במאבק אחד. מול אתגר זה פיתחה רוסיה בשנים האחרונות מענה דוקטרינרי משלה, המוכר כ'דוקטרינת גרסימוב' או 'מלחמות הדור החדש'.

המחקר בנוי כדלקמן: הפרק הראשון בוחן את הגנאלוגיה של ההתערבות, סוקר את ההיגיון האסטרטגי ואת העיצוב והתכנון של המבצע הרוסי. הפרק השני מציג את התאוריה והפרקטיקה של האמנות המערכתית הרוסית, כפי שהשתקפו במבצע בסוריה. הפרק השלישי מציג תובנות וחומר למחשבה אודות השלכותיה הפוטנציאליות של ההתערבות הרוסית על האמנות המערכתית של חיזבאללה.

פרק א' - הגנאלוגיה של ההתערבות²

על בסיס דפוסי ההתערבות הקודמים, ולפי מקורות רוסיים אודות המקרה שבנדון, נראה, כי ההחלטה להתערב בסוריה התקבלה במהלך חודשיה הראשונים של שנת 2015. באביב אותה שנה, התניעה מוסקבה הכנות ברוסיה ובסוריה, באמצעות 'רכבת ימית', ושקדה על התכנון המבצעי של ההתערבות. הרעיון המערכתי של מבצע 'קווקז 3' והפעולות המבצעיות, לרבות התו"ל (תורת לחימה), תורגלו במהלך התרגיל האסטרטגי השנתי בפיקוד המרכזי, 'צנטר 2015' בחודשים אוגוסט-ספטמבר, בהשתתפות אלפי חיילים משלל הזרועות והפיקודים של צבא רוסיה. קצינים בכירים רבים, לרבות מפקד כוח המשלוח, נמנו עם הפיקוד שהיה אחראי על התרגיל. התרגיל שימש שדה ניסויים של התו"ל ושל כשירות היחידות לקראת ההתערבות, והוא נוצל כמסווה (מסקירובקה) להעברת חלק מהכוחות, לקראת המבצע שהחל באוקטובר 2015. אילו מניעים הביאו את הקרמלין לעבור משלב המעורבות לשלב ההתערבות בסוריה? מה מלמדת ההחלטה על הקוד התפקודי של ההנהגה הרוסית (שייתכן שיבוא לידי ביטוי גם בעתיד)? איזה רעיון מערכתי, היגיון מארגן, תאוריית ניצחון ומנגנוני סיום אימצה רוסיה למבצע שלה בסוריה? כיצד השפיעו הלכי המחשבה הצבאית הרוסית העדכנית על העיצוב המערכתי? כיצד מעריכה

---

² פרק זה מתבסס על המקורות המופיעים בפרסומים הבאים:

Dima Adamsky (2010), **The Culture of Military Innovation** (Stanford UP); Dima Adamsky (2015) Putin's Damascus Steal, **Foreign Affairs**, September; Dima Adamsky (2015) Putin's Syria Strategy, **Foreign Affairs**, October; Dima Adamsky (2016) Putin's Game in Syria **Foreign Affairs**, March.

מוסקבה את מאזן ההישגים שלה, בראייתה היא, כשנה לאחר תחילת ההתערבות? פרק זה מתמודד עם שאלות אלה.

המנטליות האסטרטגית הרוסית והמניעים להתערבות

ההתערבות בסוריה היא כנראה אחת ההחלטות המורכבות ביותר שקיבל הנשיא פוטין, מאז כניסתו לתפקיד בשנת 2000. זאת, משום הסכנות שהיא טומנת בחובה עבור שרידות משטרו. בבואנו לברר את מערכת השיקולים האסטרטגית שעמדה בבסיס ההתערבות, נראה כי על פי החומר העומד לרשותנו, ממחישה ההחלטה את הדפוס המסורתי בהתנהלותו של הקרמלין ואת הקוד התפקודי של מנהיגיו. תחת השפעתה של התרבות האסטרטגית והסגנון הקוגניטיבי הרוסיים, נושאות ההחלטות והגישה של מוסקבה, בדרך כלל, אופי הוליסטי (kompleksnoe reshenie/kompleksnyi podhod). תפיסת מציאות הוליסטית מתאפיינת בסגנון חשיבה שאינו ליניארי, המחבר מספר שיקולים, שלכאורה אינם קשורים, באופן סינתטי ואורגני, כך שכל מהלך משרת מספר הגיונות במישורים שונים³. ברוח דברים אלה, במקרה שבנדון, כמו בהתערבויות במזרח התיכון, במלחמה הקרה ובהחלטות אסטרטגיות אחרות של רוסיה לאורך ההיסטוריה, נשענת ההתערבות בסוריה על הגיונות ממישורים שונים - פנימי, אזורי וגלובלי, אך היא תלויה בהקשר אסטרטגי ייחודי שנוצר בכל המישורים הללו. ניתן, אם כן, לזהות חמישה שיקולים אסטרטגיים עיקריים, אשר הניעו את הקרמלין להתערב, ובדרך כזו לקדם אינטרסים זהים בחשיבותם, בזירה הפנימית, האזורית והגלובלית. הניסיון הנפוץ בקרב מומחים מערבים לתעדף אינטרסים רוסיים על פי סדר חשיבות יורד, חוטא למנטליות האסטרטגית הרוסית. סגנון חשיבה הוליסטי-דיאלקטי תופס את כל השיקולים כמכלול מערכתי אחד וכהגיונות

---

³ Adamsky (2010), Ch. 1.

המזינים זה את זה באופן הדדי. מתחים בין ההגיונות השונים, במיוחד במישור הצבאי-אסטרטגי, נתפסים בחשיבה ההוליסטית כתופעה טבעית, שיש לנהל ולמנף, ואשר לא ניתן, ואף לא צריך לפתור. ההתערבות בסוריה, אם כן, נועדה לחולל מגמות חיוביות בשלל המישורים שהוזכרו לעיל. להלן חמשת המניעים העיקריים להתערבות:

ראשית, מלחמת האזרחים בסוריה הולידה שני מניעים עיקריים להתערבות - שרידותו של משטר אסד והאיום הגייהאדי שנשקף מסוריה לרוסיה גופא. השיקול הראשון נתפס במערב כסיבה העיקרית, ואילו השני נתפס כאמתלה וכמסך עשן תעמולתי, אך לא כך הוא הדבר. איום הגייהאד הסלפי, המבעבע ברוסיה ובגבולותיה בעוצמות משתנות מאז 1991, הפך בראיית הקרמלין, מאז 2014 לסכנה אסטרטגית ברורה, מיידית ורחבת היקף, לביטחון הלאומי של רוסיה. האיום התהווה על רקע מלחמות האזרחים, הן בעיראק והן בסוריה, בחמש השנים האחרונות, בעקבות הטלטלה האזורית. לעימותים אלה הצטרפו בהדרגה מספר אלפי מתנדבים מרוסיה ומהמעגל הפוסט-סובייטי, בעיקר ממדינות הקווקז, מרכז אסיה ואף מוסלמים מהמדינות הסלאביות (רוסיה ואוקראינה). אין המדובר באירועים בודדים, אלא בדפוס חוזר ובמגמה של ממש, לרבות חזרה של חלק מוותיקי הקרבות לרוסיה ולמדינות האם וקריאתם להצית את הגייהאד בבית, עוד טרם הניצחון הסופי במזרח התיכון. קריאות אלה התרחשו על רקע ההקצנה הדתית האסלאמית מבית, שנתפסה כמגמה בעלייה חדה ברוסיה, אשר כשישית מתושביה (כעשרים מיליון בני אדם), אזרחים ומהגרים, הם מוסלמים סונים ברובם. המגמה החרפה על רקע ההתפתחויות באזור: מלחמת האזרחים בסוריה, ההכרזה על כינונה של הח'ליפות, הצטרפותה לח'ליפות של אמירות קווקז, הפועלת בדרום רוסיה והגברת התמיכה הרוסית במשטר אסד. ערב ההתערבות, העריכו גורמים רשמיים ברוסיה כי בין אלפיים לחמשת אלפים לוחמים הצטרפו לגורמים הרדיקליים, הן בשורות דאע"ש והן בקרב כוחות

אחרים המתנגדים לאסד במסגרות עצמאיות. הקרמלין הגדיר אותם רשמית החל מתחילת 2015 כ'אויב העיקרי' - מונח רשמי, שמסורתית שמור בטרמינולוגיה הצבאית והמודיעינית הרוסית לארצות הברית ולנאט"ו. החל ב-2014 גבר התסכול במוסקבה, לאחר שקריאות חוזרות ונשנות מצדה לאפשר לה להצטרף לקואליציה המערבית נגד דאע"ש נענו בשלילה או בחוסר התייחסות⁴. מבחינת הקרמלין, ריכוז ג'יהאדיסטים בזירה מערכתית זו יצר הזדמנות אסטרטגית להנחתת מהלומת מנע עליהם, בטרם ישובו לרוסיה עתירי ניסיון מבצעי ורעיונות קיצוניים. אף הצלחה חלקית מבחינת מוסקבה נתפסה כמגמה חיובית, לאור המצב הקודר אז.

מוסקבה הניחה, כי לא רק שמבחינה מבצעית קל יותר להלום בג'יהאדיסטים כאשר הם מרוכזים, אלא לשיטתה, אף עלולים הנשיא אסד והקואליציה שלו, שעד לאחרונה היו הגורם העיקרי למאבק בהם, לספוג מפלה מכרעת ולחזול מלהתקיים, הן כחיץ נגד הג'יהאד העולמי, והן כבעלי בריתה באזור. זהו למעשה המניע השני להחלטה להתערב. בראיית מוסקבה, היו ארצות הברית ובעלי בריתה בעיצומו של ניסיון לממש בסוריה את התרחיש הלוּבּי, שסופו שינוי המשטר. מימוש מוצלח של תרחיש כזה - המוגדר ברוסיה כמלחמה היברידיית, במיוחד נוכח הפלת קדאפי וההסכם עם איראן, שבראיית מוסקבה קירב בינה לבין המערב - היה ממוטט סופית את כל מערך הבריתות של רוסיה במזרח התיכון. אובדן של נקודת אחיזה ימית בסוריה היה אף פוגע בכל המערך העולמי של העוצמה הימית הרוסית, מאחר שהמרכזים בסוריה נועדו לא רק לתמוך בפעילות של השייטת הקבועה בים התיכון, אשר על הקמתה מחדש הוחלט בשנת 2010, אלא גם לתחזק את כל מערכת התחלופה העולמית של הציים הרוסיים. שלושה מתוך החמישה (הצי הפסיפי, הצי הצפוני וזה שבים השחור) מהווים את המשענת העיקרית של הרגל הימית בטריאדה הגרעינית הרוסית.

---

⁴ See: Ilya Kramnik (2015), *Buria v Levante*, **Lenta Ru**, June.

אולם, בשל מצבם המבצעי והחומרי הירוד, נמצאים ציים אלה ברוטציה מתמדת סביב העולם, כאשר הים התיכון משמש כמרחב תחלופה עיקרי, תוך הסתמכות על התמיכה הלוגיסטית מסוריה ומהים השחור. יודגש, כי שנה קודם לכן, בעת ההחלטה על ההשתלטות על חצי האי קרים, היווה השיקול הימי תפקיד מכריע גם כן. הדוקטרינה הימית הרוסית, שהתפרסמה מספר חודשים לפני ההתערבות, אף הדגישה את תפקידו של הים התיכון במרחב האטלנטי (קרי, מול נאט"ו וארצות הברית) - דבר הנותן משנה תוקף לחשיבות השליטה בסוריה. מוסקבה אף העריכה, ייתכן שבאופן מוטעה, כי התערבות מעין זו, תחת דגל המלחמה בדאע"ש, תיתפס באור חיובי בארצות הברית ובקרב גורמים אירופיים. הקרמלין הציג את ההתערבות במונחים הומניטריים גלובליים: הנחתת מהלומה נגד כוחות חושך ברבריים, הנלחמים נגד בני האור, לרבות שלל קהילות נוצריות במזרח התיכון, אשר נותרו ללא תמיכה או חסות בינלאומית. סוריה מוצגת ונתפסת בשיח הרוסי - הרשמי והציבורי - כערש מוסד הכנסייה והנצרות הקדומה (במידה רבה של צדק), ובאמצעות התערבות צבאית, ממלאת, למעשה, רוסיה את חובתה הרוחנית וההיסטורית ומממשת את זהותה ואת תפקידה הלאומי. פרשני המערב מרבים להגדיר טענות אלה כתעמולה זולה, אלא שיש בכך החמצה באשר להבנת מקומן ומעמדם חסר התקדים של הדת והאמונה באידיאולוגיה, בלאומיות ובמדיניות החוץ והביטחון של רוסיה בכלל, ובמזרח התיכון בפרט, בעשורים האחרונים.

המניע השלישי של מוסקבה בהתערבות הוא לשבור את מגמת הבידוד הבינלאומי ולהפחית את הסנקציות שהוטלו על מוסקבה לפני כשנה וחצי. יודגש, כי תקוותה של מוסקבה לא הייתה בהכרח לזכות באהדה בינלאומית, אלא לחולל היפוך מגמה, שימצב אותה כשחקן מרכזי בעל מעמד מתוקף הנסיבות, ולא בהכרח מתוך הזדהות. במקביל, משיקולים פנימיים, נוצר באותם ימים צורך עז להתנתק מהזירה האוקראינית ולהנמיך את גובה הלהבות במבצע שבו הייתה רוסיה

מעורבת מזה כשנה במזרח אוקראינה. להבדיל ממערכת הבזק בחצי האי קרים, הפך בהדרגה המבצע במזרח אוקראינה להתבוססות בבוץ אסטרטגי, שמסבה נזק יותר מאשר תועלת, בשל חוסר יכולתה של מוסקבה להפסיק את הקרבות בתנאיה היא, לנתק מגע ולחולל תהליכים באוקראינה כולה. בתוך כך, הרצון ליצור זיקה בין הזירות, האוקראינית והמזרח תיכונית, גם היה מאפשר למוסקבה להתמודד עם החיכוך הגובר מול מדינות נאט"ו, במרחב המדינות הבלטיות ובמזרח אירופה. שם, באופן עקבי, הייתה הנוכחות המסיבית של כוחות נאט"ו צוברת תאוצה, ומולה היו למוסקבה רק אפשרויות תגובה סימטריות, ועל כן מסלימות. ההתערבות בסוריה אפשרה להסיט את תשומת הלב, הן מאוקראינה והן מהפריפריה האירופית, ואולי אף ליצור אווירה קונסטרוקטיבית, שניתן היה לתרגמה להתנעת תהליך נורמליזציה עם המערב.

התחושה האופטימית במוסקבה, באשר לשאיפות אלה, התחברה לדימוי העצמי האזורי של רוסיה. לנוכח ההתקפלות האמריקאית מהאזור, ועל רקע מספר הצלחות דיפלומטיות שלה במהלך הטלטה האזורית, ייחסה לעצמה מוסקבה את תפקיד המתווך האזורי, שביכולתו להסלים או לייצב תהליכים. רוסיה העריכה שתפקיד המתווך שנטלה על עצמה באזור בשנים הקודמות: בעסקת הנשק הכימי הסורי ובהסכם עם איראן, יאפשר לה, לאור ההסכנות האמריקאית, לייצב את מלחמת האזרחים בסוריה, ואולי אף את כלל המתח השיעי-סוני, בשל נגישותה הייחודית לכל הצדדים בסכסוך. עד ההתערבות, ניהלה מוסקבה מגעים מתמשכים עם שלל שחקני המפתח האזוריים ואף שקדה על טיפוח שחקנים שמסורתית היו נתונים להשפעה מערבית, כגון: מצרים, ירדן, ערב הסעודית, מדינות המפרץ, ישראל ואף חלק מגורמי האופוזיציה הסוריים. על כן, התערבות הייתה מחזקת את מעמדה של רוסיה באחד האזורים החשובים ביותר במדיניות החוץ והביטחון שלה. על רקע משטר הסנקציות, הסנקציות הנגדיות שהיא הטילה על מזון ותוצרים חקלאיים מערביים, שיעורי

האינפלציה הגבוהים ובמיוחד הירידה הדרסטית במחירי הנפט והגז, סטטוס מתחזק באזור היה פותח אופציות לשיתוף פעולה כלכלי אלטרנטיבי. מוסקבה ראתה בשוקי מזון אזוריים מקור לייצוא וליבוא אלטרנטיבי לאירופה ומרחב הכנסות עיקרי ממכירות אמל"ח (אמצעי לחימה) ואנרגיה גרעינית אזרחית. בשנים שקדמו להתערבות בסוריה, קידמה מוסקבה את שני האפיקים וקיוותה שמעמדה המתחזק בעקבות ההתערבות יאפשר לה התקדמות משמעותית בשני המישורים. כבר במהלך הטלטלה האזורית הצליחה מוסקבה לטפח שווקים לא מסורתיים ולקדם מכירות בקרב כל מי שהיה מעוניין לשלם בעבור הנשק הרוסי.

לבסוף, הן כתוצאה מההישגים הפוטנציאליים שפורטו לעיל, והן כמטרה בפני עצמה, שואפת מוסקבה לסטטוס בינלאומי של שחקן שאין לו תחליף בפוליטיקה הגלובלית ואשר מתקרב לארצות הברית בהשפעתו. מבחינת מוסקבה, יצירת 'מתיחות מבוקרת' מול וושינגטון היא אחת הדרכים להשיג זאת, באירוע זה וגם במקרים אחרים. אין המדובר בעימות טוטאלי נוסח המלחמה הקרה, אלא בסדרה של משברים יזומים שמשדרים לשחקנים האזוריים, לקהילה הבינלאומית ולזירה הפנימית את מעמדה ההולך ומתעצם של רוסיה ביחסים הבינלאומיים. תחושת ההשפלה הגאופוליטית ויצר הנקמנות שבא בעקבותיה, הם מהגורמים המניעים את התנהגותה של רוסיה בעשור האחרון, אך הם נעלמים, לעתים קרובות, בניתוחם של מומחים מערביים את המצב. מניעים אלה: פנימיים, אזוריים וגלובליים, עמדו ביסוד ההחלטה להתערב בסוריה, והם משתקפים בבירור הן ברעיון המערכתי של המבצע והן בשלל מהלכיה של מוסקבה מאז תחילתו.

ההיגיון האסטרטגי, הרעיון המערכתי ותאוריית הניצחון

השיח בקהילה האסטרטגית ובקרב מומחים רוסים, ערב ההתערבות ומיד עם תחילתה, שיקף מודעות לכך שמצבה של מוסקבה ושליטתה באירועים ובתהליכים רחוקים מלהיות מיטביים, וכי המבצע עלול להפוך לכישלון אסטרטגי במישורים רבים. דיון במאזן עלות-תועלת של המבצע שיקף הבנה מקצועית של ההקשר ושל האתגרים המדיניים, הפוליטיים, הצבאיים, הכלכליים והחברתיים שההתערבות מקפלת. הזיכרון הקולקטיבי הרוסי וזיכרוןם האישי והמקצועי של מקבלי ההחלטות בקרמלין כיום עוצבו בצל הניסיון העשיר והמורכב של המערכות באפגניסטן, במרכז אסיה, בצפון הקווקז ובמזרח אוקראינה, ובתוך כך גם בצל התובנות אודות מגבלות העוצמה הרוסית. העיצוב והתכנון המבצעי בסוריה התבססו על הניסיון, המוצלח והכושל, של רוסיה, של המערב ושל ישראל, בעימותים ובמבצעים מול איומים היברידיים של הג'יהאד העולמי והאזורי. למידה והטמעה של לקחים בתחומים אלה בלטו בפרסומים מקצועיים ובשיח מומחים בקהילה האסטרטגית הרוסית, בתו"ל, בתרגילים ובאימונים של השנים האחרונות. בזירה הפנימית, הפגין הקרמלין רגישות ניכרת ומיידית לדאגותיה של האוכלוסייה הרחבה, ולספקותיהן של האליטות העסקיות מהתערבות צבאית במדינה רחוקה, על רקע העימות הלא מזהיר במזרח אוקראינה והמיתון הכלכלי, ונוכח הירידה החדה במחירי האנרגיה בשוק העולמי.

בנסיבות אלה, בראיית הקרמלין, הסכנה האסטרטגית הפוטנציאלית הגדולה בהתערבות נעוצה ב'מאמץ יתר' (overextension), שעלול היה לחולל תפוקה שולית פוחתת ואף שלילית. לפיכך, על מנת לאתר את 'טווח הזהב' בין הטלת עודף אנרגיה אסטרטגית לבין שימוש מופחת באנרגיה זו, נראה, כי מוסקבה אימצה את העיקרון של 'המספיקות הסבירה' ('razumnaia dostatochnost') כמעין היגיון מארגן של המבצע. עיקרון זה, ששורשיו התפיסתיים עוד בתקופתו של גורבצ'וב

ובמלחמה הקרה, משמעותו, בהקשר הסורי, מזעור מרבי של הנוכחות הצבאית ושל השימוש בכוח, באופן שיאפשר לקדם מטרות מערכתיות ואסטרטגיות, מבלי לשקוע במלחמה לא רצויה. 'טווח הזהב', בין 'פחות מדי' ליותר מדי' שימוש בכוח צבאי, הוא דינמי ומשתנה בהתאם לנסיבות, והזיהוי שלו מצריך חקירה מתמדת. יישום מושכל של עיקרון 'המספיקות הסבירה' עשוי לשמור על השחקן, לפחות בתאוריה, מלחצות את 'נקודת השיא של ההתערבות' - הנקודה שאחריה הטלת אנרגיה אסטרטגית נוספת מייצרת תפוקות שליליות, ומסיטה את מאזן המגמות והעוצמות (sootnoshenie sil) לרעתה של מוסקבה.

הרעיון המערכתי (operativnyi zamysel) של המבצע נגזר מעיקרון מארגן זה. בבסיסו מונחת השאיפה להטיל מהלומה מערכתית אשר תיצור היפוך מגמה. קרי, תשלול את היוזמה האופרטיבית מהכוחות הלוחמים באסד, תהפוך את התנהלותם למגננתית ותגובתית, תכתוב את כיוון האירועים וקצבם המערכתי, תמחיש את שרידותו של המשטר ואת חוסר התוחלת בכל ניסיון להפילו בכוח, ועל כן תייצר בשלות תודעתית ותנאים מבצעיים להתנעת תהליך מדיני. בהמשך לכך, וכאפקט מסדר גבוה יותר, נועדה המהלומה לחולל אובדן כיוון, הלם ודיכוי מערכתיים (oshelomliaiuschii udar), שיש לנצלם לשם אכיפת הגיונה של רוסיה על השחקנים המעורבים ועל הדינמיקה בזירת המערכה ובמערכות הסובבות - האזורית והבינלאומית. מהלומה מערכתית המממשת הגיונות כאלה, אינה מצריכה, לשיטתם של מומחים רוסים, הפעלה מסיבית של כוח. ברוח המחשבה הצבאית הרוסית, נתפס היריב כמערכת מורכבת בעלת היגיון ייחודי ומספר מרכזי כובד המאפשרים את מימושו. על כן, על המהלומה המרסקת (drobiaschii udar) להיות מוכוונת נגד מרכזי כובד אלה, המאפשרים את שלמותה של המערכת היריבה, ובמיוחד: מערכת הפיקוד והשליטה, המערכת הלוגיסטית ומערכת ההכנסות והעוצמות הכלכליות-פיננסיות. בתאוריה, נועדה המהלומה הרב-זרועית

המשולבת לרסק את המערכת היריבה, לבודד את חלקיה ולאחר מכן לנטרל אותם באופן נפרד ושיטתי.

גם חלוקת העבודה בקואליציה בהנהגת מוסקבה שיקפה נאמנה את העיקרון המארגן של 'מספיקות סבירה'. מוסקבה נטלה על עצמה את עיצוב, תכנון וניהוג המערכה, כמו גם את הסיוע באש (בעיקר באמצעות סיוע אווירי קרוב), באמלי"ח מתקדם לכל הזרועות, במודיעין טקטי-אופרטיבי ואסטרטגי, בלוגיסטיקה ובתחזוקה שוטפת. סיוע זה קודם באמצעות יחידות אורגניות רוסיות, שהגיעו לסוריה ונפרסו בה במהלך ספטמבר 2015, ובאמצעות מערך ייעוץ רחב היקף של אלפי קצינים ומומחים, אשר תוגברו באופן משמעותי ושולבו בכל זרועות הצבא הסורי - מהמטכ"ל עד הרמה הטקטית-אופרטיבית. למרות שיחידות אורגניות של כוחות מיוחדים, ל"א (לוחמה אלקטרונית), הגנ"א (הגנה אווירית), תותחנים, שריון, צנחנים, נחתים ויחידות קשר ופינוי מוקשים נפרסו בסוריה, ניסתה מוסקבה באופן עקבי לצמצם את הפעלתם למינימום הנדרש ולערב בקרב בעיקר יחידות של חיל האוויר ולהאציל סמכות ואחריות על הלחימה היבשתית על כוחות הקואליציה - צבא אסד, משמרות המהפכה, מיליציות עיראקיות שיעיות וחיזבאללה. התפקיד שהיא מייחסת לעצמה הוא של מנצח אסטרטגי ומכפיל כוח מערכתי.

קווי המתאר של העיצוב המערכתי בסוריה, כמו במבצעים רוסיים בעימותים אחרים, משקפים גישת תכנון צבאי רוסית מסורתית, כמו גם משקפים השפעה של רעיונות דוקטרינריים והלכי הרוח של תפיסת 'מלחמות הדור החדש' (voiny novogo pokoleniia). המדובר באקלים רעיוני דומיננטי בממסד הצבאי הרוסי בשנים האחרונות, שלעתים מוגדר במערב כ'דוקטרינת גרסימוב', על שם הרמטכ"ל הרוסי שקידם גל של חדשנות צבאית (לפעמים אף נתפס במערב בטעות כ'מלחמה היברידי'ת). ביסודה של תפיסת 'מלחמות הדור החדש', עומדת הטענה בדבר הצורך לשלב במערכות המודרניות, באופן משמעותי יותר

מבעבר, את המאמצים הצבאיים (על-קונבנציונליים, קונבנציונליים ותת-קונבנציונליים) והלא-צבאיים (מדיניים, דיפלומטיים, כלכליים ותודעתיים), ועל בסיסם, להשיג - תוך מזעור השימוש בכוח, יחסית לתקופות היסטוריות קודמות - את האפקט המערכתי והאסטרטגי. האחריות על שילובם האורגני של מגוון כלי ההשפעה הקינטיים והתודעתיים (עוצמה קשה ורכה), השייכים למוסדות העוצמה הלאומית השונים, בתוך העיצוב והתכנון המערכתיים, נופלת (גם בפרקטיקה הרוסית העכשווית) על כתפי הצבא. יודגש, כי למרות הדימוי הנפוץ בספרות המערבית ובקהל הרחב, רעיון מזעור השימוש בכוח והשאפה להישען במקום זאת על אמנות מערכתית איכותית ועל יצירתיות מבצעית, מונחים בבסיסה של המחשבה הצבאית הרוסית⁵. בתוך כך, התפיסה של 'מלחמות הדור החדש', לרבות הדגש על גישה עקיפה ושילוב מושכל של מגוון העוצמות הלאומיות לטובת אפקטים מבצעיים, מבטאת המשכיות יותר מאשר את השינוי במחשבה ובניהול האסטרטגי של רוסיה (עוד על כך בפרק הבא). דבריו של גרסימוב אינם מתייחסים רק לצבא רוסיה, או לצבאות המערב, אלא מאבחנים כללית את המגמות המעצבות באופי המשתנה של המלחמה ושל העימותים המודרניים, וככאלה הם שייכים באותה מידה לכל ממסד צבאי שמשכיל לעשות בהם שימוש. בדרך כלל, להמחשת מימוש מוצלח של גישה חדשנית זו למלחמה, מציין גרסימוב, כמו מומחים רוסים נוספים, את מבצע כוחות נאט"ו בלוב ושינוי המשטר בעקבותיו. שינוי המשטר בקיב והעימות באוקראינה בכלל, נתפסים בקרב חוגים צבאיים רוסיים כהצלחה חלקית של המערב לממש סוג כזה של עימות, בעוד שמלחמת האזרחים בסוריה, מהווה לשיטתו, דוגמה שממחישה ניסיון כושל לממש גישה זו, שמומחים צבאיים רוסים מגדירים גם כ'מלחמה היברידי' (של המערב). במובן זה, חדשנות רעיונית, סביב

---

⁵ For example see: Reina Pennington (2016), Was the Russian Military a Steamroller? From WWII to Today, **War on the Rocks**, 6; Michael Handel (1981), Numbers Do Count: The Question of Quality over Quantity, **Journal of Strategic Studies**, Vol.4. No. 3, pp. 225-260.

התפיסה של 'מלחמות הדור החדש' בממסד הרוסי, נועדה לשיטתו של הרמטכ"ל, להדביק את הפער עם המערב בתאוריה ובפרקטיקה של מבצעים מודרניים⁶.

מתוך שלל הרעיונות שפקדו את הממסד הצבאי הרוסי, יש להבליט טענה אחת במיוחד, בשל הרלבנטיות שלה לעיצוב ולניהול המבצע הרוסי בסוריה. לפי 'מלחמות הדור החדש', דינמיקה צבאית טקטית-אופרטיבית בשטח ודינמיקה מדינית דיפלומטית בפורומים בינלאומיים שונים, מהווים חלקים אינטגרליים ושלובים (סינתטיים) של הרעיון המערכתי של המבצע. בניגוד לצורה בה הדברים מוצגים לעתים בגישה האסטרטגית המערבית, על פי הגישה הרוסית, מאמץ צבאי ומהלך מדיני אינם עוקבים (קרי השלב הצבאי קודם לשלב המדיני), ואף אינם מקבילים, אלא מבטאים מאמץ מערכתי אחד, אורגני ואינטגרלי. כך, למרות המתחים הפוטנציאליים בין המהלכים בזירות שונות, כמיטב המסורת של החשיבה הדיאלקטית, מדובר ביניגודיות משלימה, שבמסגרתה המתחים בין המאמצים השונים אינם מבטלים זה את זה, אלא פועלים יחדיו להשגת מטרה משותפת. מוסקבה חוללה משברים והגבירה מתחים כדי לקדם את עמדותיה, הן סביב שולחן המשא ומתן והן בשדה הקרב, תוך יצירת לחץ רציף, באופן שמשלים זה את זה. על כן, מערכה מעוצבת לפי קווי המתאר של 'מלחמות הדור החדש', אם היא ממומשת בצורה מושכלת, עולה בקנה אחד באופן טבעי עם העיקרון של 'מספיקות סבירה'.

נראה, כי מוסקבה סימנה כיעד אסטרטגי של המבצע את השיקום, לפחות באופן חלקי, של השלמות הטריטוריאלית הסורית, תחת שלטון חילוני ותחת שליט שיבטיח את המשכיות האחיזה הרוסית בנכסיה האסטרטגיים בסוריה. כל עוד התנאי האחרון מתקיים, יכולה

---

⁶ See: Dima Adamsky (2015), **Cross Domain Coercion: The Current Stage of Russian Art of Strategy**, (Paris: IFRI).

מוסקבה, בהתאם לנסיבות המערכתיות ולמגמות האסטרטגיות, להסתפק במנעד תרחישים רחב - מ'סוריה הקטנה', דרך תרחישי 'הפדרציה' (פחות אוטונומיה למחוזות לעומת המרכז הפדרלי) ו'הקונפדרציה' (יותר אוטונומיה למחוזות לעומת המרכז הפדרלי), ועד לשיקום מלא של השלמות הטריטוריאלית הסורית. כמו כן, נראה, כי הנשיא המכהן, אסד, מקובל על מוסקבה, כמו גם כל מועמד אחר, כל עוד הוא ומאזן הכוחות בפוליטיקה הסורית הפנימית, יבטיחו את המשכיות השליטה והאינטרסים הרוסיים ויאפשרו הקרנת עוצמה אזורית. תאוריית הניצחון הרוסית מכוונת ליצור אפקטים צבאיים ומדיניים, המזינים אלה את אלה באופן הדדי, ויחדיו מייצבים את המצב בסוריה ומוציאים ממעגל הלחימה מרב מתנגדי המשטר, בין אם בכוח הזרוע או באמצעות משא ומתן. בסוריה מממשת מוסקבה את נוסחת הפעולה המסורתית שלה: תהליך הפיוס (primierenie vrazhduskih storon) מותנע במקביל לניהול הלחימה בשטח ולמגעים מדיניים דיפלומטיים והוא אמור להתכנס לתהליך המעבר (perekhodnyi period), שלאחריו מגיעה הסדרה פוליטית (politicheskoe uregulirovanie) באמצעות בחירות כלליות. במקביל, לפי תאוריית ניצחון זו, אמורה להימשך לחימה נוקשה, וחזקה אף יותר, נגד כלל השחקנים האחרים שנמנעו מלהצטרף לתהליך הפיוס.

תאוריית ניצחון זו, לרבות מנגנון הסיום שלה, מבוססים על הניסיון המוצלח, בראייה הרוסית, של סיום המלחמה הצ'כינית השנייה. זו גם מהווה את החוויה הביטחונית המעצבת הראשונה עבור פוטין כנשיא. אז, בתחילת שנות האלפיים, ניסה הקרמלין לפלג ולפצל את האופוזיציה הצ'כינית, באמצעים צבאיים ומדיניים, לטפח, מתוך מפקדי השדה של המתנגדים, מנהיג מקומי פרו-מוסקבאי (קדירוב האב) ולרכז סביבו, באמצעות תהליך פיוס כללי וסיוע כלכלי-הומניטרי, את מרבית האופוזיציה. במקביל, הגבירו הכוחות הרוסיים בשטח את הפעלת הכוח הצבאי נגד שאר המתנגדים, עד לחיסולם

הפיזי הכמעט מוחלט. מגנון סיום זה, לרבות המערכה הצבאית-מדינית המשולבת וכינון מנגנון הפיוס, התממשו בסוריה מהשלב הראשון, וביתר שאת מאז הכרזת הפסקת האש ועם פתיחת מרכז הפיוס (בין משטר אסד לכוחות המתנגדים שאינם מזוהים עם דאע"ש או אל-קאעדה). ה'צ'צ'ניזציה של סוריה' מניחה, שקבוצות המתנגדים ישתכנעו כי מאבק צבאי נגד אסד הוא חסר תוחלת, או שיעברו - בשל לחץ צבאי גובר מצד כוחות הקואליציה - הקצנה נוספת, יחברו לכוחות שמחוץ למסגרת הפיוס (למשל, דאע"ש ו'חזית אל-נוצרה'), ועל כן הפכו למטרות לגיטימיות לתקיפה בידי הרוסים.

ההערכה העצמית הרוסית

הערכת הביניים של מוסקבה את הישגיה עד כה משקפת אופטימיות זהירה: המערכה על עתידה של סוריה אמנם עוד ארוכה, אך המבצע איפשר, ברמות שונות של הצלחה, לקדם את שלל המטרות המקוריות של ההתערבות. מבחינה כרונולוגית, מדובר בהערכה עצמית דינמית: עד אמצע אביב 2016 התחושה הייתה אופטימית וחיובית יותר, בעוד שהחל מנקודה זו ואילך הדברים החלו להשתנות. אופטימיות זהירה נשמרה גם במהלך הקיץ, על רקע מספר הצלחות אופרטיביות ומה שנראה ממוסקבה כסימנים קונסטרוקטיביים בגישה האמריקאית. מאזן המגמות החיוביות והשליליות המוצע מטה נועד לשקף את רוח הדברים בקהילה האסטרטגית הרוסית במהלך השנה החולפת.

מספר מגמות בפירוש נתפסות כחיוביות: ראשית, בראייה הרוסית, ההישג הברור והמידי מול המערב בהקשר של עתידו של אסד הוא מניעה של 'תרחיש לוב', אשר, לשיטתה של מוסקבה, ניסתה ארצות הברית לקדם בסוריה. החלפת אסד בכוח הזרוע כבר אינה אופציה, ועזיבתו אינה עוד תנאי מקדים לתהליך מדיני, כפי שדרש המערב, אלא רק תוצאה אפשרית של תהליך הפיוס והבחירות, כפי שדרשה מוסקבה מלכתחילה. יודגש, כי בראיית מוסקבה, מניעה של 'תרחיש לוב' היא

הישג שמשמעותו רחבה יותר מסוריה עצמה, מאחר שמדובר בתבוסה של המאמץ המערבי להטיל מהלומה היברידיית נוספת - ניסיון כושל בשורה של מאמצים במסגרת התחרות האסטרטגית של המערב עם רוסיה. שנית, לטענת גורמים רשמיים, המבצע הטיל מהלומה מסיבית על גורמי ג'יהאד מהמרחב הפוסט-סובייטי. מאות לוחמים, לרבות מספר מפקדי שדה, נהרגו בסוריה והורחקו מגבולות רוסיה. שלישית, רוסיה הצליחה להעמיד את עצמה כשחקן מפתח אזורי, העמיקה את קשריה עם שלל השחקנים באזור, לרבות אלה שמסורתית היו מצויים תחת השפעת המערב. רביעית, היא הצליחה לפרוץ את הבידוד הבינלאומי, הכריחה את השחקנים בזירה הגלובלית לעמוד במגעי תיאום והידברות עמה, גימדה את הנושא האוקראיני, וככלל, הורידה מסדר היום, דיפלומטית ומעשית, את סוגיית חצי האי קרים, כך שעניין זה הפך בתודעה העולמית למעין עובדה מוגמרת. המדינות הבלטיות, ומזרח אירופה ככלל, הפכו למוקד החיכוך האסטרטגי, באופן שמותיר את הנושא האוקראיני בבמה האחורית, הן מבית והן מחוץ. חמישית, מוסקבה ניצלה את זירת המבצעים (teatr voennykh) (deistvii) הסורית לניסוי ולהפגנת יכולות קונבנציונליות מתקדמות, במיוחד היכולת להקרין למרחקים ארוכים כוחות ואש מדויקת מנגד, ממגוון פלטפורמות. לשיטתם של אנשי הצבא הרוסים, שינה המבצע בסוריה את תדמית הצבא הרוסי מבית ובעולם, והמחיש הן לאנשי המקצוע והן לקהל הרחב את קפיצת המדרגה שחלה בעוצמה הקונבנציונלית הרוסית. בסטנדרטים רוסיים, המדדים השונים של המערכה הם חסרי תקדים: קצב מבצעי מהיר, כשירות ואפקטיביות של מערכות נשק ושל כוח אדם וכן מספר אבדות נמוך יחסית. מבחינה סטטיסטית, מדובר במספר נמוך מאד של אבדות ותאונות ביחס ליום פעילות מבצעית ממוצע בעימותים קודמים בגרוזיה, באפגניסטן, בהתערבויות במהלך המלחמה הקרה וכמובן במלחמת העולם השנייה, המכונה ברוסיה 'המלחמה הפטריוטית הגדולה', אשר למרות השוני

המהותי מהמבצע הנוכחי בסוריה, עדיין משמשת מסגרת התייחסות עיקרית, בראייה רוסית.

במסגרת זאת, יש להדגיש את חשיבות המרכיב האחרון לקהילה האסטרטגית הרוסית. בולטים במיוחד שלושה אפקטים מסדר שני - ניסוי כלים ויצירת ידע מקצועי, מכירות אמל"ח ואיתותים אסטרטגיים. ראשית, מוסקבה תופסת את סוריה כשדה ניסויים לתפיסותיה וליכולותיה הצבאיות החדשות ולאימוני כוחותיה. שדה המערכה בסוריה אפשר ניסוי כלים למגוון המערכות של כל אחת מן הזרועות, וסיפק הזדמנות - כמו באפיזודות המערכתיות בחצי האי קרים ובמזרח אוקראינה - לקדם ולשכלל את הרפורמה הצבאית המתרחשת במהלך העשורים האחרונים ברוסיה. פעימה משמעותית של הרפורמה התרחשה לאחר מלחמת גרוזיה ב-2008, אשר חשפה את החולשות והפגמים של העוצמה הקונבנציונלית הרוסית ושרטטה את כיווני המאמץ העיקריים. הממסד הצבאי הרוסי, השואף לחדשנות, מתנהל מזה מספר שנים כמכונת למידה מתמדת. דפוס ייחודי של למידה התהווה באופן יזום, וגם מתוך צירוף הנסיבות, על רקע סדרה של עימותים צבאיים. שיח דוקטרינרי מייצר רעיונות תו"ל חדשניים; תרגילים ואימונים בוחנים תפיסות חדשות, ומיד לאחר מכן הם נבחנים בשדה הקרב; פעילות תפיסתית ענפה, בעקבות ניסיון מבצעי, מפיקה לקחים, ושוב מיישמת תובנות בתרגילים ואימונים, וחוזר חלילה. אקוסיסטמה זו של למידה נועדה להבטיח יכולת לזהות פער בין תפיסות ויכולות לבין המציאות המשתנה ולגשר עליו בקבועי זמן קצרים ככל הניתן, עד סבב הלמידה הבא. לדוגמה, כפי שהתרגיל האסטרטגי השנתי של פיקוד המרכז הרוסי הכין, על בסיס הלקחים מהמערכות הקודמות, את כוחות המשלוח לקראת המבצע בסוריה, כך התרגיל האסטרטגי השנתי 'קווקז 2016' שהתרחש בפיקוד הדרומי והתבסס על הלקחים של הלחימה בסוריה, בחן לאורם תפיסות ויכולות ויצר ידע חדש. גנרל, אשר פיקד על כוחות המבצע במהלך שנת הלחימה בסוריה, מונה בקיץ 2016 למפקד הפיקוד הדרומי (אחד

מחמשת הפיקודים המרחביים בצבא רוסיה). מינוי מפקד כוח המשלוח למפקד הפיקוד כמו גם התרגיל השנתי, אינם מקריים, אלא מהווים חלק מאותה מערכת למידה.

זאת ועוד, באמצעות הפגנת יכולות מבצעיות של מגוון מערכות מהזרועות השונות, על התו"ל ומערך הייעוץ הנלווה, מנצלת רוסיה את הזירה הסורית כחלון ראווה למכירת אמל"ח בשוק העולמי והאזורי. בתוך כך, אין להוציא מכלל אפשרות כי תסתמן מגמה חדשה בדפוס התנהלותה של רוסיה בשוק מכירות האמל"ח. עדות לכך כבר ניתן לראות לאחר הפגנת היכולות הרוסיות באוקראינה. בניגוד לעבר, כאשר ההצעות הרוסיות כללו בעיקר מכירה של מערכות נשק בודדות, החלה רוסיה לקדם חבילות של יכולות בין-זרועיות, לרבות מערכות ל"א, אשר יחדיו מאפשרות להקים מעין 'בועה חוסמת גישה', המוכרת בטרמינולוגיה המערבית כ- A2/AD Anti Access Area Denial Bubbles. המערב שמוטרד מבועות כאלה בים הבלטי (חבל קלינינגרד), בים השחור (חצי האי קרים) ובים התיכון (סוריה) תורם בכך לאפקט השיווקי ולאטרקטיביות של חבילות כאלה בעיניים של שחקנים במזרח התיכון ובאסיה, אשר פוטנציאלית מעוניינים לחסום את הגישה המערכתית והאסטרטגית למרחבי השפעה שלהם. לדוגמה, כבר במחצית הראשונה של 2016 עלו באופן ניכר, מעל ההיקף המצופה, חוזים למכירת אמל"ח רוסי, הן למזרח התיכון והן לאסיה⁷. הדבר מהווה חיזוק קריטי לכלכלה הרוסית מוכת האינפלציה והמיתון.

לבסוף, מספר רב של מהלכים רוסיים בסוריה, במיוחד אלה הכוללים הפעלה של פלטפורמות אסטרטגיות דו-שימושיות (קונבנציונליות-רעיוניות) נועדו לספק איתותים אסטרטגיים למערב בהקשר של זירות

---

⁷ Nikolai Litovkin, Kira Egorova (2016), Russian Aircraft Sales Boosted by Syrian Campaign, **Russia Beyond the Headlines**, 27 June; Editorial, (2016), SMI Uznali, o Namerenii Indii Kupit' Rakety Kalibr, **Lenta Ru**, 1 September.

אחרות וחיכוכים פוטנציאליים עתידיים. הדבר נכון באשר להפגנת יכולת להקרין כוח ונכונות לקחת סיכונים מבצעיים ומערכתיים, אך בעיקר בהקשר של אופן השימוש בצי המפציצים הגרעיניים (טיסות סביב אירופה לטובת הפצצה בסוריה וחזרה לבסיסים ברוסיה) ובשיגור טילי שיוט דו-שימושיים מפלטפורמות אוויריות, ימיות ותת-ימיות. מוסקבה דואגת לשדר היטב יכולות אלה לקהלי היעד באירופה ובארצות הברית. תדמית עוצמה זו כבר מתורגמת לאכיפה אסטרטגית (הרתעה וכפייה) בזירות חיכוך אחרות, בראש ובראשונה, בזירה האירופית, שם מוסיפים המתחים להתעצם, לאור פעילות נאט"ו הכוללת תרגילים צבאיים, הצבה מראש של אמל"ח והגברת נוכחות קבועה.

מנגד, ניתן לזהות בשיח הרוסי התייחסויות למספר מגמות שליליות. ראשית, מוסקבה מודעת היטב לחוסר היכולת שלה, עד כה, ולמרות היפוך מוצלח של המגמה האסטרטגית, לייצר תנופה מערכתית ולפתח הצלחה בזירות מבצעיות שונות בסוריה, וכן לקדם משמעותית את התהליך המדיני ואת תהליך הפיוס. אין המדובר בתחושת כישלון, ועם זאת, ניכרת מודעות לקושי ולמורכבות לחולל תהליכים שלובים אלה בקצב הרצוי. על רקע זה בולטת גם תחרות סמויה של שליטה במגמות ובתהליכים בין רוסיה, איראן ואסד, אשר מוסקבה בהחלט מודעת לה. בשלבי המבצע הראשוניים שררה תמימות דעים ביחס לצורך לייצר היפוך מגמה ולהבטיח את שרידותו של המשטר. לאחר ייצוב המצב ופיתוח הדרגתי של ההצלחה, התגלעו חילוקי דעות בין שלושת השחקנים אודות השליטה העתידית בסוריה וכיווני המאמץ העיקרי בשדה המערכה. מוסקבה מנסה להוכיח לאסד באופן עקבי את תלותו בה, באמצעות ביקורי פתע של אח"מים והודעות על פינוי הכוחות, אך היא עדיין חשה כי אין לה, עד כה, יכולת משמעותית לפתח בקרב האליטות הסוריות אלטרנטיבה פרו-מוסקבאית לאסד וליצור בפוליטיקה הסורית הפנימית מאזן כוחות רצוי. תסכול נוסף של מוסקבה משתמע מחוסר יכולתה לשלוט בתהליכים המערכתיים בשדה

הקרב. מצד אחד, היא תופסת את המבצע כיצירה מערכתית שלה, וכך גם רבים אחרים העוקבים אחר השתלשלות האירועים. מכאן, תופסת מוסקבה את עצמה, וגם נתפסת, כאחראית על התוצאה האסטרטגית בסוריה. ועדיין, למרות היותה אחראית על התוצאה, היא אינה שולטת באופן מלא על התהליך ועל התנהגות כוחות הקואליציה שבהובלתה.

מוסקבה אף מאוכזבת מחוסר יכולתה, בניגוד לציפייתה המקורית, להפוך את המערכה בסוריה לפלטפורמה לנרמול היחסים עם ארצות הברית. לקראת המבצע ובמהלכו, היה בסוריה, לשיטתה של רוסיה, בניגוד לכל מקום אחר, שיתוף אינטרסים אמתי בין שתי המדינות לאור תפיסת האיום הסלפי-ג'יהאדי מתוך דאגה משותפת של שתיהן. אולם, למרות מגעים רבים מצד ארצות הברית בשלל נושאים הנוגעים לזירה, חשה מוסקבה שפוטנציאל זה אינו ממומש ושארצות הברית אף מנצלת את סוריה כשדה חיכוך נוסף, עד כדי ניסיון להכשיל את המבצע הרוסי. החל מאביב 2016, מנסה מוסקבה לשגר לארצות הברית, במסגרות שונות מסרים של שיתוף פעולה, אך היא אינה מרוצה מקצב ההיענות האמריקאית ומהיקפה. היעדר נורמליזציה רצויה עם ארצות הברית אף מקשה על הרגעת החזית האירופית, שם ממשיכה ברית נאט"ו לתגבר כוחות ויכולות, לרבות מערכות הגנה נגד טילים, שנתפסות במוסקבה כהתגרות אסטרטגית של ממש. חוסר התיאום עם ארצות הברית בעניין מגמות הג'יהאד האזורי מדאיג את מוסקבה במיוחד, לאור דאגתה הגוברת מיציאתה ההדרגתית של ארצות הברית מהמזרח התיכון, ובמיוחד מאפגניסטן. מגמה זו, בראיית מוסקבה, עלולה להגביר את חוסר היציבות ולחולל התפשטות משמעותית של הג'יהאד באפגניסטן ולאחר מכן במדינות מרכז אסיה, בראש ובראשונה בטורקמניסטן, טג'יקיסטן ואוזבקיסטן, ולאחר מכן לזלוג לקזחסטן ולקירגיזסטן. תחת צלו של פוטנציאל זה, ובהיעדר המשכיות שלטונית ברורה של מנהיגי הדור הנוכחי במדינות אלה, ההולכים ומזדקנים, הופך האזור כולו, בראיית מוסקבה, לסוגיית ביטחון לאומי, שמגמדת בטווח הזמן הקרוב כל אתגר ביטחוני אחר.

מגמה אסטרטגית נוספת, הנבחנת בקפידה במוסקבה, קשורה לתפקידה העולה של סין במזרח התיכון. למרות תיאום עמדות בפורומים בינלאומיים ושותפות למראית עין, מודעת מוסקבה ליתרון היחסי של סין מול רוסיה. הודות לעוצמתה הכללית, מסוגלת סין לעצב תהליכים גאופוליטיים במזרח התיכון באופן לא פחות משמעותי ממוסקבה, ואולי אף יותר. להבדיל מרוסיה, מושקעת סין באופן מאוזן מבחינה כלכלית ומדינית, הן במחנה הסוני והן במחנה השיעי, ומטפחת באופן מכוון ומאוזן את שחקני המפתח האזוריים. מוסקבה מאמצת גישה זהה, אלא שלהבדיל מסין, יכולותיה מוגבלות בעיקר להשפעה צבאית. למוסקבה אין אשליות לגבי השאיפות האסטרטגיות של סין, הן בעולם והן באזור, והיא עוקבת מקרוב אחר היבטים ביטחוניים אשר החלו להתלוות לאחרונה למהלכים כלכליים-מדיניים סיניים באזור. סין הגבירה בשנתיים האחרונות את נוכחותה הימית הצבאית בקווי התעבורה הימית במזרח התיכון, ניצלה פינוי אזרחים מאזורי הסכסוך בלב, בתימן ובסוריה לטובת למידה מערכתית על הקרנת עוצמה, קיימה תרגילים ימיים לראשונה בהיסטוריה בים התיכון, עם רוסיה ועם מצרים, והקימה, לראשונה באזור ובעולם, מרכז תמיכה לוגיסטית-טכנולוגית קבוע בגייבוטי בסוף 2015. בראיית מוסקבה, סימנים אלה מהווים, בשילוב עם השקעות תשתית סיניות לאורך דרך המשי הימי, אינדיקציה לעלייה גוברת של הנוכחות הסינית באזור, דבר שבעתיד עלול להציב את רוסיה על מסלול התנגשות עם סין, במיוחד במישור פיתוח שוק האנרגיה ומכירות האמל"ח באזור.

לבסוף, גם בזירה הפנימית מסתמנת מגמה מורכבת. מוסקבה מודאגת מההשפעה הפוטנציאלית של התנהלותה בסוריה על עמדותיה של הקהילה המוסלמית ברוסיה. קהילה זו מורכבת מאזרחים רוסים וממהגרי עבודה ממדינות ברית המועצות לשעבר, מונה כעשרים מיליון איש ומהווה כשישית מאוכלוסיית רוסיה, עם שיעור גידול טבעי גבוה. יודגש, כי למעלה מ-90% מקהילה זו הם מוסלמים סונים, המרוכזים בשתי רפובליקות במרכז המדינה (בטטרסטן ובשקירוסטן) ובערים

הגדולות, בראש ובראשונה, במוסקבה, בה מתגוררים כשני מיליון מוסלמים, דבר שהופך אותה לעיר המוסלמית הגדולה ביותר באירופה (ואת רוסיה למדינה עם האוכלוסייה המוסלמית הכי גדולה באירופה). במהלך שני העשורים האחרונים עוברת קהילה זו תהליכי הדתה הדרגתיים ומשמעותיים, לרבות תהליכי הקצנה דתית ברבדים חברתיים ובמרכזים גאוגרפיים שונים. אין זו הפעם הראשונה שקהילה זו חווה התערבות צבאית של מוסקבה במדינה מוסלמית או נגד שחקן מוסלמי כלשהו בגבולותיה או במזרח התיכון. המאבק נגד תנועות לאומיות-דתיות במרכז אסיה ובקווקז, ההתערבות באפגניסטן ושורה של עימותים צבאיים באותם אזורים בתקופה הפוסט-סובייטית, במיוחד שתי המלחמות בצי'ניה, הם המקרים הבולטים. אולם, להבדיל מכל אלה, זוהי ההתערבות הראשונה שמתרחשת על רקע זהות עצמית אסלאמית מפותחת, באופן חסר תקדים בקרב הקהילה המוסלמית במרחב הפוסט-סובייטי. הדבר, בראיית מומחים רוסים, כבר מחולל מספר מגמות שליליות. רבים, במיוחד ברפובליקות הקווקזיות של הפדרציה הרוסית, רואים את ההתערבות דרך הפריזמה של מלחמת האזרחים הסונית-שיעית שפקדה את המזרח התיכון בעשור האחרון. רוסיה, בעיקר בשל הבריתות המסורתיות שלה ובשל הקואליציה הצבאית עם סוריה, איראן וחיזבאללה, נתפסת כמעצמה אזורית פרו-שיעית - דבר אשר גורם להרמת גבות, תהיות ואף לביקורת סמויה וגלויה בקרב מיליוני סונים רוסים. סוריה אף הפכה בהדרגה לאבן שואבת ולכור היתוך למוסלמים קיצוניים אנטי-רוסים מכל הסכסוכים הקודמים. כפי שבמלחמת האזרחים בשנות השלושים משכה ספרד לבריגדות הבינלאומיות מתנדבים בעלי אידיאולוגיה אנטי-פשיסטית מרחבי תבל, כך, בעקבות ההתערבות הרוסית, הפכה סוריה לזירת לחימה מושכת עבור צ'צ'נים, מרכז-אסיאתיים, גרוזינים, טטרים, לרבות הטטרים של קרים, ומוסלמים אחרים עם תחושות אנטי-רוסיות, בעקבות העימותים של שלושת העשורים האחרונים במרחב הפוסט סובייטי. בנוסף, ניכרת ברוסיה עצמה הגירת עבודה של מוסלמים מזרחה, לאזורי אורל, צפון רוסיה וסיביר, כאשר חלק

ממהגרי עבודה אלה מביאים עמם לאזורים דלילי אוכלוסייה סלאבית אידאולוגיה מוסלמית קיצונית. ההקצנה ניכרת גם במערכת בתי הסוהר ברוסיה ואף בקרב מגויסים לצבא הרוסי. בעקבות ההתערבות, תשומת הלב לנושאים אלה גוברת בקרב הקהילה האסטרטגית הרוסית.

ההודעה על הוצאת הכוחות

ההודעה על הוצאת הכוחות נועדה לתת מענה לחלק מהמגמות השליליות ולהבליט את הישגי המגמות החיוביות. למרות הכותרת שלה, הודעה זו, יותר מכל דבר אחר, מסמלת את המשכיות האסטרטגיה והרעיון המערכתי הרוסיים בסוריה, והיא נועדה לייצר תנאים אופטימליים, מבית, באזור ובעולם, להמשך מימושם. ההודעה אף ממחישה נאמנה את הסגנון האסטרטגי הרוסי. בשל הבלבול שהיא זורעת בקרב המתבוננים, היא מאפשרת לקרמלין ליצור תנאים מערכתיים לכל מגמות ההמשך האפשריות, מספקת מרחב תמרון ומפחיתה את תדמית השקיעה בבוץ הסורי, שלשיטתה של מוסקבה, החלה וושינגטון לקדם באופן אקטיבי. בהתאם לעיקרון של 'המספיקות הסבירה' וברוח 'מלחמות הדור החדש', התאימה מוסקבה את מכלול היכולות המערכתיות שלה לנסיבות המשתנות. במקביל להידברות, למאמצי הפיוס ולהוצאה המתוקשרת היטב של חלק מהפלטרמות הצבאיות שלה בחזרה לרוסיה, המשיכה מוסקבה להפציץ מטרות בזירות המערכה השונות, הכניסה יכולות מתקדמות חדשות מכל הזרועות והגבירה את מערך הייעוץ שלה בכל הזרועות, המשתרע כיום מרמת המטכ"ל הסורי עד הרמה הגדודית.

ההיגיון של החלטה זו הוא הוליסטי ורב-ממדי (kompleksnyi), כמו הגישה הרוסית בכללותה. כלפי אסד ואיראן, ניסתה מוסקבה להראות שהיא שולטת בעיצוב הדינמיקה ובמנגנוני הסיוע, ובדרך זו ביקשה למגר את שאיפותיהם האסטרטגיות; לגורמי האופוזיציה, חישה

מוסקבה לאותת כוונות חיוביות ונכונות לפיוס אמתי; מול האזור, הודעה כזו מנטרלת את הלגיטימציה של תורכיה וסעודיה מלהתערב, תרחיש שמוסקבה העריכה כסביר מאוד בסוף חורף 2016; בזירה הבינלאומית ובמיוחד מול וושינגטון, קיוותה מוסקבה לשדר מסר בונה נוסף לקראת פגישות מזכיר המדינה עם הנשיא פוטין, וכחלק מהמגמה הכללית להגיע להסכמה עם האמריקאים בתהליך ההסדרה בסוריה. לבסוף, ואולי החשוב מכולם, ההחלטה שירתה את צרכיה של רוסיה מבית. כחודש לפני ההודעה הגביר הקרמלין בהדרגה את מאמצי התעמולה הפנימית. הנרטיב העיקרי היה מסר של ניצחון והשלמת המשימה בסוריה - קרי, הצלחה בתהליך המדיני ובניהול המבצע, שניהם בהובלת מוסקבה, אשר יחדיו יביאו לסיומה של מלחמת האזרחים, לייצוב של סוריה, לפיוס ולתהליך נרמול. מלכתחילה שקד הקרמלין להבטיח את תמיכת האוכלוסייה על רקע סטגנציה בכלכלת רוסיה ולאור הזיכרון הקולקטיבי הטראומטי מאפגניסטן. הודעה ברוח זו, המקנה להתערבות תדמית של אירוע מוצלח וחולף, מנטרלת את שני החששות הללו בתודעת הקהל הרחב. הקרמלין רגיש להלכי הרוח של הציבור הרוסי, יותר מכפי שמומחים מערביים נוטים לעתים להציג אותו, ועל כן ביים בקפידה את הטקסט, את הקונטקסט ואת הסבטקסט של ההודעה. למחרת ההודעה, באירוע מתוקשר היטב, כינס פוטין בקרמלין מאות ממשותפי המבצע, לרבות מפקד כוח המשלוח, לטקס הענקת אותות הגבורה והציון לשבח. בנאום, התמקד במיוחד בצרכיה הכלכליים של רוסיה ורמז במשתמע שסיום המבצע תורם לחיסכון כלכלי. לשיטתו, המבצע עצמו אפשר לחסוך תקציב לאומי, שכן הוא מומן מתקציבי התרגילים והאימונים. פוטין אף הוסיף, כי אין תרגיל טוב יותר מהכשרה ואימון של הכוח באמצעות מבצע צבאי ממשי. פוטין ומאמצי התעמולה הרוסיים הדגישו במיוחד את המונח 'הוצאת כוחותי' כסמל של המלך, שכן מטבע לשון זה מהדהד בזיכרון הקולקטיבי הרוסי עם התמונה החיובית ביותר של ההתערבות באפגניסטן - כוחות סובייטים חוצים את הגשר מעל נהר הגבול בחזרה לרוסיה. פוטין בחר לנאום את נאום הניצחון המתוקשר שלו באולם

המרכזי והחגיגי ביותר של הקרמלין - האולם על שם גאורגי הקדוש - במקום בו נאם סטלין את נאום הניצחון המפורסם על הנאצים, ובמהלכו הרים כוסית למצוינות העוצמה הצבאית הרוסית, לסבלנותו של העם הרוסי ולאמונתו במנהיגו. ההקבלות שאירוע זה נועד ליצור בתודעה ובתת-המודע מדברות בעד עצמן. במסגרת הנאום, ציין פוטין את נכונותו לשגר בחזרה, הן את הכוחות והן את האש מנגד - יכולות שאכן קיימות בארסנל הרוסי ואשר נוצלו בידי מוסקבה בסוריה מספר פעמים, מאז ההודעה ובמהלך המשך המבצע, בעוצמות גוברות.

פרק ב' - האמנות המערכתית הרוסית - תאוריה

ופרקטיקה⁸

מהו עולם המושגים והדימויים המקצועיים של האסטרטגים והאופרטורים במוטת השליטה הרוסית, אשר עיצבו, תכננו ומנהלים כיום את המבצע הרוסי בסוריה? כיצד ובאמצעות אילו מונחים הם חושבים על אסטרטגיה ועל מבצעים מודרניים? בתוך איזה אקלים רעיוני-מקצועי הם מתפקדים? מהי המנטליות האסטרטגית שמעצבת את התנהגותם המבצעית? באמצעות אילו מושגים הם עורכים ניתוח מערכתי של המבצע בסוריה? פרק זה מציג את עקרונות הדוקטרינה של הניהול האסטרטגי ושל אמנות המערכה, העומדים בבסיס ניהוג המבצע הרוסי בסוריה. הדיון נועד להשיג שתי מטרות: האחת, לספק למפקדי צה"ל מסגרת התייחסות השוואתית לחשיבה ביקורתית בדבר גישתם הם לעיצוב, לתכנון ולניהוג המערכה. המטרה השנייה היא להציג את מכלול הרעיונות שעשויים פוטנציאלית לשמש את מפקדי חיזבאללה, אם וכאשר יתחיל הארגון להתחדש בתחום התכנון המבצעי (על כך בפרק הבא). פרק זה מציג מושגי יסוד ספורים, אך מרכזיים, לשם המחשת הגישה הרוסית, אולם הוא אינו מתיימר להציג במלואה. כמו כן, היכן שניתן, מחבר הפרק בין הגיגי המחשבה הצבאית הרוסית לבין המבצע בסוריה. השאיפה היא להציג אב טיפוס גנרי בדבר החשיבה הרוסית, שבחלקו אינו קשור בהכרח להתנהלות בסוריה, או לחלופין קשור, אך אינו מוצג כאן.

---

⁸ See: Yaacov Falkov (forthcoming), **Forest Spies: Intelligence Operations of the Soviet Partisans** (Oxford UP); Shimon Naveh (1997), **The Pursuit of Operational Excellence**; Andrei Kokoshin (2003), **Strategicheskoe Upravlenie: Teoriia, Istoricheskii Opit, Sravnitel'nyi Analiz** (Moscow: ROSSPEN); Andrei Kokoshin (2005), **Strategicheskoe Upravlenie v Voennoi Sphere: Khrestomatiia** (Moscow: Maks Press); Adamsky (2010); Svechin (1927).

לכאורה, ניתן להבחין בקווי דמיון מסוימים באתגרים המקצועיים עמם מתמודדים צבא רוסיה הפועל בסוריה, וצה"ל, בהקשר המאבק עם שחקנים היברידיים - שניהם ניצבים בפני מספר אתגרים: תרגום ההישגים הצבאיים האופרטיביים לתוצאות מדיניות מסדר גבוה יותר, תוך שילוב שלל מנגנוני העוצמה הלאומית, מול שחקן לא-מדינתי; הצורך במערכה רב-תחומית צבאית, דיפלומטית, כלכלית, הומניטרית, תקשורתית ותודעתית מבית ובעולם; הצורך לאמץ מסגרת תפיסתית לעיצוב מערכה נגד שחקן בעל אופי אסטרטגי ייחודי; המשגת המערכת היריבה והכשרה מודיעינית של שדה המערכה. כמו כן, שניהם נדרשים לתפקד כתשלובת מודיעין-מהלומה; לעצב רעיון מערכתי ולהשתנות תוך כדי המערכה באמצעות הפקת לקחים, למידה וחתירה מתמדת לזיהוי ההיסט; לשלב מאמצים בשדה הקרב במאבק מדיני-דיפלומטי ובמערכה על התודעה; לתרגם דירקטיבה מדינית אמורפית לתכלית אסטרטגית ולרעיון מערכתי; לעצב מנגנוני סיום ולנהל מתחים מערכתיים. בנוסף, תופסים עצמם צה"ל וצבא רוסיה, בהקשר של הזירה הסורית, כצבאות מעצמתיים, אם כי מסיבות שונות.

ואולם, למרות קווי דמיון אלה בסוגיות המערכתיות, גישת המומחים הרוסים התהוותה ומתנהלת מתוך הקשר רעיוני, תרבות פוליטית ואסטרטגית ומסורת צבאית שונים מאלה של צה"ל. אחד ההבדלים העיקריים נעוץ בתרבות הניהול האסטרטגי. ככלל, הדרג המדיני העליון במוסקבה נוטה לגבש חזון ברור ביחס לשינוי או לשימור הסטטוס-קוו האסטרטגי בכל סוגיה שעל הפרק, לרבות תרחישים ברמת סיכון ואי-ודאות גבוהות כמו בסוריה. בתוך כך, הדרג המדיני מאפיין את מהותו, עומקו והיקפו של השינוי או שימור המצב הקיים, ומשתף את הדרג הצבאי הבכיר במסגרת שיח בין-מדרגי מובנה, מפותח, מתמשך ועשיר. התנהלות זו מתורגמת בסופו של דבר להנחיה מדינית ברורה יחסית, המשמשת בסיס לתהליכי העיצוב והתכנון הצבאיים. ככלל, התכנון האופרטיבי במוסקבה אינו מתנהל תחת הנחיות מדיניות מעורפלות, ואילו במקרה הישראלי בוחר הדרג המדיני מסורתית, משלל סיבות

תרבותיות ופוליטיות, להימנע מעיסוק שיטתי בשאלות יסוד אלה?⁹ (יודגש, כי לאחרונה, ניכר שינוי מסוים בהתנהלותו של הדרג המדיני. האמירה נכונה אולי לעת שיגרה, בתכנון אופרטיבי נטול הקשר, אולם בעת מלחמה, עולה מעורבותו באופן טבעי, דבר המספק קונקרטיזציות יתר). כמו כן, תפיסת המושגים 'אסטרטגיה' ו'אמנות המערכה' נבדלת בהיבטים מסוימים בכל הקשור לאופן השימוש בהם בפרקטיקה ובתאוריה הצבאית המקובלת בישראל וברוסיה. בכפוף לשונות זו, פרק זה מנגיש את הגישה הרוסית, לא במטרה להעתיק אותה, אלא על מנת להתבונן ב'אחרות' האסטרטגית והמערכתית לצורך חשיבה ביקורתית על גישתנו לאמנות צבאית.

'המצביא האינטגרלי'

בשנתיים האחרונות ביטאו מומחים מערביים תדיר את הפתעתם מהאפקטיביות, מהמהירות, מהגמישות ומהרציפות התפקודית לאורך כל מוטת השליטה הרוסית בחצי האי קרים, במזרח אוקראינה ובעיקר בסוריה. פליאה נוספת הנשמעת ביחס לאופן תפקודם של הרוסים, קשורה ליכולתה המרשימה של מוסקבה לשלב עוצמות לאומיות מתחומים שונים במסגרת תכנית מלחמה או מהלך אסטרטגי כלשהו. מספר מומחים אף טוענים, כי מדובר בגישת ניהול אסטרטגי, שלא אפיינה מסורתית את שרשרת הפיקוד הרוסית, ולא את הגישה הרוסית למלחמה. טענה זו אינה מדויקת בשלושה מישורים: בהקשר של תרבות הניהול הרוסית בתחום הביטחון הלאומי, ובהקשר של תרבות החשיבה האסטרטגית הרוסית ובהקשר של דימוי הממסד הצבאי כמערכת לומדת. בתחום הביטחון הלאומי, יש לרוסיה מערכת ניהול

---

⁹ דקל אודי, אוריון אסף (2016), המלחמה הבאה עם חיזבאללה - שיקולים אסטרטגיים ואופרטיביים, בתוך: **עשור למלחמת לבנון**, תל אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי.

אסטרטגי (sistema strategicheskogo upravleniia) ותרבות שיח בין-מדרגי ייחודיים. הבנתם של שני מאפיינים אלה בגישה הרוסית היא מרכזית כדי לעמוד על אופן התנהלותם של הרוסים בסוריה כיום, ועל התנהלותה האסטרטגית של מוסקבה בעתיד, באופן כללי.

היסטורית, המחשבה הצבאית הרוסית – לפני התקופה הסובייטית, במהלכה ולאחריה - הניחה כי אסטרטגיה-רבתי עוסקת בהפעלה של שלל המשאבים והעוצמות של המדינה לשם השגת המטרה הצבאית הסופית. על כן, ברוסיה כיום, אסטרטגיה-רבתי והתכנון שתומך בה, כוללים לא רק הפעלה של כוח צבאי, אלא גם דיפלומטיה, כפייה כלכלית, מבצעים מיוחדים, מבצעים קיברנטיים ומבצעי השפעה תודעתית (על היריב, על בעלי הברית, על האוכלוסייה ועל הכוחות המזוינים מביט) ואף גיוס, לפי הצורך, של עוצמות התעשייה והמשק הלאומיים (על אף היותם, לכאורה, פרטיים). בהתאם לתפיסה כזו של האסטרטגיה בעת החדשה, ועל בסיס לקחים שהופקו מסדרה של מהפכות ומלחמות שפקדו את רוסיה בתחילת המאה, פיתחו הוגי דעות צבאיים בתקופת הצאר וכן בעידן הסובייטי את רעיון 'המצביא האינטגרלי'. המדובר במנהל-על ברמה הלאומית, הקושר יחדיו את שלל העוצמות והשיקולים המדיניים, האידיאולוגיים, החברתיים, הכלכליים והצבאיים למאמץ מלחמתי אחד. 'המצביא האינטגרלי' הוא ראש מדינה (בין אם זה צאר, מזכיר המפלגה או נשיא), העומד בראש גוף מיוחד, מעין ועדת שרים לענייני מלחמה¹⁰. בארכיטקטורה ניהולית זו מקבל המטכ"ל תפקיד חשוב ומיוחד, המוכר בז'רגון המקצועי הרוסי כ'מוח של הצבא'. 'המצביא האינטגרלי' נסמך על 'המוח של הצבא' (המטכ"ל) ומצופה ממנו לא רק לתפקד כמומחה לסוגיות אסטרטגיות-מבצעיות וצבאיות, אלא להבין את מכלול המגמות

---

¹⁰ Kokoshin et. al. (2015), pp. 128-127; Svechin (1927), **Strategiia**; B.M. Shaposhnikov, **Mozg Armii** (Moscow: Voennyi Vestnik); S.M. Shtemenko (1989), **General'nyi Shtab v Gody Voiny** (Moscow: Voennizdat).

והשיקולים הלא-צבאיים והצבאיים, המעסיקים את 'המצביא האינטגרלי' ולבטא אותם בעיצוב הרעיון המערכת. כמו כן, על 'המוח' לצפות ('predvidit') מה תהיה השפעתן של מגמות אלה על התאוריה והפרקטיקה של ניהול העימות (בין אם מדובר במלחמה, מבצע, מערכה או קרב)¹¹.

תחת שמות שונים ומסגרות ארגוניות שונות השתרשה עמוקות מהות רעיון זה בתרבות הניהול של הביטחון הלאומי והאסטרטגיה של רוסיה מאז ועד היום. ב'תקופות מיוחדות', כגון עתות משבר או מלחמה - כפי שחווה ההנהגה הרוסית את העת הנוכחית - מתגבש סביב רעיון המצביא האינטגרלי גוף מיוחד, שמיישם את החלטותיו. החל מהתקופה הצארית, מכונה פונקציה זו של הפיקוד הצבאי העליון 'סטאווקה' (stavka), אך תצורתה המודרנית התגבשה בתקופה הסובייטית והיא נשענת על רעיונות מבית מדרשם של הוגי דעות צבאיים קודמים. כך, היא קיימת בגרסאות שונות, מאז המהפכה ועד היום. סטאווקה מהווה ישות ייחודית, לעתים מעוגנת בחוק ולעתים לא, שמטרתה לייצר הרמוניה רעיונית וניהולית בין המדיניות לאסטרטגיה הצבאית. שיטת ניהול זו התגבשה בתקופת מלחמת האזרחים בדמות 'ועדות צבאיות מהפכניות' (revvoensovet) ומינוי קומיסרים, שהבטיחו כי ההיגיון האסטרטגי המדיני ממומש לאורך כל שרשרת הפיקוד הצבאית. מאוחר יותר, נוצרה ארכיטקטורת שילוב אינטגרלי בין ההיגיון המדיני להיגיון הצבאי. בעת משבר הייתה מקבלת פונקציית הסטאווקה את ביטויה הטוטלי. כך, למשל, במהלך מלחמת העולם השנייה, הסטאווקה, בהובלת סטלין, שעסקה במכלול הסוגיות שנחשבו לאסטרטגיות, החליטה הן בעניין הפרויקט הגרעיני והן בעניין הסדרי התשלומים ברכבת התחתית במוסקבה¹².

---

¹¹ Kokoshin et. al. (2015), pp. 131-132.

¹² A.A. Kokoshin, V.A.Veselov, A.V. Liss, I.S. Fisenko (2015), **Sovremennye Voiny I Voennoe Iskusstvo** (Moscow: URSS), pp. 24-26.

כיום, מגולם רעיון 'המצביא האינטגרלי' בדמות נשיא רוסיה ובמנגנון הניהולי בקרמלין, המופקד על סוגיות צבאיות בעלות הקשר מדיני, כלכלי או אסטרטגי. החוג המידי של 'המצביא האינטגרלי' כולל את שר ההגנה, שאליו כפופים: הרמטכ"ל, שר החוץ, שר הפנים וראשי קהילת המודיעין¹³. בשנת 2014 הוקם במשרד ההגנה הרוסי מרכז לאומי לניהול ההגנה - גוף עליון שמטרותיו הן: פיקוד, שליטה ובקרה על הפעלתן המשולבת של שלל עוצמות המדינה לטובת הביטחון הלאומי. ניתן לראות בו ביטוי מעודכן של רעיון 'המצביא האינטגרלי' ושל רעיון הסטאווקה המסורתית. המרכז מאפשר ניהול אינטגרטיבי של מטרות הארגונים הרלבנטיים, אזרחיים וצבאיים, מהרמה הפדרלית עד הרמה המקומית. הוא פועל באופן רציף, בשגרה ובחירום, ומהווה מוצב פיקוד עליון לנשיא¹⁴. במספר מקרים מתוקשרים היטב במהלך ניהול המבצע בסוריה, הפך המרכז לסטאווקה וירטואלית של ממש, שבאמצעותה קיבלו הנשיא פוטין ופמליית 'המצביא האינטגרלי' דיווחים ומסרו הנחיות לכוחות המעורבים במבצע. ישיבות דומות נערכו בעת תרגילים אסטרטגיים ודיונים תקופתיים אודות סוגיות אסטרטגיות הקשורות לביטחון הלאומי. על אף שבמהותו ובתפקודו ניתן לראות במרכז החדש התגלמות מסוימת של רעיון הסטאווקה, יצוין כי זו האחרונה הוקמה, בדרך כלל, רק בעת מלחמה, בעוד שגוף חדש זה הוא קבוע ומובנה בממסד הביטחוני הרוסי.

המיומנות של שילוב עוצמות צבאיות ואזרחיות בשגרה ובחירום אינה נובעת מ'האנך השלטוני' ('vertikal' vlasti), שהתגבש בתקופת הנשיא פוטין, ואף לא מחוג מקבלי ההחלטות המצומצם, שנוצר בעשור האחרון סביבו ומורכב ברובו מאנשי כוחות הביטחון בעבר או בהווה

---

¹³ Kokoshin et. al. (2015), pp.129-130.

¹⁴Vitalii Tzymbal, Valerii Zacepin (2015), Novaia Sistema Upravlenia Oboronoj Rossii, **Ekonomicheskoe Razvitie Rossii**, Vol.22, No.5, pp.80-83.

(siloviki). שני צירי פעילות אלה מאפשרים ביטוי מלא ו'הרמוני יותר של תרבות הניהול האסטרטגי המפקידה את גיבוש האסטרטגיה בידי 'המצביא האינטגרלי' ובידי 'אופרטורים' של המטכ"ל. רעיונות אלה שפיתחו הוגי דעות צבאיים רוסים, ולאחר מכן סובייטים בסוף המאה התשע עשרה ותחילת המאה העשרים¹⁵, מתכתבים למעשה באופן טבעי עם מסורת פיקוד רוסית עתיקה יותר. לאורך מאות שנים, עד לרפורמות של פטר הגדול, במאה השמונה עשרה, הופקדו האדמיניסטרציה האזרחית והפיקוד הצבאי בידי דמות אחת (voevoda), שתרגומה המילולי הוא 'מוביל החיל'. בעלי סמכות בתפקיד זה התפרסו בכל רמות מוטת השליטה, מהצאר ועד רמת המחוז, וריכזו פונקציות צבאיות ואדמיניסטרציה כללית. הדבר היה נפוץ במרבית הישויות הפוליטיות באירואסיה. בפולין, למשל, עד היום המדינה מחולקת ל-voevodstva, כהמשך לאותה מסורת.

שיח בין-מדרגי

מערכת ניהול אסטרטגי זו נסמכת על תרבות ייחודית של שיח בין-מדרגי. הוגי דעות אסטרטגים רוסים בולטים - מסבצ'ין בעבר ועד קוקושין בהווה - מתחזקים בממסד הביטחוני-צבאי הרוסי אקלים רעיוני, המקדש לא רק את עליונות המדיניות על האסטרטגיה הצבאית, אלא גם כזה המניח מעורבות של הדרג המדיני העליון בסוגיות מקצועיות מתחת לרמה האסטרטגית בדרג המבצע (operatsiia) ובטקטיקה¹⁶. לשיטת המומחים הרוסים, הדבר מקבל משנה תוקף לאור אופיים הנוכחי של העימותים, כאשר לעתים קרובות מושגים אפקטים מדיניים וצבאיים ברמות נמוכות ובמבצעים צבאיים

---

¹⁵ A.A. Svechin (1927), Ob Integral'nom Polkovodtse, I Roli Genshataba, in: **Strategiia** (Moscow: Voennyi Vestnik.), pp. 45-46, 237-239.

¹⁶ Kokoshin et. al. (2015), p. 41; Svechin (1927), **Strategiia**.

מצומצמים יחסית. בתוך כך, אחת מסוגיות הלבנה של אמנות המלחמה, המעסיקות כיום את מומחי הביטחון הרוסים היא 'רציפות הניהול המדיני של מלחמה' (postoiannoe politicheskoe upravlenie) (voinoi), לא רק ברמת האסטרטגיה הצבאית, אלא גם ברמת אמנות המערכה והטקטיקה¹⁷. לפי תפיסה זו, רשאי הדרג המדיני בעימותים מודרניים, ואף מוכרח בנסיבות מסוימות, לעקוב מקרוב אחר ההתנהלות הצבאית ברמה המבצעית והטקטית, שכן כישלון או הצלחה של מבצע יחיד או של סדרת מערכות, יכולים לגרור במישרין השלכות אסטרטגיות-צבאיות ואף מדיניות¹⁸. בנסיבות אלה, כאשר 'מדיניות העלי' מקושרת ישירות עם הפעילות ברמה הטקטית, טוענים תאורטיקנים צבאיים רוסים, כי מערכת הפיקוד, השליטה, הבקרה והתקשורת, מהדרג המדיני העליון עד לדרג הביצוע, חייבת להיות רציפה, לאורך מוטת השליטה כולה¹⁹.

לצד היתר ל'התערבות' של 'המצביא האינטגרלי' בעניינים צבאיים מקצועיים, מצפה המחשבה האסטרטגית הרוסית מהאסטרטגיה הצבאית לדרוש מהדרג המדיני דיוק מקסימלי בניסוחן של המטרות הפוליטיות לשימוש בכוח צבאי, הן בשדה הקרב, הן במסגרת מבצעי הרתעה והן במבצעים מוגבלים. הדבר מחייב את הדרג המדיני, להכיר מקרוב את מנגנון העיצוב, התכנון והביצוע של החלטות צבאיות בכל הרמות מתחת לרמה האסטרטגית. לשיטת מומחים רוסים, הדבר נחוץ במיוחד לשם ניהול אסטרטגי ושליטה בהסלמה (הן בהידרדרות והן בעצירתה) בעת משבר הכולל שימוש, או איום בשימוש, בכוח צבאי.

---

¹⁷ Kokoshin et. al. (2015), pp. 65-67.

¹⁸ A.A. Kokoshin (2009), *Revoliutssia v voennom dele I problem sozdaniia sovremennykh vooruzhennykh sil Rossii*, **Vestnik Moskovskogo Universiteta** (Mezhdunarodnye Otnosheniia I Mirovaia Politika) Vol. 25, No. 1, pp. 66-68, 97.

¹⁹ Kokoshin et. al. (2015), p. 134.

טענות אלה אינן בגדר מס שפתיים, אלא הן משקפות מודעות מקצועית מפותחת, המעוגנת בתאוריה ובפרקטיקה של הגישה הרוסית לאסטרטגיה. מודעות מקצועית זו מתבססת, בין השאר, על לימוד שיטתי של כישלונות היסטוריים בתחום זה, הן ברוסיה והן מחוצה לה, שנבעו מזיקה רופפת מדי בין המטרות המדיניות לבין הפעלת הכוח, מערפול ההנחיה המדינית, או מ'אידיאולוגיזציית יתר' שלה ומהיעדר שיח בין-מדרגי²⁰. לשיטתם של מומחי האסטרטגיה הרוסים, הכנת 'תכנית מלחמה גמישה' (gibkii plan voiny) היא משימה מקצועית אינטלקטואלית מורכבת, ועל כן היא נעוצה בלבת הניהול האסטרטגי. ארכיטקטורה ניהולית התומכת ב'מצביא האינטגרלי' ותרבות ייחודית של שיח בין-מדרגי יחדיו, אמורים לאפשר גמישות בעת עיצוב ותכנון של תכנית מלחמה או מבצע ולהבטיח כי הניהול הצבאי של העימות יתכתב עם רעיונות פוליטיים מתהווים²¹.

המנטליות האסטרטגית הרוסית ועימות צבאי כמאבק בין מערכות מתחרות

מספר מאפיינים בהתנהלות הרוסית בסוריה הרשימו מומחים מערבים: בעוצמה מוגבלת יחסית, תוך פרק זמן קצר יחסית ומספר אבדות מוגבל, הצליחה מוסקבה לשנות את המגמות המערכתיות העיקריות לטובתה ואף לנסח מחדש, במובן מה, את 'עלילת המערכה'. המערכה שימשה את ההנהגה הרוסית למינוף מגוון נושאים והגיונות אסטרטגיים, הן באזור והן בזירות אחרות. זאת, בדגש על יכולת כניסה למערכה עם חזון אסטרטגי ברור, אך עם רעיון וגישה מערכתיים גמישים דיים, על מנת להשתנות נוכח אי-ודאות והתהוות מתמדת. כן, בלטו אצל הרוסים: היעדר רתיעה מאי-ודאות מערכתית; יצירה וניהול של אנרגיה מערכתית באופן מתוחכם, אך לכאורה לא מתוכנן בקפידה

---

²⁰ Kokoshin et. al. (2015), pp. 55-59, 63-65.

²¹ Kokoshin et. al. (2015), pp. 44-45.

מראש; גישה דוקטרינרית של העידן הפוסט-תעשייתי ('מלחמות הדור החדש'), שרוסיה הבינה טוב יותר משחקנים אחרים, ובלבה ממשק מתמשך בין הממד הצבאי לבין הממד הדיפלומטי, באופן שמרחיב את מרחב התמרון של דרג המדיני. צורת התנהלות זו ואפקטים אלה מתאפשרים בזכותן של תרבות ומנטליות אסטרטגיות, הרווחות במחשבה הצבאית הרוסית ומסורת מיוחדת של אמנות המערכה, המהוות בסיס רעיוני לעיצוב ולתכנון מבצעים.

המנטליות האסטרטגית הרוסית והמחשבה הצבאית הרוסית מייצרות עדשה מיוחדת דרכה נתפסים מאבקים כהתנגשות בין מערכות מורכבות. היסטוריונים, אנתרופולוגים ופסיכולוגים תרבותיים מציינים, כי תפיסת המציאות הרוסית בכלל, ובעניינים צבאיים בפרט, מתאפיינת בגישה הוליסטית ובהסתכלות מערכתית על סדרי העולם (sistemnoe/kompleksnoe myshlenie). גישה זו באה לידי ביטוי במגוון תחומים חברתיים: דת, מדעים, פילוסופיה, אמנות, ספרות ומחשבה צבאית. אין המדובר באימוץ של תאוריה פורמלית, אלא בנטייה קוגניטיבית מנטלית טבעית, שכנראה אפשרה, לצד תנאים חברתיים נוספים, את פיתוחה של התאוריה המערכתית הצבאית הסובייטית, בשנות העשרים והשלושים של המאה הקודמת. נראה כי אין זה מקרה, שדווקא הוגי דעות צבאיים רוסים פיתחו ומיסדו, לפני עמיתיהם במערב, את הרעיון של אמנות המערכה ואת הרמה המערכתית של המלחמה כיצירה מקצועית תבונית. פעילות אינטלקטואלית זו התרחשה כשני עשורים לפני מיסוד התאוריה של מערכות כלליות בחוגים מדעיים מערביים²². במובנים רבים, נוצרה אמנות המערכה הרוסית מתוך האילוץ להתמודד עם סוגיות מבצעיות מורכבות בשל נחיתות חומרית ואיכותית מול מערכת יריבה חזקה יותר, וגם על מנת לפתור מתחים בין הדרג האסטרטגי-המדיני לדרג האופרטיבי-הצבאי.

---

²² Falkov (forthcoming); Naveh (1997); Adamsky (2010).

במסגרת גישה זו, התפיסה העצמית היא של מערכת המתנגשת עם המציאות, מנסה להתאים את עצמה אליה ובמקביל משפיעה עליה. עימות עם שחקן אחר, אשר נתפס כמערכת יריבה, נתפס כמאבק אינטראקטיבי (protivoborstvo), מעצב הדדית, בין שתי מערכות מורכבות. מאחר שכל מערכת שואפת לכפות את הגיונה על המערכת היריבה, במינימום מאמץ (ראו לעיל גישת 'המספיקות הסבירה') ולמנוע ממנה את השגת אותו אפקט, היא נדרשת להמשיג את ההיגיון המערכתי (sistemoobrazuiuschaia logika) של עצמה ושל היריב, כתנאי בסיסי לניהול המאבק. על פי גישה זו, בשדה הקרב של המלחמה המודרנית, נתפסים כל הכוחות המזוינים של כל שחקן כ'תשלובת מודיעין-מהלומה' (razvedovatel'no-udarnii kompleks/sistema). אופי המאבק בין התשלובות הללו בשדה הקרב מתגבש מתוך המגמות העיקריות של אמנות המערכה בתקופה היסטורית נתונה.

האמנות המערכתית

אמנות מערכתית (operativnoe iskusstvo) היא תחום באמנות המלחמה, הממוקם בין האסטרטגיה לבין הטקטיקה, ובו מגובשות התאוריה והפרקטיקה של הכנה וביצוע של המבצע (operatsiia). אמנות המערכה כפופה לאסטרטגיה, אחראית על ביצוע מטרותיה ומגדירה את מאפייני הטקטיקה שעבורה היא מעמידה משימות קונקרטיות²³. בעשורים הראשונים של המאה העשרים שלטה במחשבה הצבאית הסובייטית גישה, לפיה אמנות מערכתית מתקיימת בכל הזרועות והחיילות, לרבות בעורף, אולם הסוג הגבוה ביותר שמכפיף תחתיו את שאר התחומים הוא אמנות המערכה הבין-זרועית (obschevoiskovoe operativnoe iskusstvo). מהעקרונות המנחים

---

²³ על פי התוו"ל הרוסי, גם משימות איתות אסטרטגי לטובת כיוון משטר הרתעה יציב, הן בתחום אחריותה של אמנות המערכה.

של תחום זה נגזרים עקרונות ייחודיים של זרועות וחילות בתחום בניין הכוח, ארגונו והפעלתו. אולם, גם אז וגם כיום מקובל לתפוס את השיח ברמה המערכתית כהוליסטי, בינתחומי, רב-זרועי ומשולב, ועל כן דיון נפרד על אמנות מערכתית ברמת הזרוע הבודדת מקובל פחות. עיצוב ותכנון מבצעים ברמה האופרטיבית הם ביטוי מקצועי עיקרי של אמנות זו.²⁴ בין המייסדים הבולטים של מושג 'אמנות המערכה' היו סווצ'ין, טוכצ'בסקי, שפושניקוב, אוברביץ', וטריאנדפילוב, אשר שקדו על פיתוח תחום ידע זה מתחילת המאה הקודמת. התחום התמסד במחשבה הצבאית ובפרקטיקה הסובייטית בשנות העשרים והשלושים ונכנס ללקסיקון של צבא ארצות הברית בשנות השבעים והשמונים במסגרת רפורמה בצבא היבשה ועל רקע פיתוח דוקטרינת 'קרב אוויר יבשה' (Air-Land Battle). מאפייני הגישה המערכתית ואמנות המערכה התקיימו בארצות הברית לאורך כל ההיסטוריה הצבאית שלה, אולם, מומחים אמריקאים מכירים בכך, שהמודעות לרמה זו ולחשיבה השיטתית על אמנות המערכה התמסדה בארצות הברית בהשפעתה של המחשבה הצבאית הסובייטית. טענה דומה נכונה גם, במובן מסוים, למסע הרעיוני של צה"ל לעבר חשיבה מערכתית, החל מסוף שנות התשעים.²⁵

אמנות המערכה מנחה כיצד לנצח באמצעות 'רעיון מערכתי' (pobezhdat' zamyslom), וזו גם הציפייה המקצועית העיקרית מהאופרטורים של המטכ"ל הרוסי.²⁶ לפי המסורת הצבאית הרוסית, נחשבת הכשרה תאורטית בתחום אמנות המערכה ללבת המקצוע

---

²⁴ Dmitry Rogozin (ed.) (2011), **Voina i Mir v Terminakh i Opredeleeniakh: Voенno-Politicheskii Slovar'** (Moscow: Veche), Ch. 6; Kokoshin et. al. (2015), p. 88-90.

²⁵ Naveh (1997); Adamsky (2010); Kokoshin et. al. (2015), pp. 89-95.

²⁶ Kokoshin et. al. (2015), pp. 131-132.

הצבאי, ומצוינות של יצירתיות מערכתית היא ערובה לקידום בדרגות. יצירה ויצירתיות מערכתית (operativnoe tvorchestvo) מהווה תכונה מרכזית במיוחד, המאפשרת לעצב ולנהל מבצעים בסביבה מתהווה, על רקע חיכוך קלאוזביציאני, הן ברמה הטקטית והן במישור האופרטיבי, לאור אופיה המשתנה של המלחמה. יצירתיות מערכתית כוללת גם שימוש לא קרבי בכוחות המזוינים לטובת השגת מטרות מדיניות ואכיפה של היגיון מסוים על הצד שני. 'אמנות הגיסטה האסטרטגית' (iskusstvo strategicheskogo zhesta), המתכתבת במהותה עם היגיון האיתות בתאוריית ההרתעה והכפייה במערב, מודגשת כאחד הכיוונים העיקריים של המחשבה האסטרטגית, אך בה בעת היא מקוטלגת בתאוריה הצבאית הרוסית העכשווית כלא מפותחת דיה, והיא דורשת פיתוח נוסף²⁷.

מפקדים ומומחים בכירים רוסים מצטטים הוגי דעות מתקופת הצאר וכן מהעידן הסובייטי, המציגים את הצבא כמערכת לומדת ומשתנה תמיד. כושר ההסתגלות מבוסס על חקירה של ההיסטוריה ושל אופיה המשתנה של המלחמה, וכן על מתודולוגיה ותאוריה פורמלית של אבחון מהפכות בעניינים צבאיים. יסודות תאורטיים מוצקים אלה עומדים תמיד לרשותם של הפרקטיקנים הרוסים, אך בשל נסיבות היסטוריות שונות, הם אינם באים תמיד לידי ביטוי מלא. בנקודות היסטוריות קריטיות, בעתות הסלמה ומלחמות, יכולות אלה מתחדדות ובולטות במיוחד. לדוגמה, היצירתיות המערכתית נעקרה כמעט כליל במהלך הטיהורים של סטלין ערב מלחמת העולם השנייה, אך צמחה מחדש במהלכה. פריחה רעיונית דומה התהוותה בתקופת הרמטכ"ל הסובייטי אוגרקוב בשנות השמונים. באופן דומה, תחת פוטין שוב נוצרו תנאים ארגוניים-תפיסתיים למימושם של עקרונות אמנות המערכה הקלסיים. על כן, אין המדובר, כפי שלעתים סבורים במערב,

---

²⁷ Kokoshin et. al. (2015), pp. 74-75.

בחידוש מהפכני, אלא בתחייה מחדש של עקרונות התנהלות מסורתיים במישור היצירתיות המערכתית. מדובר למעשה בתאוריה מערכתית ישנה, בהקשר אסטרטגי חדש. כך או כך, הפרי האינטלקטואלי העיקרי של אמנות המערכה הוא, כאמור, עיצוב, תכנון וניהוג של מבצע בזירת המערכה, המתבססים על לימוד המערכת היריבה.

לימוד המערכת היריבה

תמיכה מודיעינית במאבק והכשרה מודיעינית של שדה המערכה מאפשרים להמשיג את המערכת היריבה ולגבש את הרעיון המערכתי של המבצע²⁸. הדבר מבוצע כחלק מ'תחזוקה מבצעית (קרבת)' (operativnoe [boevoe] obespechenie) - מערכת של פעולות אופרטיביות להכנת המבצע, לקראתו ובמהלכו, במטרה ליצור תנאים אופטימליים להפעלת הכוח, להגברת האפקטיביות של הכוחות ולקיזוז מהלומות מפתיעות של היריב. במוקד מאמץ תחזוקת המבצע - מודיעין מערכתי, מסקירובקה (הונאה) מערכתית ומאבק מידע. זאת, בנוסף למשימות לוגיסטיות שמתקיימות ברמת הזרועות והחילות. בין השאר, נועד המאמץ המודיעיני לאבחן את 'מרכזי הכובד' של המערכת היריבה ואת כיוון המהלומה העיקרית שלה, ומנגד להסתיר את אלה של המערכת שלנו. יודגש, כי לימוד של המערכת היריבה, לצורך המשגת הגיונה, יכול להתבצע ללא מגע ישיר, אך גם באמצעות חיכוך כוחני יזום. מאמץ זה, המוכר ברמה הטקטית כ'מודיעין באמצעות קרב' (razvedka boem), נתפס אמנם ככלי קיצוני, אך הוא אפקטיבי לפיתוח ידע אודות המערכת היריבה, בדרך כלל תוך כדי המבצע.

רוסיה קיימה למידה מודיעינית אודות סוריה ברמה האסטרטגית, והגבירה מאמץ זה בעיקר עם פרוץ מלחמת האזרחים. המשגה של שלל השחקנים כמערכות מורכבות בהתנגשות וניסיונות להשפיע על מהלך

---

²⁸ Falkov (forthcoming); Rogozin (2011).

העניינים, הביאו את מוסקבה, כנראה במהלך שנת 2014, להחלטה כי התערבות צבאית נראית כחלופה האופטימלית. מרגע זה, הובילו הדרגים המערכתיים הנמוכים יותר, ברמת אגפי המטכ"ל, למידה והכנות. לשיטתם של מומחים רוסים, 'ההכנה המודיעינית' של שדה המערכה בסוריה היא הצלחה, בעיקר של אגף המודיעין הצבאי של המטכ"ל (GRU). ההכנה המודיעינית של מרחב המערכה נמשכה מספר חודשים, על מנת לאפשר את פריסת הכוחות בקיץ 2015 (מבצע הכנה מודיעיני דומה התנהל במשך מספר חודשים לקראת ההתערבות במלחמת צ'צ'ניה השנייה ב-1999). מערכה מודיעינית זו לקראת המבצע כללה: יצירת מנגנוני שת"פ עם הכוחות המזוינים של בעלי בריתו של אסד; טיפוח רשת סוכנים, מקורות ויכולות לטובת יצירת בנק מטרות דינמי, ייעוץ והכשרה של כוחות הקואליציה ומתנדבים, כנראה לרבות חיזבאללה ומיליציות שיעיות אחרות, לקראת הקרבות ובמהלכם; מגעים עם כוחות האופוזיציה, במטרה להניאם מהמשך הלחימה, או להטותם לניטרליות ופייסנות. בנוסף, כללה ההכנה המודיעינית אבחון של מרכיבים שונים במערכת היריבה של מידת הנכונות לפשרות ולפיוס ('dogovor osposobnost'). במונחים של התוו"ל הרוסי, מדובר במבצע מודיעיני מיוחד, המאפשר את פריסת הכוחות והפעלתם במהלך המבצע (מומחים רוסים מדגישים את ייחודיותו ומורכבותו של המבצע, על רקע פעילות מודיעינית מיוחדת של שירותי המודיעין של ארצות הברית, תורכיה וערב הסעודית בזירה לקראת ההתערבות הרוסית)²⁹. מימוש פוטנציאל פיוס בעתיד הוא אחת הדרכים לפרק את המערכת היריבה מהגיונה ולרסקה. לצד זאת, אבחנה מודיעינית כזו מאפשרת לסמן גורמים שאינם נוטים לפיוס, אשר נגדם יש למקסם את העוצמה הקינטית.

---

²⁹ Aleksei Mihailov (2016), Zvezda Razvedchika, **VPK**, 11 May; Tsiganok (2016).

מבצע (operatsia)

הכנות מודיעיניות וגיבוש רעיון מערכתי הם מיסודות תכנון המבצע. מבצע (operatsiia) הוא מכלול של מערכות, מהלומות, קרבות עוקבים מתואמים ומסונכרנים, לאורך זמן, על בסיס רעיון ותכנון אחודים (edinyi zamysel i plan), בזירה נתונה. מטרת המבצע היא לכפות את ההיגיון האסטרטגי שלך על המערכת היריבה. סיווג המבצעים נעשה על פי היקף (גאוגרפי), טיפוס (זרועי) וסוג (מטרת המבצע), שיחדיו מתכנסים ליתנופת המבצע (operativnyi razmakh). התאוריה הרוסית מבקשת למנוע קבעונות בעיצוב ובניהול מבצעים, להבטיח שילוביות בין שלל הכוחות המשתתפים ולאפשר את גמישות ויציבות הפו"ש (פיקוד ושליטה) ויציבותו, על מנת להבטיח דינמיות רעיונית ומוביליות ביצועית. בתוך המאמץ העיצובי, נחשב תכנון של נטילת יוזמה מערכתית (operativnaia initsiativa) ושימורה לאחד התנאים ההכרחיים להצלחת המבצע. היגיון הפעלת הכוח הרוסי בסוריה ממחיש זאת נאמנה. יוזמה מערכתית היא מכלול של תנאים סביבתיים, שנוצרים סובייקטיבית ואובייקטיבית ומאפשרים לכפות את רצונך על היריב. שליטה ביוזמה מרחיבה את חלופות הפעולה ומגבילה את אלה של הצד השני. יוזמה מערכתית מושגת על ידי מכות מנע, הפעלה מפתיעה, אסרטיבית ונועזת של כוח, השגת עליונות בכל ממדי המערכה ושיתוק (skovyvanie) פעולות האויב. משך המבצע (ארוך, קצר) כאחד המאפיינים שלו, תלוי במכלול של גורמים, אך קשור קשר הדוק לקצב המערכתי (tempy razvitiia operatsii) הריאלי של השגת המטרות, ויכול להיות שונה מהמתוכנן, דבר שתלוי באפקטיביות הפיקוד.

תכלית או מטרה מבצעית ('operativnaia tsel') היא התוצאה הסופית שאליה חותרים מעצבי המבצע. בדרך כלל, הכוונה היא לפירוק

מערכתי של היריב (razgrom) והשתלטות על יעדים או שטחים בעלי חשיבות. התכלית המבצעית מושגת באמצעות מימוש של משימות מבצעיות (operativnaia zadachia), המוגדרות בתכנון מבצע (operativnoe planirovanie). התכנון כולל: הערכת מצב, עיצוב תכלית המבצע ורעיון מערכתי, לרבות היגיון הטלת המהלומות, משימות מבצעיות ואופיין, וכן כלים ושיטות לביצועם, לרבות שיתוף פעולה בין-זרועי, לוגיסטיקה ופוי"ש. בעת שלום, מהווה התכנון המבצעי תהליך בלתי פוסק ומעגלי: גיבוש המשימות האסטרטגיות (בשיח עם הדרג המדיני), לימודן וניתוחן, הערכת המצב, קבלת החלטה אודות התכלית המערכתית, תכנון המבצע, בחינת תכנית המבצע עם הדרג האסטרטגי הגבוה, בחינת התכנית בתרגילים ובמשחקי מלחמה, הפקת לקחים ותיקונים בהתאם והפעלת המעגל מחדש. בעת מלחמה, נשמרים מרבית החלקים של מעגל התכנון, אך הם מתבצעים בקבועים זמן קצרים ודחוסים יותר.

מהלומה (udar) ותמרון מערכתי (operativnyi manevr)

הביטוי של הרעיון המערכתי מגולם בתפיסת המהלומה (udar). זו לא נועדה בהכרח להשמיד פיזית את המערכת היריבה, אלא לנטרל אותה, לפרק אותה למרכיבי משנה ולשתק את יחסי הגומלין ביניהם. בסוריה, מתכתבת הפעלת הכוח הרוסי עם עקרונות מהלומת הנגד (kontr udar), שנועדה להחזיר את המצב לקדמותו, ואשר מבוצעת על ידי סדרה של מהלומות משנה, המכוונות לרסק ולפרק לחלקיקים את המערכת היריבה (rassechenie), להדוף את אנשיה מהשטח הכבוש ולהכשיר תנאים למתקפת הנגד. את מלאכת המהלומה מוביל כוח משימה (voiska operativnogo ob'edineniia), כשליבת הרעיון המערכתי הוא 'כיוון המהלומה העיקרית' (napravlenie glavnogo udara). מהלומה עיקרית היא סדרה של השפעות עוקבות ומסונכרונות

על מרכזי הכובד של המערכת היריבה. היא חותרת לפירוק מכריע (razgrom) של כוחות האויב ולמימוש מטרות המבצע. מטרתן של מהלומות מסייעות (vspomogatel'nye udary) בזירת המערכה היא ליצור תנאים אופטימליים עבור המהלומה העיקרית, בעוד שמהלומות מופגנות (demonstrativnyi udar) נועדו להטעות את היריב ולשתול אצלו תודעה כוזבת לגבי הרעיון המערכתי וכיוון המהלומה העיקרית, והן מקודמות כחלק ממכלול המסקירובקה (ההונאה) המערכתית. מהותם של שני סוגי המהלומה האחרונים מוגדרת על ידי הרעיון המערכתי.

יודגש, כי התכנון המבצעי דורש הפעלת כוח, אשר לעתים השפעתה מוגבלת, אך היא שיטתית ורציפה (sistematicheskie boevye deistviia). מאמץ זה נועד לשתק את פעילותו של היריב, לחולל נזק מצטבר ותנאים אופרטיביים נוחים למערכות ולמהלומות בהמשך, ועל כן מתנהל ביניהן (במובן מסוים רעיון המב"ם, המערכה שבין המלחמות, מתכתב עם גישה זו). מבצע (operatsiia) הוא סדרה של מערכות עוקבות מסדר נמוך יותר (srazheniia). המדובר במכלול של קרבות (boi), מאוחדים ברעיון מערכתי, בזירה מסוימת, לאורך תקופה מסוימת שנועדו להשיג את מטרות הביניים של המבצע.

תמרון מערכתי (operativnyi manevr) של אש או של כוחות נועד להסיט את מגמות המערכה לרעת היריב, לחמוק ממהלומותיו, להעתיק את ריכוז האנרגיה המערכתית בין הווקטורים של המבצע, לצורך ריכוז מאמצים בכיוון המהלומה העיקרית, ולתת מענה למהלכיו הבלתי צפויים של היריב. תמרון מערכתי משולב עם מהלומות הוא כלי עיקרי לעיצוב המערכה תוך כדי לחימה. הוא אינו מתוכנן מראש, אלא מתארגן במטה המבצעי בהתאם למציאות האופרטיבית המתהווה. תמרונים אלה מתוכננים ומבוצעים תוך פרק זמן קצר ותוך הפעלת

מערכת הונאה והטעיה מערכתיים (sistemy mer operativnoi maskirovki i dizinformatsii). כיבוש של ראש גשר מערכת (operativnyi platsdarm) - שטח כינוס, אשר ממנו מתממש המבצע וממנו יוצאות מהלומות ומערכות עוקבות, לרבות תמרונים מערכתיים - מהווה תנאי מקדים לתחילתו של מבצע בזירת מלחמה מרוחקת.

דיאלקטיקה של עמידות וגמישות מערכתית

אחדות הרעיון המערכתי (edinyi operativnii zamysel) ושילוביות רב-זרועית (mezhhvidovoi vzaimodeistvie i obschevoiskovoi boi) הם שני אלמנטים דוקטרינריים, המאפשרים גמישות ודינמיות בשדה המערכה. הם מתווכים בין האקט המכני ברמה הטקטית, לבין התכלית האסטרטגית מסדר גבוה יותר. עקרונות אלה מצמצמים נטיות דוגמטיות לתכנון מדוקדק עד הפרט האחרון, ומאפשרים סנכרון בין מאמצים שונים ויכולות של המערכת וכן גמישות רעיונית וניהולית במוטת השליטה. שילוביות הכוחות (operativnoe vziamodeistvie) מתבטאת בתיאום שלל מאמצי המבצע במסגרת הרעיון המערכתי. עיצוב כוח המשימה (operativnoe postroenie voisk) צריך להתכתב עם הרעיון המערכתי ועם התנאים האופרטיביים המשתנים בזירת המערכה, ולאפשר באותה מידה את עמידות הכוח ('ustoichivost') ואת היכולת לערוך תמרונים גמישים, בהתאם לנסיבות המשתנות. על עיצוב הכוח אף לאפשר את הגברת המאמצים של כיווני המערכה העיקריים ברגעים מכריעים, שיבוש (sryv) מהלכי התגובה של היריב, פיתוח וייצוב ההצלחה המערכתית, וזאת, לצד אבטחת עמידות גבוהה של הכוח מול מהלומות היריב, באמצעותם של כוחות חיפוי מערכתי (voiska operativnogo prikrytiia) המגנים על כוחות המהלומה. מהלך המבצע נמצא בהשתנות מתמדת, בשל השפעתם של מספר רב של גורמים, אולם הרעיון המערכתי מוסיף לספק לכידות והיגיון להפעלת

הכוח. לצורך מענה למשימות מערכתיות בלתי צפויות, לרבות פיתוח הצלחה או קיזוז הצלחתו של הצד השני, מחזיק מפקד זירת המערכה או המפקדים תחתיו את כוחות העתודה המערכתית (operativnyi rezerv).

בסביבה כאוטית ודינמית מערערים כוחות שונים את יציבות המערכת, שבאופן טבעי שואפת לאיזון. העיקרון המנחה של המערכת הוא שבכל רגע נתון היא מנסה להחזיר לעצמה את שיווי המשקל, אך מבלי להירתע מהשתנות או לחשוש מפני שינוי. על כן, מצד אחד, מתבקשת המערכת להיות גמישה, אך מנגד, גמישות זו מתאפשרת הודות לעוגנים מייצבים שתורמים לאיזון. הגורמים המייצבים ברמה הטכנו-טקטית מאפשרים למערכת גמישות ברמה המערכתית. כך, ניתן לראות במקרה הסורי את הגורמים הבאים כ'מייצבים טקטיים', המבטיחים גמישות מערכתית: הקמת בסיסים ומאמץ לוגיסטי ואבטחתי מתמיד, המאפשר מנגנון לביצוע תקיפות, לרבות רוטציה של כוחות ומערכות. עקרונות הפעולה ברמה הטקטית הם מכניים ושונים בתכלית מעקרונות אמנות המערכה ואינם מותירים מקום לאלתור ולסטייה מפרוטוקול פעולה נוקשה. מייצבים מכניים אלה ברמה הטכנו-טקטית משמשים כמשענת ברמה המערכתית בעת שהמערכת מנסה להסתגל לסביבה משתנה.

מימוש עיקרון זה קשור למתח בין דינמיות ודוגמטיות מערכתית, בין הקבוע לבין המשתנה. הניסיון המבצעי, על ההצלחות והכישלונות שבו, במלחמת העולם השנייה ובאפגניסטן (שתי חוויות מעצבות עיקריות ונקודות ייחוס נפוצות ביותר לתאורטיקנים ולפרקטיקנים צבאיים רוסים), לימד את הרוסים לא להירתע מדינמיות רעיונית, ובמקביל להימנע מדוגמטיות מבצעית. בעקבות הניסיון המר באפגניסטן ובמלחמת צ'צ'ניה הראשונה, מבטאים העימותים בעשורים האחרונים :

- מלחמת צ'צ'ניה השנייה, 1999-2001, המלחמה בגרוזיה, 2008, העימות בקרים ובאוקראינה, 2014-2015, והמבצע בסוריה - אימוץ של עיקרון זה. באופן דומה, לקראת השנה השנייה והשלישית של מלחמת העולם השנייה גברה הגישה הדינמית לאמנות המערכה על הגישה הדוגמטית. בכל המקרים האלה דינמיות וגמישות הם פועל יוצא של למידה אפקטיבית של טעויות ותמורות במערכת היריבה ובסביבה המערכתית. יצירתיות מערכתית נועדה ליישב את המתח המובנה בין יציבות לגמישות, ועל כן לאמצע בין הקבוע לבין המשתנה.

פרק ג' - השלכות פוטנציאליות על האמנות

המערכתית של חיזבאללה

סביר להניח, כי החוויה המערכתית המשותפת של צבא רוסיה וכוחות הקואליציה במהלך שנת לחימה אינטנסיבית תותיר חותם כלשהו של חדשנות צבאית על כל אחד מחברי הציר. עולה השאלה - מהי ההשפעה הפוטנציאלית של החוויה המבצעית המשותפת עם הרוסים על האמנות המערכתית של הציר? פרק זה מתמודד עם שאלה זו תוך התמקדות בחיזבאללה, אולם הוא אינו מכסה את שאר חברות הציר. ההתמודדות עם שאלת המחקר נעשית תוך מספר מגבלות מתודולוגיות. הפרק אינו חוקר את מנגנוני הלמידה של חיזבאללה שמאפשרים חדשנות; הוא אינו טוען קטגורית לאילו תפיסות ויכולות רוסיות נחשף חיזבאללה ובאיזו מידה; ומה מתוך דברים אלה הבין, הפנים ולמד הארגון, והוא מסוגל ליישם. שאלות חשובות אלה, בדגש על מגבלות הלמידה, מגבלות היישום וכן שאלות מערכתיות אחרות שהתעוררו בחיזבאללה בעקבות הפקת הלקחים מהמבצע המשותף, הן בסיס למחקרי המשך. הפרק שלפנינו נועד לאפשר דיון עתידי בשאלות אלה על בסיס הידע אודות האמנות המערכתית הרוסית. הפרק מתמקד בניתוח מאמצי החדשנות העיקריים בצבא רוסיה בסוריה, היכולים לשמש מסגרת התייחסות לחיזבאללה, אם וכאשר יחל מסע החדשנות שלו.

סוריה נתפסה על ידי הצבא הרוסי כמעבדה תפיסתית ומבצעית למגוון נושאים הקשורים לזרועות ולחילות הצבא הרוסי ואגפי המטכ"ל. חלק ניכר ממאמצי הלמידה של הרוסים בתחומים כגון: גרעין, רובוטיקה, צי, חיל האוויר, הקרנת כוחות ואש למרחקים גדולים ועוד, פחות רלבנטיים לחיזבאללה. עם זאת, ניתן לזהות תחומים מסוימים של חפיפה ניכרת בין השקעה מסיבית לשם לימוד וחדשנות מצד הרוסים, לבין תחומי העניין המערכתיים של חיזבאללה. מתוך דגשי הלמידה של הרוסים במבצע, בולטים במיוחד שני נושאים: מערכות בתחום המידע

ומבצעי כוחות מיוחדים. בשני התחומים, על בסיס הלקחים הנלמדים ברוסיה, בלט פיתוחן של תפיסות הפעלה ייחודיות, התואמות את אופיה המשתנה של המלחמה³⁰. נראה, כי לשני התחומים יש רלבנטיות מיידית לאמנות המערכה של חיזבאללה, באופן שמצדיק התמקדות בהם במסגרת הפרק הנוכחי.

אנדרו מרשל, הראש האגדי של משרד ה-Net Assessment בפנטגון, טוען, כי עצם היכולת לאבחן ולהעמיד שאלות נכונות אודות סוגיה אסטרטגית כלשהי, היא הישג כביר. הדבר מאפשר למקד נכון את המאמץ המחקרי, במיוחד בשלבים הראשוניים של הלמידה. פרק זה שואב את השראתו מהנחיה זו וחותר לאבחן מספר שאלות מערכתיות, שההתמודדות עמן תאפשר לייצר תובנות אודות החשיבה וההתנהגות האסטרטגית של חיזבאללה. הפרק מציע מספר השערות אשר ניתן, באמצעות מחקרי המשך, לאשש או להפריך אודות לקחים ותובנות שהארגון יכול להפיק. אין המטרה להציע גזירה פוסקת, אלא לאפשר דיון ביקורתי אודות האמנות המערכתית של חיזבאללה בסבב הלחימה הבא. הפרק מציע השערות אודות ההשפעה הפוטנציאלית של המבצע על חיזבאללה בשלושה תחומים: עיצוב ותכנון המערכה, אמנות המאבק הרדיואלקטרוני ואמנות המערכה של הכוחות המיוחדים. הפרק סוקר תחילה את הדגשים של הלמידה הרוסית ולאחר מכן מציע השערות אודות ההשלכות לחיזבאללה.

חיזבאללה ויצירתיות מערכתית פוטנציאלית

---

³⁰ Anatolii Tsyganok (2016), **Voina v Sirii I ee Posledstviia dlia Blizhnego Vostoka, Kavkaza I Tsentral'noi Azii** (Moscow: AIRO XXI, Also see for the first examples of the lessons learned: O.S. Tanenia and V.N. Uriupin (2016), Nekotorye voprosy primenennia vozdushnikh desantov v sovremennykh usloviiakh, **Voennaia Mysl'**, no. 7, July pp. 18-25; K.A. Trostenko (2016), Informatsionnoe protivoborstvo v operativno-tacticheskom zvene upravleniia, **Voennaia Mysl'**, no. 8, August, , pp.20-25.

על בסיס הדיון בפרק הקודם אודות הגישה הרוסית לעיצוב ולתכנון אסטרטגי ומבצעי, ניתן להציע חמש השערות לגבי השלכותיה הפוטנציאליות על האמנות המערכתית של חיזבאללה.

ההשערה הראשונה קשורה להבשלתה של מודעות מערכתית בחיזבאללה. הרוסים תופסים את המבצע בסוריה כמערכה שלהם, ותופסים את עצמם, בעת העיצוב והתכנון המבצעי כ"כיוור ראשוני". למרות היותו חלק אינטגרלי במערכה, ולמרות עומק שיתוף הפעולה והיקפו הנרחב, אין לחיזבאללה בהכרח גישה מלאה לשלבי העיצוב והתכנון המבצעיים השונים שהרוסים מובילים. סביר, שמעורבות חלקית בתכנון המערכתי והשתלבות בביצוע אינן מאפשרות מבט מערכתי ומצמצמות את רוחב ההבנה ועומקה. עם זאת, אף בנסיבות אלה, יכולה המודעות המערכתית של חיזבאללה להבשיל ולהתפתח. הארגון יכול להתחיל לתפוס את עצמו ביחס ליריביו, לרבות צה"ל, במונחים של מפגשים מערכתיים בין תשלובות מודיעין-מהלומה, ולחשוב על חיכוך אסטרטגי ומערכתי במונחים כאלה.

מכאן נובעת ההשערה השנייה. על רקע צפייה בעשייה הרוסית, יכול הארגון להתחיל לפתח ידע שיטתי, מתודות ומיומנויות מוצקות של יצירת מודיעין, לרמות השונות של התכנון האסטרטגי והאופרטיבי: מודיעין מסדר גבוה לטובת תאוריית ניצחון; מודיעין לטובת העיצוב המערכתי והכנה מודיעינית של שדה המערכה ברמה המבצעית. הפעילות הרוסית חשפה את חיזבאללה לדרכים שבהן שחקן מעצב היגיון מערכתי ולאחר מכן בוחר מטרות תקיפה לטובתו. כמו כן, ההתנהלות הרוסית הציגה גישה דינמית של יצירת מודיעין, שמאפשר להשתנות תוך כדי המערכה, עד כדי התאמות בתאוריית הניצחון תוך כדי המערכה. הארגון אף נחשף לקבועי זמן של ההחלטה והביצוע ולטכניקות שתומכות בסגירת מעגלים קצרים, בממדים ובקבועי זמן שכנראה לא הכיר בעבר. שיטות העבודה בתוך התשלובת 'מודיעין-

מהלומה', המאפשרות קבלת החלטות מהירה ותרגומן למהלכים אופרטיביים, הן מצע למידה משמעותי לחיזבאללה.

ההשערה השלישית נוגעת למעורבות הרוסית, שיכולה להמחיש לארגון את החולשות והמגבלות, המובנות באופן טבעי בתשלובת מודיעין-מהלומה. באפשרותו של הארגון לפתח ידע מתקדם יותר על מגבלותיו של צה"ל, שפועל כיום כתשלובת מודיעין-מהלומה. מאז ההתערבות הרוסית נחשף חיזבאללה, לראשונה, לתפקוד לאורך זמן של תשלובת מעין זו במערכה מתמשכת רב-זרועית. סביר, כי הארגון לא נחשף לשלל הפרטים של כל אחד ממרכיבי התשלובת, וכנראה הכיר חלקים מסוימים טוב יותר מאחרים, ומודר כליל מחלקים מסוימים. אולם, סביר גם כי בעקבות חוויה כזו הוא אוזח בתמונה רחבה וטובה יותר על תפקוד התשלובת ועל הממשקים בין חלקיה השונים, יותר מאי פעם. בתוך כך, ייתכן, כי במסגרת למידה זו הוא נחשף גם לאילוצים, חולשות ותקלות שהתשלובת הרוסית הפגינה בעת פעילותה. במובנים רבים של ההיגיון המארגן שלה, תשלובת זו מתכתבת עם הגיונה של תשלובת מודיעין-מהלומה מודרנית, ובכלל זה עם זו של צה"ל. לפיכך, אפשר כי הארגון ישליך מהאילוצים והחולשות שנחשפו בתפקוד הרוסי על השחקן הישראלי, וינסה להגביר אותם ככל שיוכל, וכן ימקד את פיתוח הידע שלו בניצול מגבלות אלה.

ההשערה הרביעית היא כי צפייה מקרוב בתפקוד הרוסי יכולה לשפר את המודעות של הארגון בתחום הפו"ש המורכב. מדובר ביכולת לנהל פו"ש, לא רק בתוך יחידה אורגנית, אלא מול יחידות אחרות, במסגרת לחימה קואליציונית רב-זרועית משולבת. תאורטית, בהנחה שמיומנות כזו תתחיל להבשיל בחיזבאללה, יאפשר הדבר לא רק לחימה קואליציונית במסגרת זירת מערכה אחת נתונה, אלא תיאום מערכתי עם זירות גאוגרפיות שונות מול ישראל (לבנון, רמת הגולן, עזה, סיני, יהודה ושומרון). מיומנויות תכנון מערכתי קואליציוני בזירות השונות עלולות לאתגר את יכולתו המבצעית של צה"ל לבודד זירת מערכה

מסוימת ולהתמקד בה. כך, ייתכן כי בעקבות הדגמת היכולות הרוסיות יחשוב הארגון במונחים מעשיים יותר על רתימת חמא"ס ברצועה, של החזית ברמת הגולן ושל השבטים הבדואים בסיני, פוטנציאלית, בתיאום עם משמרות המהפכה, לטובת סדרה של מערכות בעלות היגיון אחוד בזירות שונות.

חמישית, ההתנהלות הרוסית, במיוחד בתחום מאבק המידע (על כך בהמשך), סיפקה לארגון הזדמנות לשר עוד יותר את אמנות האיתותים האסטרטגיים החשאיים והלא מסלימים (למשל, באמצעות פגיעות נקודתיות וחשיפת יכולות בתקיפת תשתיות קריטיות). אף בהיעדר ידע מוצק אודות מנגנוני הלמידה והפקת הלקחים של חיזבאללה, ניתן להניח כי למידה כזו תהיה טבעית לארגון, שהפגין לאורך השנים כושר איתות גבוה. חיזבאללה קשוב לסוג כזה של חשיבה וערוך ללימוד מהגישה הרוסית למאבק המידע, באופן שכולל: מיומנויות יצירת אי-וודאות, דיסאוריינטציה, מניפולציה של שחקן מבוהל, מבצעי השפעה (aktivnye meropriiatiia) ותחבולנות מבצעית. כל אלה מהווים חלק בלתי נפרד מההכשרה ומהיישום של אמנות המערכה בצבא רוסיה, והם זכו לדגש מיוחד דווקא בשנים האחרונות במסגרת 'מלחמות הדור החדש'. הדבר ישרת את הארגון במסגרת מאזני ההרתעה שהוא מנסה לעצב ולתחזק מול ישראל וכן במישור אמנות האיתותים האסטרטגיים.

מבצעי מאבק רדיואלקטרוני: מהות הגישה הרוסית והשלכות על חיזבאללה

מהות הגישה הרוסית

לוחמה אלקטרונית' או בהמשגה הרוסית 'מאבק רדיואלקטרוני' (להלן: מר"א) (radioelektronnaia bor'ba) הוא מרכיב בתחום רחב יותר המכונה 'מאבק מידעי' (informatsionnaia bor'ba), ומוכר במערב כילוחמת סייבר'. 'מאבק מידעי' רואה בתודעת הצד השני ובתפיסת המציאות שלו את מרכז הכובד המערכתי, אליו יש לכוון את כלל המאמצים האופרטיביים. הדבר נכון גם לגבי המר"א. על כן, תחום זה של אמנות המערכה, והמר"א כחלק ממנו, נועד לכפות את רצונך על היריב ולשלוט בהתנהגותו האסטרטגית והאופרטיבית, הן כמבצע עצמאי, קרי, ללא שימוש בכוח קינטי וללא פלישה פיסית, והן כחלק ממבצע קינטי, שבו מסייע מאבק המידע בהבשלת תנאים מערכתיים לשימוש בכוח ומכפיל את עוצמתו. מאבק המידע, ובמיוחד מבצעי המר"א, זוכים לתשומת לב עצומה ומופעלים באופן אקטיבי במיוחד במסגרת המבצע הרוסי בסוריה. על כן, יש להבין את הפעילות הרוסית בזירה הסורית בתוך הקשר רחב יותר ומתוך הסתכלות ייחודית רוסית על תחום זה של האמנות המערכתית.

שלושה מאפיינים של מאבק המידע הרוסי מבדלים אותו מגישות מקובלות במערב בתחום הסייבר. ראשית, מדובר בגישה הוליסטית (kompleksnyii podhod)³¹, שתופסת את הקוד ואת התוכן העויינים

---

³¹ K.I. Saifetdinov (2014), Informatsionnoe protivoborstvo v voennoi sfere, **Voennaia mysl'**, No. 7, pp. 38-41; Chibisov and Vodkin (2011); Vorob'ev (2007); Strel'tsov (2012); Editorial (2007), Sredstva Informatsionnoi bor'by (informatsionnoe oruzhie) in: **Voенno-Entsiklopedicheskii Slovar'** (Moscow: Voenizdat); I.N. Vorob'ev (2007), Informatsionno-udarnaia operatsiia, **Voennaia mysl'**, No. 6, pp. 14-21; S.I. Bazylev, I.N. Dylevskii, S.A. Komov, A.N. Petrunin (2012), Deiatel'nost Vooruzhennykh

כשלובים זה בזה וחשובים בה במידה. חבלה אלקטרומגנטית-דיגיטלית וחתרנות תודעתית הן מאמצים משולבים, המכוונים לתמרן את התנהגות הקורבן. ברוח זו, כוללים 'אמצעי מאבק המידע'³²: מערכות תקיפה קיברנטית של רשתות ממוחשבות, מערכות מאבק רדיואלקטרוני ואמצעי הגנה והתקפה של מערכות שו"ב ופוי"ש, לוחמה פסיכולוגית, הונאה, הטעייה ודיסאינפורמציה מערכתיים. אמצעים אלה מאפשרים להנחית על המערכת היריבה מהלומת מידע שמשלבת אלמנטים דיגיטליים, אלקטרוניים ותודעתיים.

שנית, גישה זו חותרת לאיחוד המאמצים (edinstvo usilii)³³. הכוונה לסנכרון ולסינרגיה של המאמצים הטכנולוגיים והתודעתיים, בינם לבין עצמם ומול מהלכים קינטיים, דיפלומטיים ומדיניים. סינרגיה של המאמצים מתאפשרת לעתים באמצעות היברידיזציה השחקנים המערובים.

שלישית, הגישה הרוסית מדגישה את הרציפות המערכתית (bezpririvnost'). לוחמת המידע, על היבטיה הטכנולוגיים והתודעתיים, נתפסת כמהלך מתמשך, המתנהל לקראת עימותים

Sil Rossiiskoi Federatsii v informatsionnom prostranstve: printsipy, pravila, mery doveriia, **Voennaia mysl'**, No. 6. pp. 25-28; V.I. Kuznetsov, Y.Y. Donskov, and A.S. Korobeinikov (2013), O sootnoshenii kategorii 'radioelektronnaia borba' i 'informatsionnaia borba', **Voennaia mysl'**, No. 3, pp. 14-20; Antonovich (2012);

³² (sredstva informatsionnoi bor'by)

³³ Gerasimov (2013); Safetdinov (2014); Strel'tsvo (2012); V.I. Kuznetsov, Y.Y. Donskov, and O.G. Nikitin (2014), K voprosu o roli i meste kiberprostranstva v sovremennykh boevykh deistviiakh, **Voennaia mysl'**, No. 3, pp. 13-17; S.G. Chekinov and S.A. Bogdanov (2011), Vliianie nepriamykh deistvii na kharakter sovremennoi voiny, **Voennaia mysl'**, No. 6 pp. 3-13; S.G. Chekinov and S.A. Bogdanov (2013), Priroda i Soderzhanie voyn novogo pokoleniia", **Voennaya Mysl'**.

מזוינים, במהלכם ולאחריהם. החלוקה ליעתות שלום וליעתות מלחמה אינה מתקיימת. מדובר ברצף של מערכות, הקשורות ברעיון מכוון, הכורך יחדיו את כל הפעולות ברמה האסטרטגית, האופרטיבית והטקטית. אין לרצף מערכות זה התחלה ברורה ומצב סיום ברור, אלא רק רעיון מכוון. בהתאם לנסיבות המערכתיות, משתנים רק היקף המהלומות ועוצמתן. בעתות מה שמכונה במערב 'שלום', נועדה לוחמת המידע ליצור אפקטים של השפעה, הרתעה וכפייה, ובעת הפעלת כוח, קרי, בעת מלחמה, היא נועדה לאפשר עליונות בתחום קבלת ההחלטות. לטענת הרמטכ"ל הרוסי גרסימוב, מאחר שמאבק המידע מנוהל באופן בלתי פוסק, הפעלתו של כוח קינטי היא מאמץ מינורי ונקודתי, המסייע לשלל האמצעים הלא-קינטיים, שאינם בהכרח צבאיים, שלהם מקום דומיננטי בעימות³⁴.

נראה, כי בשנת 2014, הקים צבא רוסיה מסגרת ארגונית ייעודית (פיקוד, מפקדה או זרוע) של כוחות בתחום מבצעי המידע (Voiska Informatsionnykh Operatsii). גוף זה מקביל במובן מסוים לזרוע או לפיקוד הסייבר במדינות אחרות. ייתכן, כי גוף חדש זה קיבל אחריות כוללת על הגנת מערכות התקשורת והמידע שזורם בתוכן כנגד השפעה עוינת, וכן, ככל הנראה, אחריות על המבצעים ההתקפיים בתחום. בשל מאפייניה של הגישה הרוסית, נראה כי המסגרת החדשה תשלב תחת קורת גג אחת את שלושת הממדים של מאבק המידע: רדיואלקטרוני, קיברנטי ותודעתית. בתוך כך, בולט במיוחד תפקידו של אלמנט המר"א, תחום בעל מסורת עשירה וארוכת ימים (תולדות המר"א במחשבה הצבאית הרוסית מתחילות במלחמת רוסיה-יפן בשנת 1905, כאשר הצי הרוסי ניצל את גלי הרדיו לשבש תשדורות תיאום אש של הצי היפני). לטענת מומחים רוסיים, בעידן 'מלחמות הדור החדש', יתרונותיהן של היכולות הרדיואלקטרוניות והקיברנטיות הופכים את המר"א לאחד

---

³⁴ V. Gerasimov (2013), Tsennost' Nauki V Predvidyenii, **Voенno-Promyshlennyi Kur'er** 8 (476).

הכלים המבצעיים העיקריים בכלל, ולאחד המענים לדוקטרינה האמריקאית המתהווה (Third Offset)³⁵ בפרט. יתרונות אלה הופכים את המר"א אף לאחת האלטרנטיבות העיקריות להשמדה קינטית³⁶. מסורתית, מייחסת הדוקטרינה הרוסית לכוחות אלה אחריות מבצעית על שלושה תחומי עיסוק, השלובים זה בזה, ועל כן גם נמצאים תחת קורת גג אחת: הגנה (radioelektronnaia zaschita), דיכוי (radioelektronnnoe podavlenie) ומודיעין (radioelektronnaia razvedka). התחום הראשון נועד להגן על מרכיבי התשלוּבֵת 'מודיעין-מהלומה', הן מתקיפה אלקטרומגנטית והן מתקיפה קינטית (לרבות חימוש מונחה מדויק ומודיעין מאפשר). משימת הדיכוי נועדה להלום בכל אחד מהמרכיבים של התשלוּבֵת 'מודיעין-מהלומה', במטרה לשבשה ולנטרלה. לבסוף, משימת המודיעין מתייחסת לאיסוף רדיואלקטרוני לטובת מגוון מהלומות קינטיות ואלקטרוניות, לרבות מהלומות שאינן באחריותו של המר"א. מודיעין נגדי והתמודדות עם מאמצי רכישת המטרות של האויב מתייחסת אף לקטגוריה זו³⁷. גבולות התיחום בין משימות המר"א יכולים להיטשטש כאשר מדובר בחסימה ובנטרול של מהלומות נגד ארטילריה, רכישת מטרות (לרבות נגד כוחות ארטילריה של היריב), השפעה אינפרא-אדומה על חמ"מ, מטוסי ביון ושו"ב וכלי טיס בלתי מאוישים.

---

³⁵ Anatolii Sokolov (2016), Zontik Nad Siriei, **VPK**, No. 19 (634), 25 May; V.I. Esin (2015), Politika SShA v Oblasti Protivoraketnoi Oboroni I ee Vliianie na Strategicheskuiu Stabil'nost', **Mezhdunarodnye Otnosheniia I Mirovaia Politika** (Vestnik Moskovskogo Universiteta), Vol.7, No.3, (July-September), p.9; L.V. Pankova (2015), Strategicheskaiia Stabil'nost' I Novaia Amerikanskaia Strategiiia Kompensatsii, **Mezhdunarodnye Otnosheniia I Mirovaia Politika** (Vestnik Moskovskogo Universiteta), Vol.7, No.3, p.117, 123, 125-126, 134.

³⁶ I.Iu. Lastochkin (2015), Rol' I Mesto Radioelektronoi Bor'by v Sovremennykh I Buduschih Boevykh Destviiakh, **Voennaia Mysl'**, No. 12, pp.14-19.

³⁷ Kolesova, Nosenkova (2015), pp. 13-43, 222-241; Boiko (2016).

בשנים האחרונות מצביעים השיח התאורטי, התרגילים והתפקוד המבצעי על עלייה מתמדת בהיקפו של המר"א באמנות המערכתית הרוסית. שיפור ביכולות המר"א הוא אחד מהאתגרים העיקריים ברפורמה הצבאית הרוסית, המתנהלת מזה למעלה מעשור. הפיגור והיקף הליקויים שנחשפו במלחמה עם גרוזיה ב-2008 היכו את הצמרת הרוסית בתדהמה. המר"א סומן כאחד ממוקדי הרפורמה, תוקצב היטב, זכה להצטיידות מסיבית ולעדכון באמצעות פעילות תפיסתית ענפה. שדרוג המר"א ביכולות, בתפיסות, במודיעין ובשוי"ב והטמעתו בדרג הטקטי-אופרטיבי במבצעים רב-זרועיים ניכר בתרגילים מאז 2009. בשנים האחרונות יצר המר"א, כיכולת המאפשרת עליונות בתחום המידע וקבלת ההחלטות, גל של עיסוק תאורטי בממסד הצבאי הרוסי³⁸, כאשר תובנות ורעיונות חדשים מהשיח נבחנים בתרגילים, מיושמים בעימותים וחוזר חלילה. הכוחות הרוסיים ניצלו את העימות באוקראינה כשדה יישום ולמידה של היבטי המר"א הבאים: שיבוש תקשורת אלקטרומגנטית, לרבות רדיו, טלפונים סלולריים וטלוויזיה; שיבוש הפעלת כטב"מים, על ידי חסימה של המפעיל או של איתות ה-GPS; שיבוש הפעלה של ארטילריה, באמצעות פיצוץ יזום באוויר של פגזים בעלי מרעום אלקטרוני; שיבוש יכולות השוי"ב של מערכות רכישת מטרות ושל מעגלי אוסף-תוקף, המבוססים על תקשורת אלקטרומגנטית, אלחוטית וסלולרית. בחלק מהמקרים, איתרו כטב"מים רוסיים נושאי יכולות מר"א את מרכזי השוי"ב והתקשורת, אשר הושמדו בהמשך על ידי הארטילריה הרוסית³⁹.

---

³⁸ See: V. A. Balybin (2016), *Zavoevanie prevoskhodstva nad protivnikom v upravlenii primenitel'no k operatsii (boiu)*, **Voennaia Mysl'**, No.3, March, pp.3-8.

³⁹ Phillip Karber, Joshua Thibeault (2016), **Russia's New Generation Warfare** (Vienna VA.: Potomac Foundation).

עדויות מתרגילים ומהניסיון המבצעי המצטבר מלמדות, כי יכולות המר"א על גבי פלטפורמות ימיות, אוויריות ויבשתיות, הפכו כיום בצבא רוסיה לחלק אינטגרלי מהכוח הרב-זרועי ברמה הגדודית והחטיבתית⁴⁰. העיסוק ההולך ומתרחב במר"א, לרבות יישום הלקחים מאוקראינה, הגיע לשיאו בתרגיל האסטרטגי הרב-זרועי השנתי. במהלך התרגיל, שהתנהל בפיקוד המרכז של צבא רוסיה, בהשתתפות תשעים וחמישה אלף איש, הופעל מספר חסר תקדים של מערכות מר"א (לרבות איסוף, הגנה ותקיפה בספקטרום אלקטרומגנטי וקיברנטי), כטב"מים ומערכות שו"ב, וכן רכישת מטרות ומודיעין (C4ISR). התרגיל אימן יחידות מר"א ומודיעין סיגינטי, הפרוסות בזירת המבצעים ומחוץ לה, לחשוף את מרכזי הפו"ש והחפ"קים של המורדים⁴¹, לנטרל את תפקודם, לרכוש מטרות ולהעבירן, בזמן אמת, לאורך זמן וללא הפסקה, לכוחות המשימה המשולבים והמתמרנים בזירת המערכה. יחידות מר"א הפועלות מחוץ לזירה, וגם אלה ששולבו במערכים מתמרנים באוויר וביבשה, כיוונו, באמצעות מערכות שו"ב אוטומטיות, את תמרון הכוחות וכן את תמרון האש הישירה והאש

---

⁴⁰ See: Antulio Echvaria (2016), **Operating in Gray Zone: An Alternative Paradigm for the US Military Strategy** (Carlisle, PA.: US Army War College,) p.27; Phillip A. Karber (2015), **'Lessons Learned' from the Russo-Ukrainian War: Personal Observations,** Potomac Foundation, July 6.

⁴¹ Iurii Lastochkin (2016), Rossiskaia tekhnika prevoshodit zapadnie analogi, **Oruzhie Rossii**, 15 April; Oleg Goriunov (2015), Unichtozhit' Umnii Snariad Odnoi Radiovolnoi: Voiskam REB 111 let, **Zvezda TV Chanel**, 15 April.

יודגש, כי האויב בתרגיל לא היה צבא קונבנציונאלי, אלא כוח מורדים רחב היקף, מבוזר ומצויד היטב, הפועל בשיטות של שחקן היברידי (nezakonnnye) (vooruzhennnye formirovaniia). לטענת שר ההגנה, נעשה העיצוב המערכתי של התרגיל, לרבות העלילה המערכתית ובימוי האויב, על בסיס לקחים שנלמדו מהתנהלותם של הטאליבאן, אל-קאעדה ודאע"ש, בחזיתות השונות של המזרח התיכון בשנים האחרונות.

מנגד. כל הדגמים של הכטב"מים הרוסיים (כשנים עשר במספר), לרבות אלה הנושאים מערכות ל"א, השתתפו בתחזוק מאמץ המר"א, אשר נשען על כמאה מערכות מסוגים שונים. המערכות הוקצו לזרועות השונות, ובמקביל פעלו באופן עצמאי לטובת המאמץ המבצעי הכולל. מספר רב של משימות שנבחנו במהלך התרגיל, הן בתחום המר"א והן בתחומים אחרים, שימשו כ'חזרה גנרלית', למבצע בסוריה, אשר החל מיד עם תום התרגיל⁴².

במהלך שנת 2016, המשיכו כוחות המר"א להשתדרג: כ-46% מהמערכות הן חדישות או עברו השבחה, ותפקודן נבחן במהלך כ-200 תרגילים ייעודיים ורב-זרועיים - עלייה מ-110 תרגילים בשנת 2015⁴³. בשנת 2018 מתכנן צבא רוסיה לפתוח שדה אימונים ייעודי ראשון לכוחות המר"א⁴⁴. לשיטתם של מפקדי הזרוע, נושאת היחידה שלהם באחריות עיקרית לנטרול מהלומות החמ"מ של היריב, להשגה ולשימור העליונות בתחום קבלת ההחלטות ולעיצוב וניהול המערכה בתחום זה⁴⁵. כחלק מהחדשנות הכללית בתחום, משתמש צבא רוסיה בסוריה כמעבדה לפיתוח ידע מערכתי בכל היבטי המר"א. מבחינתה של רוסיה, מאפשרת הזירה הסורית הזדמנויות למידה חסרות תקדים, בשל ריכוזם - במרחב קטן יחסית - של מגוון שחקנים (ארצות הברית, נאט"ו, מדינות ערב, תורכיה, ישראל ושלל שחקנים היברידיים ואסימטריים), על רקע ניהול מערכות במרחב הימי, היבשתי והאווירי, בתנאי אמת מבצעיים. סוריה מאפשרת למידה פסיבית באמצעות

---

⁴² מבחינת הרעיון המערכתי, עלילת התרגיל, בימוי האויב, וכן הכוחות שהופעלו, לרבות שיגור טילי שיוט ימיים ומפציצים אסטרטגיים, כל אלה התכתבו עם העיצוב המערכתי של מבצע 'קווקז' 3. https://www.youtube.com/watch?v=Esfl7_ncF4Q

⁴³ Oleg Goriunov (2015), 'Unichtozhit' Umnii Snariad Odnoi Radiovolnoi: Voiskam REB 111 let, **Zvezda TV Chanel**, 15 April.

⁴⁴ Lastochkin (2016).

⁴⁵ Goriunov (2015).

מעקב ואיסוף, וכן למידה באמצעות חיכוך אופרטיבי יזום, אשר מייצר תגובות מבצעיות הממחישות דפוסי תפקוד של שחקנים ושל מערכות. סביר מאוד, כי בעקבות המבצע, ואולי אף כבר במהלכו, התקיים תהליך אינטנסיבי של הפקת לקחים. תובנות דוקטרינריות ומעשיות ממנו יושמו בתרגיל השנתי 'קווקז 2016', שהתקיים בפיקוד הדרומי בסתיו השנה.

באשר לפיתוח ידע מבצעי, ניכר מאמץ רוסי לשפר את הורדת החתימה המודיעינית (snizhenie zametnosti) מול איסוף הכטב"מים ומול ביות החמ"מ וטילי השיוט; לשבש ולחסום הפעלה של מטעני צד, הנשלטים מרחוק (radioupravliaemye fugasy), וכן טלפונים ניידים ומערכות רכישת מטרות של טזק"א (טיל זעיר קרקע-אוויר). בסוריה, פעלו הכוחות הרוסיים, באוויר, ביים וביבשה תחת חיפוי רדיואלקטרוני, כאשר חלק מהפלטפורמות האוויריות והיבשתיות נשאו עמן 'חבילות מר"א'. כך, לדוגמה, מערכת Krasukha מבצעת חיפוי על בסיס חמיימים בסוריה, מטוסי קרב ומסוקים נשאו מערכות מסוג Khibiny ו-Vitebsk, בעוד שמערכת מסוג Infauna שולבה בכוחות היבשה. כל אלה בנוסף למטוסי אלינט מסוג IL-20 הפרוסים בזירה⁴⁶.

כיום, נראה כי פיתוח הידע הרוסי בתחום המר"א מתמקד בשלוש תפיסות השלובות זו בזו. ראשית, ברמה הטקטית-אופרטיבית מתפתח הרעיון של מצור רדיואלקטרוני של זירת המבצעים (radioelektronnaia izoliatsia/blokada). מצור זה מנוהל באמצעות כוחות הפועלים מחוץ לזירת המערכה ובתוך העומק האופרטיבי של

---

⁴⁶ Dmitry Litovkin (2016), Boevoi Internet: Rossia obkatala v Sirii noveishie obratzsi voennoi elektroniki, **Ezhenedel'nik Zvezda**, No.15 (83), 21 April. Also see: Sokolov (2016).

היריב, כגון קבוצות מר"א מערכתיות מתמרנות וכטב"מים בעלי יכולות מר"א, הפועלים בתוך הזירה. מצור רדיואלקטרוני אמור להיתרגם לעליונות בתחום המידע ולהכרעה מערכתית⁴⁷.

שנית, ברמה המערכתית מתפתח הרעיון של מהלומה אלקטרונית-אינפורמטיבית (elektronno-informatsionnyi udar) על מערכות השוי"ב והפוי"ש של היריב, אשר נועדה לשבש או לחלופין לשחק את תהליכי קבלת ההחלטות והניהוג אצלו. חשוב להדגיש, כי מדובר בתפיסה, הכוללת השפעה קינטית אינפורמטיבית משולבת (i ognevoe informatsionno-tehnicheskoe vozdeistvie) על זרמי המידע בתוך המערכת היריבה, לרבות זרמי המידע באפיקים: המודיעיני, הפיקודי, האופרטיבי והלא-רשמי (רשתות חברתיות). האפקט המצטבר של המהלומה על זרמים אלה מכוון לדמורליזציה של הכוחות, הטעייה של מקבלי ההחלטות המערכתיות ושיבוש של הרעיון המערכתי של היריב (sryv operativnogo zamysla)⁴⁸.

שלישית, מומחים רוסים טוענים, כי במבצעים מודרניים מבוססי רשת ובאמנות המערכה בכלל, הולכים ומטשטשים הגבולות בין הממד הרדיואלקטרוני לבין הממד הקיברנטי, הן בתחום ההגנה והן בתחום

---

⁴⁷ S.A. Gritsenko, L.B. Rezancev, O.N. Skliarova, I.Iu. Cherednekov, (2016), Dezoragnazicij Upravleniia Nezakonnimi Voennimi Formirovaniiami v Khode Kontrterroresticheskoj Operatsii, **Voennaia Mysl'**, No.5, pp. 22-27; S.A. Gritsenko, L.B. Riazantsev, I.Iu. Cherednikov (2016), Otsenka effektivnosti sposobov dezorganizatsii upravleniia vooruzhennykh formirovanii, **Voennaia Mysl'**, No.7, July pp. 44-47; Also see: V.I. Vladimirovski and V.I.Stuchinskii (2016), Obosnovanie primenenija avionosnsikh nositelei sredstv radioelektronnoi bor'bi v operativnoi glubine dlia zavoevania informatsionnogo prevoshodstva, **Voennaia Mysl'**, No. 5, pp. 15-21.

⁴⁸ A.A. Boiko (2016), O Zashischennosti Informatsii v Voinskih Formirovanii v Sovremennom Vooruzhennom Protivobostve, **Voennaia Mysl'**, No.4. April, pp. 38-51.

ההתקפה. על כן, לטענתם, יש לדבר על מרחב אלקרומגנטי-קיברנטי אחד, או לחלופין על מרחב המידע, שמגלם אותם בתוכו, ולפתח עבורו תפיסת הפעלה ייחודית. לחיזוק טענתם, מציינים, בדרך כלל, מומחים רוסים את הניסיון המבצעי והתפיסתי של סין בתחום זה⁴⁹.

השלכות על חיזבאללה

כיצד יכולה להשפיע, אם בכלל, הגישה הרוסית בתחום המר"א על ההתנהגות האופרטיבית ועל תאוריית הניצחון של חיזבאללה? ניתן להציע מספר תובנות והשערות, שאישושן או הפרכתן במחקרי המשך, יאפשרו פיתוח ידע מערכתי חדש אודות חיזבאללה.

ראשית, ניתן לטעון כי מבחינת בשלות תודעתו המערכתית, כשיר חיזבאללה ללמוד ולבחון ביקורתית את היכולות והתפיסות של המר"א הרוסי, שאליהן נחשף בסוריה (תהיה רמת החשיפה אשר תהיה). הארגון עבר חווייה מערכתית עם הרוסים, לאחר שכבר בנה לאורך שנים יכולות מתקדמות בתחום האש (טק"ק, טק"א, וטק"ל), המודיעין (לרבות כטב"מים לטווחים ארוכים ויכולות סיגינט), השו"ב והקשר (לרבות מערכות פו"ש ממוכנות). כך שלמעשה, בבעלותו כל המרכיבים של התשלובת 'מודיעין-מהלומה'. רמת המורכבות והתחכום של מכלול המערכות שהוא מפעיל מבטיחה מודעות מקצועית, המאפשרת ללמוד ולשאוף לאמץ חלק מהיכולות הרוסיות, ובעיקר את התפיסות. גם אם חיזבאללה אינו מצטייד במערכות רוסיות מתקדמות שהוא נחשף אליהן, ואף אם הוא עושה זאת באופן חלקי, ניתן להניח כי עדיין, מבחינתו, מדובר בקפיצת מדרגה תפיסתית משמעותית. זאת, במונחים של היכרות עם תפיסת ההפעלה והעיצוב המערכתי, המשלבים באופן

---

⁴⁹ N.A. Kolesova and I.G. Nasenkova (2015) **Radioelektronnaia Bor'ba: Ot Eksperimentov Proshlogo do Reshaiushego Fronta Buduschego** (Moscow: Tsentr Analiza Strategii I Tehnologii.), pp.232-233. Also see: Lastochkin (2015).

אינטגרלי, במסגרת קרב רב-זרועי, יכולות מר"א לצורכי 'הגנה', 'דיכוי' ו'מודיעין', ברמה הטקטית-אופרטיבית. מדובר בשחקן היברידי, אשר השקיע בעשור האחרון מאמצים מסוימים בעולם הסייבר והרדיואלקטרוניקה, וסביר כי במהלך האפיזודה הנוכחית עקב מקרוב אחר שחקן שמשלב יכולות מר"א בתכנון ובניהוג המבצעי. התעניינות כזו תהיה טבעית לארגון, שהשתכלל גם בתחום תכנון וניהול לחימה יבשתית רב-זרועית בתצורות גדולות, בעקבות תהליכי ההשתנות והחדשנות שעוברים על חיזבאללה במהלך מלחמת האזרחים בסוריה.

שנית, ניתן להניח כי תיווצר סביב סוגיית המר"א קהילה לומדת של הציר, שכן תחום זה מתכתב גם עם תחומי העניין של סוריה ושל איראן. שני השחקנים עוברים בשנים האחרונות, בעוצמות ובדרגות מורכבות שונות, מסע אל הממד הקיברנטי והאלקטרומוגנטי, באופן שיש בו כדי לסייע לחיזבאללה לפתח ידע באמצעות בעלי בריתו. יודגש, כי איראן וסוריה, בעיקר בשל עיסוק מתמשך וממוסד בתחום ה"ל"א והסייבר, הן שחקניות עם הסתכלות מערכתית ורחבה יותר בתחום, יחסית לחיזבאללה. מאחר שבצבא סוריה פועל מזה עשורים מערך ייעוץ, מרמת המטכ"ל עד הרמות האופרטיביות, בכל הזרועות, ומנחיל את עקרונות התו"ל הרוסי, סביר להניח, כי החניכה הדוקטרינרית משתרעת גם לתחום המר"א. יוזכר, כי הקצונה הבינונית והבכירה בסוריה חונכה באקדמיות הצבאיות הסובייטיות והרוסיות, שבהן נלמד נושא המר"א לעומק, כחלק מההכשרה הכללית באמנות מערכתית ובתכנון מבצעי. ייתכן, כי החלק של מערך הייעוץ האחראי על נושאי המר"א תוגבר אף הוא, על רקע קפיצת המדרגה הדרמטית בהיקף ובגיוון של מערך זה בסוריה, מאז תחילת המבצע. כמו כן, ניתן להניח, כי מסגרת ארגונית כזו מהווה פלטפורמה נוחה למומחים רוסים לפתח ידע מקצועי חדש. סביר, כי איראן - אשר מיסדה את תחום הסייבר ושוקדת מזה זמן על גיבושן של יכולות ותפיסות ועל הפעלתן - אף היא כשירה ומעוניינת לחקור את הגישה הרוסית למר"א. על כן, סביר כי שתיהן נחשפו, ואולי אף שולבו, בחלק ממאמצי המר"א

הרוסיים, הן במסגרת התכנון והניהוג של לחימת הקואליציה של אסד, והן במסגרת מאמצי הלמידה הרוסיים, אשר אינם קשורים ישירות לניהול המערכה, אך מעניינים את הסורים ואת האיראנים. מאחר שמדובר בלמידה משותפת של הציר, תובנות שנוצרות בקרב המומחים האיראנים והסורים יכולות לזלוג למומחי חיזבאללה. אם מומחי מר"א רוסים אכן מנצלים את סוריה לפיתוח ידע מערכתי בתחומי העניין העיקריים שפורטו לעיל, מומחי הציר אשר נמצאים עמם בשיתוף פעולה קואליציוני, מסוגלים לעקוב אחר הדברים מקרוב, חרף מידור אפשרי.

שלישית, מבחינת חיזבאללה, תובנות שנוצרות, הן באופן עצמאי והן באמצעות קהילה לומדת, אינן מתהוות בחלל הריק, אלא נופלות על קרקע רעיונית פורייה ומתכתבות עם תאוריית הניצחון שלה. בשנים האחרונות ניכרת שאיפתו של חיזבאללה לקזז, בדרך כלל באופן אסימטרי, את עליונותו של צה"ל במספר תחומים מערכתיים ולחולל מאזני הרתעה במישורים שונים. מאחר שידוע, כי חיזבאללה שוקד כבר תקופה ארוכה על מאמץ לקזז את עליונותו של צה"ל באוויר ובים, באמצעות יכולות ותפיסות אסימטריות, ניתן להניח כי הוא יכול לאמץ גישה דומה להתמודדות עם עליונות צה"ל בתחום המידע, ומכאן בתחום היבשתי. מאמץ לקזז את יכולות צה"ל בתווך האלקטרומגנטי, באמצעות פרקטיקות טכנו-מבצעיות מבית מדרשם של מומחי מר"א רוסים, עלול לשבש את יכולתו של צה"ל לסגור מעגלי תקיפה, כפי שהם מתנהלים כיום. מאמצי קיזוז אלה יכולים להיות מכוונים לכל אחד מהחלקים של תשלובת מודיעין-מהלומה של צה"ל ועל הקשרים השונים ביניהם. במציאות בה חלק, אף אם קטן, מהיכולות של צבא היבשה הדיגיטלי, נתונות לתקיפה ברמה הטקטית-אופרטיבית, עלול התמרון היבשתי של צה"ל בלבנון להשתבש ובעקבותיו גם הרעיון המערכתי של צה"ל. התפתחותה של מציאות חדשה כזו תחייב את צה"ל לברור, ללימוד ולהשתנות.

מכאן, ורביעית, יש לזכור בהקשר זה, כי מזה למעלה מעשור, נמצאים צה"ל וחיזבאללה בתחרות למידה אודות שדה הקרב הריק (שק"ר). יכולות מר"א בסיסיות מופעלות באופן מתוחכם, משולבות בתוך הרעיון המערכתני של חיזבאללה ועלולות לאתגר את היכולות שצה"ל פיתח בשנים האחרונות להתמודדות עם תופעת ההיעלמות, עד כדי היווצרותו של שק"ר חדש. המדובר בכלי מערכתני, שמתכתב באופן טבעי עם מגמות ספיגה, הסתרה והרתעה, שפיתח הצד השני בעשורים האחרונים, במסגרת החדשנות הצבאית שלו⁵⁰. ל"א, משולב עם יכולות סייבר, יכולות קינטיות ומיומנויות בתחום ההיעלמות, יכוון פוטנציאלית לייצר בצה"ל 'עיוורון' ו'חירשות' מערכתיים מסוימים, לרבות ניסיון לגרום לצה"ל לתמרן ולפעול בתוך 'בועות' טקטיות 'ריקות'.

לבסוף, העתקה ביקורתית ומתוחכמת של פרקטיקות רוסיות בתחום המר"א, במיוחד בהיבטי הדיכוי והמודיעין, עלולה אף להעצים את היכולות ההתקפיות של חיזבאללה. יודגש, כי בעשור האחרון, עבר בהדרגה חיזבאללה, מבחינת יכולותיו ותפיסותיו, מדפוס התנהלות של ארגון טרור להיגיון של ישות היברידית. תפיסת ההפעלה של חיזבאללה, במיוחד על רקע יכולות האש, השוי"ב והמודיעין שהוא צבר, מתחילה להידמות לקווי המתאר של תשלובת מודיעין-מהלומה בצבאות סדירים, לרבות בצה"ל. אימוץ של חלק מהתפיסות והיכולות של הרוסים בתחום המר"א, אף אם פרימיטיביים ביותר, עלול לשפר את יכולות התקשו"ב, איסוף המודיעין ורכישת המטרות, וכתוצאה מכך להיתרגם לשיפור בסגירת מעגלי אוסף-תוקף של הארגון. חשיפה ליכולות המר"א הרוסיות, בתחום ההגנה, בתחום הדיכוי ובתחום המודיעין - יכולות שהארגון הכיר בתאוריה ופגש לראשונה מקרוב,

---

⁵⁰ Itai Brun, Carmit Valensi, The Other RMA, in: Dima Adamsky, Kjell Inge Bjerga (2012), **Contemporary Military Innovation** (London: Routledge).

כחלק מהתכנית המבצעית - עשויים לאפשר לו להשתפר בתחום הדיוק, ההספקים והמהירות של סגירת המעגלים. זאת, תוך הבטחת רמת השרידות. בכוחה של יכולת זו להקרין על הרעיון המערכתי של הארגון ולאפשר לו להרחיב את בנק היעדים למטרות 'נגד כוח' (מטרות צבאיות ותשתית אסטרטגית תומכת במאמץ המלחמתי), מבלי לוותר על היגיון המהלומות 'נגד ערך' (תשתית אזרחית וריכוזי אוכלוסייה), שבדרך כלל נתפסות כרעיון מערכתי יסודי של חיזבאללה. על כן, בראייה לעתיד, עלולה חדשנות צבאית פוטנציאלית של חיזבאללה בתחום המר"א להסתמן כאחד האלמנטים המרכזיים בתחרות הלמידה וההשתנות של הארגון מול צה"ל.

מבצעי כוחות מיוחדים: מהות הגישה הרוסית וההשלכות הפוטנציאליות על חיזבאללה

מהות הגישה הרוסית⁵¹

מבצעים מיוחדים הם תחום נפרד באמנות המערכתית והמודיעינית הרוסית, העובר בשנים האחרונות, בין השאר באמצעות המבצע בסוריה, חדשנות דרמטית. כוחות מיוחדים (להלן: כ"מ) התמסדו כמסגרת ארגונית נפרדת לקראת מלחמת העולם השנייה, במהלכה ובמיוחד לאחריה, בתוך קהילת המודיעין, ולבסוף בתוך המודיעין הצבאי (GRU) תחת השם 'ספצנז' (קיצור של 'ייעוד מיוחד'). במהלך המלחמה הקרה היה ייעודן האסטרטגי של חטיבות הספצנז, שמנו אלפי לוחמים, לנטרל את הכוחות הגרעיניים האמריקאיים באירופה ולשבש מערכתית את פלישת נאט"ו לברית המועצות. לצבא הסובייטי היה קל יחסית להקים מסגרת רחבת היקף של כוחות מיוחדים המיועדים למ"מ בהיקפים אסטרטגיים, בין השאר, משום שזו נבנתה על בסיס השלד הארגוני והניסיון המבצעי של מפקדת תנועת הפרטיזנים במהלך מלחמת העולם השנייה. מפקדה זו הייתה כפופה למטכ"ל והופעלה באמצעות שירותי המודיעין הסובייטיים⁵². בנוסף

---

⁵¹ See: Yaacov Falkov (forthcoming); Kvachkov (2004); Christopher Andrew, Oleg Gordievsky (1999), **The Inside Story of Special Operations From Lenin to Gorbachev** (New York: Harper Collins); Pavel Sudoplatov (2002), **Spetsoperatsii** (Moscow: Olma Press); Sergei Kozlov (2009), **Spetsnaz GRU - Otcherki Istorii** (Moscow: Russkaia Panorama); Viktor Suvorov (2000), **Akvarium** (Moscow: Olma Press); Colby Howard, Vitalii Pukhov (2015), **Brothers Armed: Military Aspects of Operation in Ukraine** (New York: East View Press); Tor Bukkvoll (2015), Military Innovation Under Authoritarian Rule, **Journal of Strategic Studies**, Vol. 38, No. 5, pp. 602-625.; Mark Galeotti (2015), **Spetsnaz: Russia's Special Forces** (New York: Osprey); Sergei Kanchiukov (2012), KSO Rossii: - Kontseptsia Sozdaniia, **IAREX**, 11 December.

⁵² N.I. Vorob'ev, V.A. Kiselev (2013), Spetsial'naia Operatsiia v Novom Oblike, **Voennaia Mysl'**, No.3. March, pp. 3-13.

למשימות אסטרטגיות (נטרול מאגר הנשק הגרעיני ושיבוש הפלישה), נשא הספצנו באחריות על משימות מסורתיות יותר, כגון איסוף מודיעין אסטרטגי, מערכתי וטקטי, לטובת הצבא ולטובת הדרג המדיני, ועל מבצעים מיוחדים נקודתיים. בדומה לגישה המערבית לכ"מ, שלושת התפקידים הבסיסיים של הספצנו כללו: איסוף מודיעין מיוחד, בדרך כלל בעל ערך אסטרטגי, שאמצעי איסוף מן השורה אינם יכולים לייצר; פעילות מבצעית מיוחדת ותמיכה מודיעינית ומבצעית, במאמץ מערכתי בזירת המלחמה; ולבסוף, ייעוץ והכוונה מבצעית של כוחות זרים. בתקופות היסטוריות שונות, בהתאם לנסיבות, השתנה המינון בין שלושת התפקידים. לאחרונה, הושם דגש משמעותי על פעילות מבצעית ישירה, אם כי לא על חשבון מאמצי האיסוף האסטרטגי, אלא בנוסף להם.

לאחר התפרקות ברית המועצות, שני תהליכים מהותיים עברו על כוחות הספצנו. ראשית, בשונה מהעבר, ובעיקר כתוצאה מתחרות ארגונית ופוליטיקה בירוקרטית, התרחבה משמעות המושג 'ספצנו' בשיח המקצועי הצבאי הרוסי, לא רק בהקשר לכ"מ של ה-GRU. בשני העשורים האחרונים, אימצו יחידות שונות, גם מחוץ לצבא, את התוספת 'ספצנו', בניסיון לנכס לעצמם תהילה וכבוד ארגוניים. לעתים, מתייחס המושג למומחיות צרה של הכוח, או לחשיבותה של המשימה המופקדת בידיו. כיום, מתייחס המושג למכלול הכוחות המיוחדים בצבא (כ"מ של מודיעין צבאי, של הנחתים, של הצנחנים, של הצי, של המנהל הגרעיני במשרד ההגנה, של זרוע הטיילים האסטרטגיים) ובארגוני הממסד הביטחוני (כ"מ של כוחות משרד הפנים, משרד המשפטים, המשטרה, שירות הביטחון הפדרלי, שירות אבטחת האישים הפדרלי ושירות המודיעין החיצוני). לרוב, ה-GRU ושירות המודיעין החיצוני נושאים באחריות להפעלת הכ"מ מחוץ לגבולות רוסיה, במיוחד במסגרת עימותים צבאיים, אבל במקרים מסוימים גם כ"מ של הצבא ושל שירותים אחרים מופעלים נקודתית לטובת העניין. שנית, גם מהות משימותיו של הספצנו עברה שינוי דה פקטו. על רקע

הידרדרות כללית באיכות הצבא הקונבנציונלי, ומתוך צרכים מבצעיים דחופים, נתפסו יחידות הספצנו של ה-GRU, של הצנחנים ושל הנחתים, ככוחות עילית, והופעלו בעימותים של העשורים האחרונים, בקווקז ובמרכז אסיה, לעתים קרובות, במסגרת קווי המתאר של צבא קונבנציונאלי. דה פקטו, הם הפכו לכלי המערכתי האפקטיבי היחיד של הצבא הרוסי, למרות שלא היה זה ייעודם המקורי. רק כיום, במסגרת הרפורמה, החלו להתמסד חלק מהפרקטיקות כאחריותם הרשמית.

מאז שנת 2008 מנוהלת בכל זרועות הצבא הרוסי רפורמה כוללת, במסגרתה נרשמו גם שינויים מבניים ותפיסתיים בכ"מ. מספר גורמים התניעו את הרפורמה: תפקוד מאכזב של הצבא הקונבנציונלי בגרוזיה; לימוד מעמיק של ניסיונם של כוחות זרים בתחום המ"מ; דגש שהושם בעקבות הרפורמה הכללית על העצמת הדרג החטיבתי והגדודי, עד להפיכתם לעוצבות יסוד; וכמובן אקלים רעיוני אודות האופי המשתנה של המלחמה (תפיסת 'מלחמות הדור החדש', המקנה לכ"מ ולמ"מ תפקיד מרכזי בעימותים מודרניים). הרפורמה בספצנו זכתה לביקורת רבה בחוגי הצבא, משום שהתנהלה באופן כאוטי, בין השאר בשל תפניות חדות וסותרות על רקע חילופי גברי (הרמטכ"ל ושר ההגנה). אחת המטרות של הרפורמה הייתה להפוך את הכ"מ בפקודים המרחביים למכפיל כוח מערכתי לכוחות הקונבנציונליים. תחילה, תחת היגיון זה, הוצאו חטיבות הספצנו מאחריותו של ה-GRU, ועברו לאחריותם הישירה של הפיקודים המרחביים. אולם, כעבור שנתיים, בשנת 2013, תחת הנהגת מערכת הביטחון החדשה, הוחזרו חטיבות הספצנו למקומן המקורי ב-GRU⁵³. עם זאת, מאחר שהשר והרמטכ"ל החדשים דבקו במתן דגש יתר על המשימות המבצעיות של הכ"מ, המשיכה הרפורמה ואף הוקם גוף חדש - מפקדת הכוחות המבצעיים המיוחדים (מפקדת הכמ"מ) (Komandovanie Sil Spetsial'nykh)

---

⁵³ Colby and Pukhov (2016); Aleksei Mikhailov (2015), Komu Streliat' iz Manluhera, **VPK**, 13 May.

(Operatsii). גוף זה הוקם באביב 2013 בכפיופּות ישירה לרמטכ"ל, אם כי עבודת המטה בעניין החלה מספר שנים קודם לכן (מספר מומחים רוסים מניחים, כי בדומה לכוחות הספצנו, מפקדת כמ"מ הוכפפה ב-2016 בסופו של דבר לראש ה-GRU)⁵⁴.

ועדיין, השיוך הארגוני לא משנה כהוא זה, מאחר שמהות העניין נותרה בעינה. הגוף החדש אמון, בין השאר, על מבצעים בעלי חשיבות אסטרטגית ומערכתית. דגש זה על פעילות מבצעית ישירה (מונח מערבי) משתקף בהשוואה של מפקדת הכמ"מ עם כוחות הספצנו של ה-GRU. מסורתית, ולמרות שימוש מאולץ מכורח הנסיבות, חטיבות הספצנו אינן יחידות של מבצעים עצמאיים, אלא חלק מעיצוב, תכנון וניהוג מערכתיים מסדר גבוה יותר. מטרתן העיקרית היא הפקתו (dobycha) של מודיעין אסטרטגי ומערכתי ומכפיל כוח, מודיעיני או מבצעי, לטובת מפקד זירת המערכה או הדרג האסטרטגי. הם גם יכולים להיות כוח המיועד למשימה אסטרטגית ממוקדת (למשל, חבלה בארסנל הגרעיני של האויב או של מרכזי הפו"ש והשו"ב שלו). לעומת זאת, מפקדת הכמ"מ מפעילה יחידות עצמאיות מבחינה מבצעית ולוגיסטית, שנועדו לבצע משימות קרביות (רחבות יותר ממ"מ מסורתיים) בעלות חשיבות אסטרטגית לדרג המדיני, במיוחד באותם מקרים כאשר הוא מעדיף לא להפעיל כוחות צבא בהיקפים גדולים. ככזו, מפקדת הכמ"מ היא כלי בידי מדינאים רוסים להתמודד עם סוגיות מדיניות-ביטחוניות במסגרת עימותים גאופוליטיים. אין המדובר, לטענת מומחים רוסים, בתעתיק של פיקוד SOCOM האמריקאי, משום שלמפקדה החדשה, לעת הזו, לא כפופים שלל יחידות הכ"מ של צבא רוסיה. חטיבות הספצנו של ה-GRU, של הצנחנים ושל הנחתים, שאף שימרו את פלוגות הסיור האורגניות

---

⁵⁴ Aleksei Mikhailov (2016), Upravlenie Glavnogo Udara, **VPK**, 10 February.

שלהן, מתקיימות במקביל⁵⁵, אך נראה כי הדגש על מבצעים ישירים מאפיין גם יחידות אלה.

נראה, כי בעת הקמתה, היה איום הייחוס העיקרי והמיידי של המפקדה תרחיש של חוסר יציבות והיזדרדות במרכז אסיה, צפון הקווקז, אפגניסטן, וכן תרחישים שונים סביב המשחקים האולימפיים בסוצ'י, אירוע שהיה בעל חשיבות עצומה עבור הנשיא פוטין. מאז הקמתה, ניכרת תחרות אינטנסיבית בין גופים שונים בצבא, בעיקר פיקודים, זרועות ואגפי המטכ"ל, על תיחוס האחריות. הדיון בדבר הצורך לספק למסגרת החדשה מרכיבים אורגניים של כוח משוריין ואווירי (תובלה ותקיפה), או להסתמך על זרועות אחרות, ממחיש את גודל האירוע. מאחר שמדובר באירוע בהתהוות, לא ניתן לפסוק בעניינים רבים, מעבר לטענה, כי מדובר בגוף בעל חשיבות עליונה כיום ובעתיד. ניכרת גם מעורבות גבוהה יחסית של הדרג המדיני בענייני הגוף החדש, נוכח העובדה כי מדובר בכלי אסטרטגי, שמשמש את הקרמלין בעימותים העכשוויים (אוקראינה וסוריה), ועל פי המחשבה הצבאית הרוסית המודרנית, מתרחשים מבצעים מיוחדים בכל ממדי המערכה, אך בראש ובראשונה, הם נועדו לממדים בעלי רגישות פוליטית⁵⁶.

בעקבות החשיבות שקיבלו המ"מ והכמ"מ בארסנל הכלים הרוסי, נוצרו בקרב מפקדי הצבא מתח ומורכבות, המחייבים למידה מעמיקה ופיתוח ידע חדש. מחד, קיים בסיס רעיוני מסוים שיכול לכוון את תהליכי בניין הכוח, הקמתה של מסגרת ארגונית חדשה ופיתוח תפיסות הפעלה חדשות בעבורה. מפתחי הבסיס הרעיוני לגוף החדש, אשר שוקדים על העניין מזה זמן מה, תופסים את התאוריה של

---

⁵⁵ Colby and Pukhov (2016); Aleksei Mikhailov (2015), Komu Streliat' iz Manluhera, **VPK**, 13 May.

⁵⁶ Kokoshin et. al. (2015), pp. 121-122.

המבצעים המיוחדים (teoriia spetsial'nykh operatsii) כפיתוח המשך של תאוריית המערכה העמוקה משנות העשרים. הרעיון המכונן של תאוריה זו הוא 'יצירת חזית פעילה בעומק העורפי של האויב', וכך 'להשפיע מערכתית על כל עומקו כדי להגביל, ואף לנטרל, את היכולות החומריות והמורליות של היריב להמשיך להיאבק'. עוצמת המאמץ המערכתי בעומק אמורה לשבש אצל האויב את התפיסה לגבי החזית והעורף במערכה⁵⁷. מנגד, למרות מספר הגיגים תאורטיים, מגובשים באופן יחסי, לגבי תפקיד הכמ"מ (שיכולים לשמש משענת רעיונית מוצקה), מסורתית, עיקר התוו"ל וההכשרה של כוחות הספצנו כונו להפקת מודיעין ולמבצעים מיוחדים נקודתיים. הם לא הוכשרו באופן פורמלי ואחוד לעצב ולהוציא לפועל מבצעים רחבי היקף, שבהם מהווה כוח הספצנו כלי מרכזי בסוגיות גאופוליטיות מורכבות (כגון השתלטות על חצי האי קרים).

מפקדי הצבא והמודיעין הרוסי מודעים לפער בין המשימות המוצהרות של הכוחות המיוחדים לבין תכנית ההכשרה והאימונים אשר גובשו בתקופה הקודמת, ופועלים נחרצות, תפיסתית ומעשית, על מנת לגשר עליו⁵⁸. בדומה לתחומים אחרים של אמנות המערכה, עימותים עכשוויים שבהם לוקח חלק צבא רוסיה, מאפשרים פיתוח ידע מעשי בתחומים נדרשים. ידע זה נבחן לאחר מכן בתרגילים, ושוב מיושם בעימותים. ההשתלטות על חצי האי קרים היה מבצע ראשון בהשתתפות מפקדת הכמ"מ, לצד ספצנזים של ה-GRU, של הצנחנים ושל הנחתים. על בסיס הפקת הלקחים, עוצבו תרגילים זרועיים ובין-זרועיים, ובחינת היכולות והתפיסות החדשות המשיכה בשדות הקרב במזרח אוקראינה. מאז 2015, הופכת סוריה למעבדה העיקרית להמשך הרפורמה. המבצע בחצי האי קרים, הלחימה במזרח אוקראינה

---

⁵⁷ V.V. Kvachkov (2004), *Spetsnaz Rossii* (Moscow: Voennaia Literatura), Ch. 3 (Obshee polozhenie teorii spetsial'noi operatsii).

⁵⁸ Mikhailov (2015).

והמבצע בסוריה מאפשרים לפתח ידע חדש, לבחון אותו, להסתגל ולהתחדש בהתאם.

השלכות על חיזבאללה

סביר, כי בסוריה הכ"מ הרוסיים שילבו בפעילותם מעטפת של לוחמים מקומיים. צורת פעולה זו הופגנה בגרוזיה, בקרים ובאוקראינה, ובמסגרתה נוהגות יחידות קטנות של הכ"מ הרוסיים להתפצל למסגרות זעירות עוד יותר, לשלב לתוכן לוחמים מובחרים מקומיים, המכירים את זירת המבצעים ואת היריב, ולפעול באופן מבוזר אך מתואם. המדובר בדפוס חוזר, כאשר כוחות משימה קטנים שנוצרו אד הוק, פועלים יחדיו לפרקי זמן מוגדרים, לטובת רעיון מערכתי נתון, ואז מתפרקים, עד הפעילות הבאה. במסגרת שיטה זו, משלבים לעתים הכ"מ הרוסיים שכירי חרב מקצועיים מרוסיה ומצפון הקווקז, וכן את עמיתיהם מהכ"מ של צ'צ'ניה (כפי שהתרחש במלחמות בגרוזיה ובאוקראינה)⁵⁹. יודגש, כי לטענת ראש הרפובליקה הצ'צ'נית, קדירוב, פועלים במזרח התיכון נגד דאע"ש מאות לוחמים צ'צ'ניים מהכ"מ ומהמודיעין, אשר חלקם הוחדרו לשורות המורדים, הן בסוריה והן בעיראק, טרם ההתערבות הרוסית.

אם דפוס פעילות מעין זה התממש גם בסוריה, אזי ניתן להניח, כי קבוצות קטנות של לוחמים רוסיים יצרו כוחות משימה אד הוק, המורכבים מלוחמי עילית של הציר, במיוחד אלה הפועלים באזורי הלבנה של זירת המערכה, וכן משכירי חרב מצויים, שכבר עבדו או עובדים עם מסגרות הספצנו הרוסי ופעלו בסוריה עוד ערב ההתערבות. אופן פעולה כזה יכולה להתרחש במקביל בזירות שונות. ייתכן, כי בנוסף לסוג כזה של פעילות, ישקלו מפקדים רוסיים אף להפעיל את

---

⁵⁹ Ilya Rozhdestvenskii, Anton Baev, Polina Rusiaeva (2016), Prizraki Voyny: Kak v Sirii Poyavilas' Rossiskaia Chastnaia Armia, **RBK**, 9 September.

הכ"מ במסגרות אורגניות גדולות יותר (מחלקתיות), במסגרת פיתוח ידע מקצועי ולטובת הרעיון המערכתי בסוריה, ובאופן שיתכתיב עם הרעיון המכוון של הרפורמה בכוחות הספצנו. אולם, ברור כי סוג כזה של הפעלה ופיתוח ידע ייצר מיידית מתח מובנה מול העיקרון המערכתי הרווח בחשיבה הרוסית של 'המספיקות הסבירה', שפורט לעיל. על כן, נראה, כי צבא רוסיה נאלץ לפתח ידע מערכתי בסוריה במגבלות הקיימות.

מקורות רוסיים מדווחים, כי עד כה ביצעו אנשי מפקדת הכמ"מ בסוריה מגוון פעילויות, לרבות: משימות מודיעין אסטרטגי ומודיעין עומק, רכישת מטרות, ציון מטרות בזמן אמת, לתקיפה של טילי שיוט מפלטפורמות ימיות וממפציצים אסטרטגיים רוסיים, חילוץ טייסים וקופסאות שחורות של מטוס ומסוקים שהופלו, והשתתפות בפעילויות מבצעיות קריטיות בזירות המערכה השונות. אמנם, מרבית העובדות אודות פעולותיהם במבצעים רחבי היקף עדיין אינם נגישים במקורות גלויים⁶⁰, אך מקורות רוסיים מדווחים על פעילות משותפת של מפקדת הכמ"מ עם כ"מ סוריים⁶¹, וניתן להניח, על בסיס תחומי העניין ודפוסי הפעילות של הרוסים, כי מגע מבצעי דומה התרחש גם עם לוחמי חיזבאללה. הדבר כנראה נכון, במיוחד על רקע העובדה שלאורך המבצע שימשו הכ"מ הרוסיים מעין גשר בין מרכיבי השונים של הקואליציה.

התנסות מערכתית משותפת עם הכ"מ הרוסיים יכולה, פוטנציאלית, להקרין על חיזבאללה במספר תחומים של פיתוח ידע מערכתי. שלושה תחומים מזמניים בחינה נפרדת, במיוחד על רקע שיפור של הכ"מ של חיזבאללה (כוח רדואן). ראשית, חשיפה לגישה הרוסית יכולה לעודד

---

⁶⁰ Aleksei Mikhailov (2016), Boitsy Chetvertogo Izmerenia, **VPK**, 20 April.

⁶¹ Aleksei Mikhailov (2015), Za Chernyi Iaschik, **VPK**, 16 December.

את הארגון לפתח ידע אודות תפקודם של הכ"מ כחלק בלתי נפרד בתשלובת מודיעין-מהלומה של הארגון. ניתן להניח כי כוח רדואן נחשפו, במהלך מגעיהם עם הכ"מ הרוסיים, למיומנויות תו"ל טקטי, לחשאיות, לחדירה עמוקה, להטמנות מודיעיניות, לנק"ל וציוד מיוחד ולשיטות הפעלתו. אימוץ הפרקטיקות של הכ"מ הרוסיים, אף בהיעדר יכולות טכנולוגיות מתקדמות, יכול לשפר את ההספק, את הדיוק, את המהירות, את הגמישות, את האפקטיביות והשרידות של חיזבאללה בעת סגירת מעגלי תקיפה. בשנים האחרונות יצר לעצמו הארגון פוטנציאל לשדרוג בתחומים אלה, באמצעות חדשנות והשתנות, בעקבות מלחמת האזרחים בסוריה. חל שיפור משמעותי ביכולת האיסוף הקרבי שלו, במיומנויות הפו"ש והשו"ב, דיוק האש וקצב סגירת המעגלים. על רקע זה, העתקת חלק מהתו"ל הרוסי יכולה לשמש את הארגון לשיפור יכולות החדירה שלו לעומק הטקטי והאופרטיבי של ישראל לצורך רכישת מטרות, העברתן לגורמי האש ואף לשם סיוע בסגירת מעגלים באמצעות ציון מטרות בעומק.

התחום השני הוא השפעת הכ"מ על תאוריית הניצחון של חיזבאללה. בשנים האחרונות ניכרים סימנים לכך, שלצד הרעיון המערכתית המסורתית, קרי מלחמת אש ארוכה ומתישה ככל הניתן, ואסטרטגיה של אי-הפסד, מתגבשת בארגון פרדיגמה אחרת, שהיגיון הלבה שלה נעוץ בקיצור המערכה, בין היתר, באמצעות ייזום מהלכים יבשתיים, כגון כיבוש שטח ואחזקתו לפרק זמן מצומצם לצורך יצירת אפקט אסטרטגי תודעתי. יודגש, כי בהינתן התאמות מסוימות, שתי הפרדיגמות אינן מצויות בסתירה ואף יכולות להשלים זו את זו (למשל, מהלומות אש המתרחשות במקביל, ואף לטובת מהלכים יבשתיים מוגבלים, שינוצלו כמנגנון סיום המערכה)⁶². מדובר ביכולת קריטית, לאור העובדה, כי הדרג המדיני בישראל, ככלל, אינו מספק לצה"ל הנחיה אסטרטגית ברורה, פרט לציפייה לתנאים נוחים לסיום

---

⁶² סא"ל נ' (2014).

המערכה, שאינם מאפשרים לצד השני לנכס לעצמו ניצחון ולצה"ל הפסד (במסגרת המערכה על הנרטיב)⁶³. שיפור ביכולות הכ"מ, וכפועל יוצא תאוריית ניצחון חדשה, יכול לקזז את יכולתו של צה"ל לספק אפקט זה לדרג המדיני. מיומנות מבצעית ישירה שהכ"מ הרוסיים מנסים לפתח במסגרת הרפורמה שלהם, אם יועתקו אף בחלקם, יאפשרו לחיזבאללה לממש באופן משופר את תאוריית הניצחון החדשה שלו. עד כה, היה כוח רדואן מעין כוח חי"ר מתקדם. בעקבות החוויה המערכתית המשותפת, הוא עלול להפוך למעין פלס"ר (פלוגת סיור) או כוח קומנדו, קרי, לא רק כוח מסייע למאמץ הכולל, אלא בעל יכולת לייצר אפקטים מערכתיים, כגון: חדירה עמוקה, כיבוש שטח והחזקתו לפרק זמן מסוים, לטובת בימוי תמונת ניצחון, כפלטפורמה למנגנון הסיוע. אם הפוטנציאל של חיזבאללה בתחום זה, בעקבות המגע האופרטיבי עם הכ"מ הרוסיים, אכן השתכלל - כיצד משליך הדבר על תאוריית הניצחון של הארגון? האם הדבר מחזק את התאוריה הקיימת, או מטה את חיזבאללה עוד יותר לכיוון הפרדגימה החדשה, שלפני ההתערבות הרוסית הייתה מאוזנת יחסית או משנית לפרדיגמה המסורתית של 'אי-הפסד'? אלה יכולות להיות התהיות המערכתיות של חיזבאללה, אם וכאשר לאור המודעות שלו בתחום הכ"מ, הוא יקיים קפיצת מדרגה כמתואר לעיל.

התחום האחרון הוא התמודדות חיזבאללה עם חדירות עומק של הכ"מ של ישראל. אם בהתאם לדפוס זה, מפקדים בדרג האופרטיבי הרוסי אכן שילבו בזירות המבצעיות השונות את עמיתיהם מחיזבאללה בפעילות מבצעית, סביר כי הכשירו אותם בתרגולת בסיסית, על פי התו"ל הקלסי של הכ"מ (ראו לעיל). אם כך, במהלך שנת הלחימה האחרונה, עשרות לוחמים מכוח רדואן של חיזבאללה נחשפו לשיטות הפעולה וליכולות הללו, באופן שהופך אותם למעשה לסוכני ידע, המסוגלים להפיץ מיומנויות אלה בקרב הארגון, בסדר גודל של מאות

---

⁶³ דקל, אוריון (2016).

לוחמים נוספים. במובן מסוים, ולמרות השוני המהותי באוריינטציה של השחקנים, תופעה זו מתכתבת עם צורת ההכשרה של הכוחות המיוחדים של צה"ל, אשר התגבשו במקור בעזרת הכשרה ביפלוגות הלילה' (בהובלת וינגייט בשנות הארבעים). הכשרה מסיבית זו בטכניקות של הספצנו יכולה לשפר באופן משמעותי את רמת הכשירות הכוללת של חיזבאללה ואת מסוגלותו להתמודד עם חדירה של כוחות מיוחדים של ישראל לעומק האופרטיבי שלו בזירות שונות.

אחרית דבר

למחקר זה, שיועד, בראש ובראשונה, למפקדי צה"ל ולמומחי מערכת הביטחון, שלושה חלקים: הפרק הראשון הציע ניתוח מערכתי של ההתערבות הרוסית בסוריה, לרבות המניעים האסטרטגיים, אופן מימושם האופרטיבי והערכת ביניים של תוצאות המבצע - כל זאת, מנקודת מבטה של מוסקבה; הפרק השני תיאר את מושגי היסוד, בתאוריה ובפרקטיקה של אמנות המערכה הרוסית, אשר מעצבים את התנהלותה של מוסקבה בסוריה, ובכלל, באפיונות אסטרטגיות בזירות אחרות ובזמנים שונים; בפרק השלישי הובא ניתוח של החותם הפוטנציאלי, שהחוויה המבצעית המשותפת של חיזבאללה עם צבא רוסיה עתידה להשאיר על הארגון.

למחקר היו שלוש מטרות מרכזיות: להכיר לקוראים מספר מאפיינים של התרבות והמנטליות האסטרטגית הרוסית, את יסודות המחשבה הצבאית הרוסית ואת הקוד התפקודי של מנהיגי רוסיה, על מנת לאפשר חשיבה שיטתית ומעמיקה אודות התנהלותה האסטרטגית העכשווית והעתידית של מוסקבה; לספק לפרקטיקנים הישראלים מסגרת התייחסות השוואתית וביקורתית בדבר גישתם לעיצובן, תכנון וניהוגן של מערכות מודרניות, על רקע אופיה המשתנה של המלחמה; להציע מודל, שבאמצעותו ניתן יהיה לחקור את החדשנות הצבאית המתהווה בקרב שחקני הציר - חיזבאללה, סוריה ואיראן - ואשר יכולה לצבור תאוצה בעקבות ההתבוננות וההתנסות המערכתיות לצד צבא רוסיה.

המחקר אף בחן את ההשפעה הפוטנציאלית של המבצע הרוסי על חיזבאללה, בתחום עיצוב ותכנון המערכה, אמנות המאבק הרדיואלקטרוני ואמנות המערכה של הכוחות המיוחדים. המחקר לא הציע גזרות פוסקות, אלא מספר תובנות והשערות, שאישושן או הפרכתן במחקרי המשך, יאפשרו פיתוח ידע מערכתי חדש אודות

חיזבאללה. בנוסף, על בסיס מקרה הבוחן של חיזבאללה, נערך ניסיון להתוות גישה מחקרית כללית, שניתן יהיה ליישמה גם על איראן ועל סוריה, על מנת לאפשר דיון ביקורתי אודות האמנות המערכתית המתהווה של הציר לקראת סבב הלחימה הבא.

בעקיפין, אולם באופן משמעותי, סביר כי ההתערבות הרוסית בסוריה תאיץ עוד יותר את תחרות הלמידה בין צה"ל לבין שחקני הציר אודות קווי המתאר של שדה הקרב העתידי. תחרות למידה זו עתידה להתניע דינמיקה של חדשנות צבאית בקרב כל השחקנים המעורבים, לרבות צה"ל. מחקר זה ביקש לספק לפרקטיקנים הישראלים כלי חשיבה שיטתיים, ביקורתיים ומערכתיים על דינמיקה חשובה זו, ולהתנהל מולה מתוך יוזמה מעשית ויצירתיות רעיונית בתחום בניין הכוח, ארגונו ותפיסת ההפעלה שלו.

מקורות

אדמסקי דימה (2006), **מבצע קווקז - ההתערבות הסובייטית וההפתעה הישראלית במלחמת ההתשה**, תל אביב: מערכות.

אדמסקי דימה (2015), אמנות אופרטיבית קיברנטית: מבט מזווית האסטרטגיה ומפרספקטיבה השוואתית, **עשתונות**, גיליון מס' 11, צה"ל: מרכז המחקר, המכללה לביטחון לאומי.

דקל אודי, אוריון אסף (2016), המלחמה הבאה עם חיזבאללה - שיקולים אסטרטגיים ואופרטיביים, בתוך: **עשור למלחמת לבנון**, תל אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי.

סא"ל נ' (2014), מלחמת לבנון השלישית - לקראת השתנות הרעיון המערכתי של חיזבאללה, **מערכות**, 454.

Adamsky Dima (2016), Putin's Game in Syria, **Foreign Affairs**, March.

Adamsky Dima (2015), **Cross-Domain Coercion: The Current Stage of Russian Art of Strategy**, Paris: IFRI.

Adamsky Dima (2010), **The Culture of Military Innovation** Stanford UP.

Adamsky Dima (2015), Putin's Damascus Steal, **Foreign Affairs**, September.

Adamsky Dima (2015), Putin's Syria Strategy, **Foreign Affairs**, October.

Andrew Christopher, Oleg Gordievsky, (1999), **The Inside Story of Special Operations From Lenin to Gorbachev**, New York: Harper Collins.

Balybin V.A. (2016), Zavoevanie prevoskhodstva nad protivnikom v upravlenii primenitel'no k operatsii (boiu), **Voennaia Mysl'**, No.3, March, pp.3-8.

Bazylev S.I., I.N. Dylevskii, S.A. Komov, A.N. Petrulin (2012), Deiatelnost Vooruzhennykh Sil Rossiiskoi Federatsii v informatsionnom prostranstve: printsipy, pravila, mery doveriia, **Voennaia Mysl'**, No. 6, pp. 25-28.

Boiko A.A. (2016), O Zashischennosti Informatsii v Voinskih Formirovanii v Sovremennom Vooruzhennom Protivobostve, **Voennaia Mysl'**, No.4. April, pp. 38-51.

Brun Itai and Carmit Valensi, The Other RMA, in: Dima Adamsky, Kjell Inge Bjerga (2012), **Contemporary Military Innovation**, London: Routledge.

Bukkvoll Tor (2015), Military Innovation Under Authoritarian Rule, **Journal of Strategic Studies**, Vol. 38, No. 5, pp. 602-625.

Chekinov S.G., S.A. Bogdanov (2011), Vliianie nepriamykh deistvii na kharakter sovremennoi voiny, **Voennaia Mysl'**, No. 6, pp. 3-13.

Chekinov S.G., S.A. Bogdanov (2013), Priroda I Soderzhanie voyn novogo pokoleniia, **Voennaia Mysl'**, No. 10, pp. 13-24.

Colby Howard, Vitalii Pukhov (2015), **Brothers Armed: Military Aspects of Operation in Ukraine**, New York: East View Press.

Echvaria Antulio (2016), **Operating in Gray Zone: An Alternative Paradigm for the US Military Strategy**, Carlisle, PA.: US Army War College.

Editorial (2016), SMI Uznali o Namerenii Indii Kupit' Rakety Kalibr, **Lenta Ru**, 1 September.

Esin V.I. (2015), Politika SShA v Oblasti Protivoraketnoi Oboroni I ee Vliianie na Strategicheskuiu Stabil'nost', **Mezhdunarodnye Otnosheniia I Mirovaia Politika - Vestnik Moskovskogo Universiteta**, Vol. 7, No.3.

Falkov Yaacov (forthcoming), **Forest Spies: Intelligence Operations of the Soviet Partizans**, Oxford University Press.

Galeotti Mark (2015), **Spetsnaz: Russia's Special Forces**, New York: Osprey.

Gerasimov Valerii (2013), Tsenost' Nauki V Predvidyenii, **Voенno-Promyshlennyi Kur'er**, No.8, Vol. 476.

Gritsenko S.A., L.B. Rezancev, O.N. Skliarova, I.Iu. Cherednekov (2016), Dezoragnazicii Upravleniia Nezakonnimi Voennimi Formirovaniiami v Khode Kontrterroresticheskoi Operatsii, **Voennaia Mysl'**, No.5, pp. 22-27.

Gritsenko S. A., L.B. Riazantsev, I.Iu.Cherednikov (2016), Otsenka effektivnosti sposobov dezorganizatsii upravleniia vooruzhennykh formirovani, **Voennaia Mysl'**, No.7, July, pp. 44-47.

Goriunov Oleg (2015), Unichtozhit' Umnii Snariad Odnoi Radiovolnoi: Voiskam REB 111 let, **Zvezda TV Chanel**, 15 April.

Handel Michael (1981), Numbers Do Count: The Question of Quality over Quantity, **Journal of Strategic Studies**, Vol. 4, No. 3, pp. 225-260.

Kanchiukov Sergei (2012), KSO Rossii: Kontseptsia Sozdaniia, **IAREX**, 11 December.

Karber Phillip, Joshua Thibeault (2016), **Russia's New Generation Warfare**, Vienna VA.: Potomac Foundation.

Karber Phillip (2015), **Lessons Learned from the Russo-Ukrainian War: Personal Observations**, Potomac Foundation, July 6.

Kramnik Ilya (2015), Buria v Levante, **Lenta Ru**, June.

Kozlov Sergei (2009), **Spetsnaz GRU - Otccherki Istorii**, Moscow: Russkaia Panorama.

Kokoshin, A.A., V.A. Veselov, A.V. Liss, I.S. Fisenko (2015), **Sovremennye Voiny I Voennoe Iskusstvo**, Moscow: URSS.

Kokoshin Andrei (2003), **Strategicheskoe Upravlenie: Teoriia, Istoricheskii Opit, Sravnitel'nyi Analiz**, Moscow: ROSSPEN.

Kolesova N.A. and I.G. Nasenkova (2015) **Radioelektronnaia Bor'ba: Ot Eksperimentov Proshlogo do Reshaishego Fronta Budushego**, Moscow: Tsentr Analiza Strategii I Tehnologii.

Kokoshin Andrei (2005), **Strategicheskoe Upravlenie v Voennoi Sphere: Khrestomatiia**, Moscow: Maks Press.

Kokoshin, A.A. (2009), Revoliutssia v voennom dele I problem sozdaniia sovremennykh vooruzhennykh sil Rossii, **Vestnik Moskovskogo Universiteta** (Mezhdunarodnye Otnosheniia I Mirovaia Politika), Vol. 25, No. 1.

Kuznetsov, V.I., Y.Y. Donskov, and A.S. Korobeinikov (2013), O sootnoshenii kategorii 'radioelektronnaia borba' i 'informatsionnaia borba', **Voennaia Mysl'**, No. 3, pp. 14-20.

Kuznetsov V.I., Y.Y. Donskov, O.G. Nikitin (2014), Kvoprosu o roli i meste kiberprostranstva v sovremennykh boevykh deistviiakh, **Voennaia Mysl'**, No. 3, pp. 13-17.

Kvachkov V.V. (2004), **Spetsnaz Rossii Obshee polozhenie teorii spetsial'noi operatsii**, Moscow: Voennaia Literatura.

Naveh Shimon (1997), **The Pursuit of Operational Excellence: The Evolution of Operational Theory**, G.B.: Frank Cass.

Lastochkin, I. Iu. (2015), Rol' I Mesto Radioelektronoii Bor'by v Sovremennykh I Buduschiy Boevykh Destviiakh, **Voennaia**

Mysl', No. 12, pp.14-19.

Lastochkin Iurii (2016), Rossiskaia tekhnika prevoshodit zapadnie analogi, **Oruzhie Rossii**, 15 April.

Litovkin Nikolai and Kira Egorova (2016), Russian Aircraft Sales Boosted by Syrian Campaign, **Russia Beyond the Headlines**, 27 June.

Litovkin Dmitry (2016), Boevoi Intersect: Rossia obkatala v Sirii noveishie obraztsi voennoi elektroniki, **Ezhenedel'nik Zvezda**, No.15 (83), 21 April.

Mihailov Aleksei (2016), Zvezda Razvedchika, **Voенno-Promyshlennyi Kur'er**, 11 May.

Mikhailov Aleksei (2016), Upravlenie Glavnogo U dara, **Voенno-Promyshlennyi Kur'er**, 10 February.

Mikhailov Aleksei (2016), Boitsy Chetvertogo Izmerenia, **Voенno-Promyshlennyi Kur'er**, 20 April.

Mikhailov Aleksei (2015), Komu Streliat' iz Manluhera, **Voенno-Promyshlennyi Kur'er**, 13 May.

Mikhailov Aleksei (2015), Za Chernyi Iaschik, **Voенno-Promyshlennyi Kur'er**, 16 December.

Pankova L.V. (2015), Strategicheskaiia Stabil'nost' I Novaia Amerikanskaia Strategiia Kompensatsii, **Mezhdunarodnye Otnosheniia I Mirovaia Politika - Vestnik Moskovskogo Universiteta**, Vol. 7, No.3.

Pennington Reina (2016), Was The Russian Military a Steamroller? From WWII to Today, **War on the Rocks**, 6 July.

Rogozin Dmitry (2011), **Voina i Mir v Terminakh i Opredeleeniakh: Voенno-Politicheskii Slovar'**, Moscow: Veche.

Rozhdestvenskii Ilya, Anton Baev, Polina Rusiaeva (2016), Prizraki Voiny: Kak v Sirii Poyavilas' Rossiskaia Chastnaia Armiia, **Rossiiskii Bizness Kur'er**, 9 September.

Saifetdinov K.I. (2014), Informatsionnoe protivoborstvo v voennoi sfere, **Voennaia Mysl'**, No. 7, pp. 38-41.

Shaposhnikov B.M. (1927), **Mozg Armii**, Moscow: Voennyi Vestnik.

Shtemenko S.M. (1989), **General'nyi Shtab v Gody Voiny**, Moscow: Voenizdat.

Sokolov Anatolii (2016), Zontik Nad Siriei, **Voенно-Promyshlennyi Kur'er**, No. 19 (634), 25 May.

Svechin A.A. (1927), Ob Integral'nom Polkovodtse I Roli Genshataba, in: **Strategiia**, Moscow: Voennyi Vestnik.

Sudoplatov Pavel (2002), **Spetsoperatsii**, Moscow: Olma Press.

Suvorov Viktor (2000), **Akvarium**, Moscow: Olma Press.

Tanenia, O.S., V.N. Uriupin (2016), Nekotorye voprosy primenennia vozdushnykh desantov v sovremennykh usloviakh, **Voennaia Mysl'**, No. 7, July, pp. 18-25.

Trostenko K.A. (2016), Informatsionnoe protivoborstvo v operativno-takticheskom zvене upravleniia, **Voennaia Mysl'**, No. 8, August, pp. 20-25.

Tsyganok Anatolii (2016), **Voина v Sirii I ee Posledstviia dlia Blizhnego Vostoka, Kavkaza I Tsentral'noi Azii**, Moscow: AIRO XXI.

Tzymbal Vitalii and Valerii Zacepin (2015), Novaia Sistema Upravleniia Oboronoii Rossii, **Ekonomicheskoe Razvitie Rossii**, Vol. 22, No.5.

Vorob'ev I.N. (2007), Informatsionno-udarnaia operatsiia, **Voennaia Mysl'**, No. 6, pp. 14-21.

Vorob'ev N.I., V.A. Kiselev (2013), Spetsial'naia Operatsiia v Novom Oblike, **Voennaia Mysl'**, No.3, pp. 3-14.

Vladimirovski V.I., V.I.Stuchinskii (2016), Obosnovanie primenenija avionosnikh nositelei sredstv radioelektronnoi bor'bi v operativnoi glubine dlia zavoevania informatsionnogo prevoshodstva, **Voennaia Mysl'**, No. 5, pp. 15-21.

רשימת מונחים בלקסיקון הצבאי הרוסי

voiny novogo pokoleniia	מלחמות הדור החדש
operativnyi zamysel	רעיון מערכתי
oschelomliaiuschii udar	מהלומה מדכאת
drobiaschii udar	מהלומה מרסקת
process primereniia	תהליך פיוס
vertikal' vlasti	אנך שלטוני
postoiannoe politicheskoe upravlenie voinei	רציפות הניהול המדיני של עימות צבאי
vistema strategicheskogo upravleniia	מערכת ניהול אסטרטגי
perekhodnyi period	תקופת מעבר
politicheskoe uregulirovanie	הסדרה פוליטית
teatr voennykh deistvii	זירת המבצעים
stavka	הפיקוד הלאומי האסטרטגי העליון הרוסי
gibkii plan voiny	תכנית מלחמה גמישה
aktivnye meropriiatiia	מבצע השפעה
radioelektronnaia bor'ba	מאבק רדיואלקטרוני
informatsionnaia bor'ba	מאבק המידע
sistemnyi/kompleksnyi podhod	גישה הוליסטית
edisntvo usilii	איחוד מאמצים
bezprirynost' boevykh deistvii	רציפות מערכתית

podavlenie	דיכוי
snizhenie zametnosti	הורדת חתימה מודיעינית
spetsnaz	כוחות מיוחדים רוסיים
radioelektronnaia blokada	מצור רדיואלקטרוני
elektronno-informatsionnyi udar	מהלומה אלקטרונית אינפורמטיבית
sryv operativnogo zamysla	שיבוש הרעיון המערכתי
Komandovanie Sil Spetsial'nykh Operatsii	מפקדת הכוחות המבצעיים המיוחדים
teoriia spetsial'noi operatsii	התאוריה של המבצעים המיוחדים
integral'nyi polkovodets	המצביא האינטגרלי
operativnyi zamysel	רעיון מערכתי
operativnoe tvorchestvo	יצירה מערכתית
operativnaia maskirovka	הונאה מערכתית
razvedka boem	מודיעין באמצעות קרב
operatsiia	מבצע
edinyi operativnyi zamysel i plan	רעיון ותכנון אחדים
operativnaia initsiativa	נטילת יוזמה מערכתית
skovyvanie	שיתוק
operativnaia zadachia	מטרה מבצעית
GRU	אגף מודיעין במטכ"ל הרוסי

עשתונות - במה למחשבות ורעיונות

עורכת הסדרה: סגן-אלוף נאוה גרוסמן אלוני

מרכז המחקר של המכללה לביטחון לאומי

מרכז המחקר של המכללה לביטחון לאומי שואף לעסוק בחקר תופעות מתהוות בהקשרי הביטחון הלאומי ומפתח ידע אקטואלי להוראה וללמידה במכללה ומחוצה לה. חצר המכללות מבקשת לשמש אכסניא ובית מדרש, אשר בו יתפתח ידע חדש ורלבנטי עבור גופי הביטחון הלאומי, מכללות צה"ל וגופי מחקר עמיתים, בארץ ובחוץ לארץ, ובהשתתפותם. המרכז שם לו למטרה לממש את הייעוד המחקרי של המכללה לביטחון לאומי, תוך ניצול יתרונו היחסי בתחום הביטחון הלאומי כמקום מפגש בין-ארגוני ולאור ניסיונם המעשי של התלמידים, הבא לידי ביטוי במחקר.

מרכז המחקר של המכללה לביטחון לאומי

מחנה דיין, גלילות, ד"צ 02624, צה"ל

טל': 03-7607355, דוא"ל: grosmanava@mail.gov.il

הודפס בבית הדפוס של המכללות הצבאיות

קבצי PDF של גיליונות 'עשתונות' באתר כתב העת 'מערכות'

maarachot.idf.il/

כל הזכויות שמורות © למכללה לביטחון לאומי, צה"ל

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר, כל חלק שהוא מהחומר שבחוברת זו.

ראו אור בסדרה:

ר"ד (2016), **נוער הגבעות - בערוגות שלנו** (גיליון 12)

אדמסקי דימה (2015), **אומנות אופרטיבית קיברנטית: מבט מזווית לימודי האסטרטגיה ומפרספקטיבה השוואתית** (גיליון 11)

ליש גור (2015), **עיקרי תפיסת הביטחון של המטה לביטחון לאומי - לשגרה ולחירום** (גיליון 10)

שלום דרור (2014), **מי ישתה את 'כוס התרעלה'? - 'גמישות הרואית' בחשיבה על המענה לאתגר האיראני** (גיליון 9) (מסווג, פנימי, לא להפצה)

בידץ יוסי, דימה אדמסקי (2014), **התפתחות הגישה הישראלית להרתעה - דיון ביקורתי בהיבטיה התאורטיים והפרקטיים** (גיליון 8)

ר"ד (2014), **המחאה בקרב ערביי ישראל - מאפיינים, סיבות ומגמות** (גיליון 7)

אלי"ם שי' (2014), **מרכיבי חוסן ארגוני כמפתח לרציפות תפקודית בצה"ל** (גיליון 6)

אפק שרון (2013), **ההתקפה הקיברנטית - קווים משפטיים לדמותה, יישום כללי המשפט הבינלאומי על לוחמה במרחב הקיברנטי** (גיליון 5)

צפרי-אודיזי מירב (2013), **השלכות התגרענותה של איראן על 'הסדר הגרעיני העולמי'** (גיליון 4)

אורטל ערן (2013), **על העברת מלחמות האש לשטח האויב ועל הכרעה פרדיגמטית** (גיליון 3) (מסווג, פנימי, לא להפצה)

אורטל ערן (2013), **חדשנות פרדיגמטית בצה"ל? על למידה בהקשרי בניין הכוח, הפעלתו ומה שביניהם** (גיליון 2)

אורטל ערן, תמיר ידעי (2013), **'פרדיגמת סבבי ההרתעה' - דפוס אסטרטגי ודוקטרינה במבוי סתום** (גיליון 1)

עשתונות* - במה למחשבות ורעיונות היא סדרה עתית הרואה אור במסגרת מרכז המחקר של המכללה לביטחון לאומי. הדברים המובאים בה נועדו להביא לקהילת הביטחון הלאומי מחשבות, תפיסות ורעיונות רעניים וחדשניים בנושאים הרלבנטיים לה. הקוראים מוזמנים להרהר ולערער אחר הדברים. אנו חותרים לשיח מאתגר, פתוח וביקורתי, מתוך אמונה ששיח כזה יחדד את עשתונותינו - לבל נאבדם.

*במקרה של אובדן, נא למנות לגורמים המוסמכים.

עֶשְׁתוֹן ז' (מן עשת; מצוי בספרות בעיקר בריבוי) עֶשְׁתוֹנוֹת, עֶשְׁתוֹנִים - מחשבות, רעיונות. "כי רבים עשתוני בני אדם" (בן-סירא ג כב), "ורחקו מאד מחשבות איש מעוזו עשתונותיו" (אברהם אבן-עזרא, א 192); "עיני מפליגות בחלומות וברעיונות עשתונות שונים" (הזו, צל, 120); "אבדו עשתונותיו" (שאל מתהילים קמו ד): נבוך, התבלבל.

(מילון אבן-שושן)

מרכז המחקר, המכללה לביטחון לאומי